

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Českého jazyka a literatury

Studijní program: B7507 - Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání, Historie se zaměřením na vzdělávání, Společný základ se zaměřením na vzdělávání

PŘEMYSLOVCI V LITERATUŘE 19. STOLETÍ
THE PŘEMYSLID DYNASTY IN LITERATURE
OF THE 19th CENTURY

Bakalářská práce: 09-FP-KČL-B-01

Autor:

Zuzana BOCHOVÁ

Podpis:

Vedoucí práce: PhDr. Věra Jarolímková

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
90	0	0	0	13	1

V Liberci dne: 21. 06. 2011

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCÍ
FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra českého jazyka a literatury

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

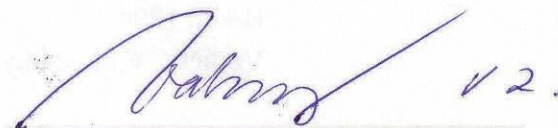
pro (kandidát): Zuzana BOCHOVÁ
adresa: Rychnovská 3821, 468 01 Jablonec nad Nisou
studijní obor (kombinace): Specializace v pedagogice (ČJ - DJ)
Název BP: **Přemyslovci v literatuře 19. století**
Název BP v angličtině: **The Přemyslid Dynasty in Literature of the 19th Century**
Vedoucí práce: PhDr. Věra Jarolímková
Konzultant:
Termín odevzdání: květen 2010

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 28. 4. 2009

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát): Zuzana Bochova'

Datum: 23. 9. 2009

Podpis: Bochova'

- Název BP: PŘEMYSLOVCI V LITERATUŘE 19. STOLETÍ
- Vedoucí práce: PhDr. Věra Jarolímková
- Cíl: Charakterizovat, porovnat a zhodnotit způsoby a prostředky literárního ztvárnění (beletrizace) mytologických a historických předloh ve vztahu k utváření české národní identity a národnostních stereotypů v 19. století.
- Požadavky: Znalost práce s odbornou literaturou. Rozsah min. 40 normostran.
- Metody: Analýza, dedukce, komparace.
- Literatura: Červenka, M.: Významová výstavba literárního díla. Praha: Karolinum. 1992.
Hroch, M.: Na prahu národní existence: touha a skutečnost. Praha: Mladá fronta. 1999.
Jedlička, J.: České typy aneb Poptávka po našem hrdinovi. Praha: Nakl. Franze Kafky. 1992.
Krejčí, K.: Česká literatura a kulturní proudy evropské. Praha: Svoboda. 1975.
Macura, V.: Český sen. Praha: Nakl. Lidové noviny. 1998.
Macura, V.: Znamení zrodu: české národní obrození jako kulturní typ. Jinočany: H&H. 1995.
Mezi texty a metodami - národní a univerzální v české literatuře 19. století. Eds. D. Tureček a Z. Urválková. Olomouc: Periplum. 2006.
Peřina, J.: Přehledné dějiny vztahů české a německo-české literatury v 19. století I., 1780 - 1848. Ústí nad Labem: Albis international. 1996.
Přemyslovci: budování českého státu. Eds. P. Sommer, D. Třeštík, J. Žemlička. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2009.
Rak, J.: Bývali Čechové ... České historické mýty a stereotypy. Jinočany: H&H. 1994.
Vodička, F.: Počátky krásné prózy novočeské. Jinočany: H&H. 1994.

Čestné prohlášení

Název práce: Přemyslovci v literatuře 19. století
Jméno a příjmení autora: Zuzana Bochová
Osobní číslo: P07000529

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 21. 06. 2011

Zuzana Bochová

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala PhDr. Věře Jarolímkové za odborné vedení, cenné rady a podněty při zpracování bakalářské práce. Dále děkuji rodině za pochopení a podporu během studia.

PŘEMYSLOVCI V LITERATUŘE 19. STOLETÍ

Zuzana Bochová   09-FP-KČL-B-01   Vedoucí BP: PhDr. Věra Jarolímková

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá beletristickým zpracováním historických postav dynastie Přemyslovců. Na základě vybraných děl jsou charakterizovány ženské a mužské postavy vyskytující se nejčastěji v tvorbě spisovatelů 19. století. Pozornost věnuje mýtům a stereotypům vznikajícím v době tzv. národního obrození v souvislosti s tímto panovnickým rodem. Výsledkem je zhodnocení úlohy vybraných protagonistů při utváření české národní identity.

KLÍČOVÁ SLOVA

Literatura, beletrie, historie, 19. století, Přemyslovec, národní obrození, preromantismus, romantismus, ruchovsko-lumírovská generace, realismus, mýtus, pověst, stereotyp, typizace, synkretismus

THE PŘEMYSLOVCI DYNASTY IN LITERATURE OF THE 19th CENTURY

RESUME

The bachelor's work focuses on using of historical characters of Premysl dynasty in fiction literature. On the base of chosen works there are characterized male and female characters mostly used in the works of the 19th century writers. The main interest is applied to myth and stereotypes originated in the period of the National Revival connected with this ruling family. The result of the work is the valuation of the role of the chosen protagonists in forming of the czech national identity.

KEY WORDS

Literature, fiction literature, history, 19th century, Premysl, National Revival, preromanticism, romanticism, ruch and lumir generation, realism, myth, legend, stereotype, standardization, syncretism

OBSAH

1. ÚVOD.....	11
2. SYNKRETISMUS A HISTORICKÁ TEMATIKA V LITERATUŘE 19. STOLETÍ... 13	
3. PŘEMYSLOVCI V ČESKÉ PREROMANTICKÉ TVORBĚ	17
3.1. Oldřich a Božena od Josefa Jungmanna	17
3.1.1. Příběh Oldřicha a Boženy v době národního obrození podle Jiřího Raka.....	17
3.1.2. Jungmannova báseň Oldřich a Božena	18
3.1.3. Shrnutí	19
3.2. Rukopis královédvorský a zelenohorský	20
3.2.1. Evropské hrdinské eposy a mystifikace.....	20
3.2.2. Význam Rukopisu královédvorského a zelenohorského.....	20
3.2.3. Oldřich.....	21
3.2.4. Čestmír a Vlaslav.....	22
3.2.5. Libušin soud	23
3.2.6. Shrnutí	24
3.3. Václav a Boleslav v Lindově Záři nad pohanstvem	24
3.3.1. Celková charakteristika díla	24
3.3.2. Vnější charakteristika a otázka věku hlavních postav	26
3.3.3. Vnitřní charakteristika Václava a Boleslava	27
3.3.4. Shrnutí	28
4. PŘEMYSLOVEC JAKO ROMANTICKÝ HRDINA	30
4.1. Kat v Máchově Křivokladu	30
4.1.1. Křivoklad	30
4.1.2. Vnější charakteristika kata.....	31
4.1.3. Vnitřní charakteristika kata	31
4.1.4. Kat – král a král – kat	32
4.1.5. Stoletou alejí k Dosloví Máchova Křivokladu	33
4.1.6. Shrnutí	34
4.2. Drahomíra a Boleslav, Václav a Ludmila v Tylových Krvavých křtinách	35
4.2.1. Děj a kompozice	35
4.2.2. Charakteristika postav	36
4.2.2.1. Drahomíra.....	36

4.2.2.2. Boleslav	37
4.2.2.3. Václav	37
4.2.2.4. Ludmila.....	38
4.2.3. Shrnutí	38
5. PŘEMYSLOVSKÉ TÉMA V BÁSNICKÉ A DRAMATICKÉ TVORBĚ	
RUCHOVSKO-LUMÍROVSKÉ GENERACE	40
5.1. Svatopluk Čech – Dagmar	40
5.1.1. Epos Dagmar	40
5.1.2. Markéta – Dagmar	41
5.1.3. Přemysl	42
5.1.4. Shrnutí	42
5.2. Přemyslovci v dramatické tvorbě Jaroslava Vrchlického.....	43
5.2.1. Drahomíra.....	43
5.2.2. Bratři.....	44
5.2.3. Knížata.....	45
5.2.4. Charakteristika postav	46
5.2.4.1. Drahomíra.....	46
5.2.4.2. Václav.....	47
5.2.4.3. Boleslav	48
5.2.4.4. Ludmila.....	48
5.2.4.5. Boleslav III. Ryšavý	49
5.2.4.6. Jaromír	49
5.2.4.7. Oldřich.....	49
5.2.4.8. Hema.....	50
5.2.5. Shrnutí	50
5.3. Přemyslovci v díle Julia Zeyera.....	51
5.3.1. Vyšehrad – Báseň Libuša	51
5.3.2. Libušin hněv	52
5.3.3. Charakteristika postav	53
5.3.3.1. Libuše	53
5.3.3.2. Přemysl	54
5.3.4. Libuše v české a německé literatuře podle Vladimíra Macury	55
5.3.5. Zeyerovo pojetí mýtu o Přemyslovcích.....	56
6. TYPIZACE LITERÁRNÍCH POSTAV V HISTORICKÉ BELETRII 19. STOLETÍ... 58	

6.1. Typ – typizace, vymezení pojmů.....	58
6.2. Vznik literárních typů	58
6.3. Typizace literárních postav v souvislosti s proměnami funkčních modelů literatury 19. století	59
6.4. České literární typy charakteristické pro 19. století	60
6.5. Shrnutí	62
7. HISTORICKÁ PRÓZA S PRVKY REALISMU.....	64
7.1. Královna Dagmar v díle Václava Beneše Třebízského	64
7.1.1. Královna Dagmar	64
7.1.2. Pojetí postavy královny Dagmar	65
7.1.3. Postava Přemysla Otakara I.	66
7.1.4. Královna Dagmar Václava Beneše Třebízského ve srovnání s eposem Dagmar Svatopluka Čecha	67
7.2. Přemyslovci v Jiráskových Starých pověstech českých.....	68
7.2.1. Staré pověsti české.....	68
7.2.1.1. O Libuši	69
7.2.1.2. Libušina proroctví.....	69
7.2.1.3. O Přemyslovi	70
7.2.1.4. Lucká válka.....	71
7.2.1.5. Durynk a Neklan.....	71
7.2.1.6. Praporec sv. Václava	72
7.2.1.7. Blaničtí rytíři.....	73
7.2.2. Pověst o Přemyslovi a Libuši v kontextu evropské kultury	74
7.2.3. Jiráskův mýtus	76
8. VÝZNAM PŘEMYSLOVSKÉ TEMATIKY V ČESKÉ LITERATUŘE 19. STOLETÍ	78
9. PRAMENY A LITERATURA.....	82
PŘÍLOHA: Českojazyčná beletristická tvorba s přemyslovskou tematikou 19. století	87

SEZNAM ZKRATEK

BP – bakalářská práce

např. – například

pol. - polovina

pozn. - poznámka

RK - Rukopis královédvorský

RKZ - Rukopis královédvorský a zelenohorský

RZ - Rukopis zelenohorský

s. – strana

stol. - století

sv. – svatý

1. ÚVOD

Počátky českého státu budou navždy spjaty s dynastií Přemyslovců. Tento knížecí rod, z něhož vyšli i první čeští králové, se výrazným způsobem podílel na formování území sousedícího v dnešní době s Polskem, Slovenskem, Německem a Rakouskem. S poslední jmenovanou oblastí sdílely české země mnohaletou historii v rámci habsburské monarchie. Germáni a Slované, jejich vztah nejlépe vyznačil František Palacký jako „vzájemné stýkání a potýkání“¹.

Do revolučního roku 1848 byla literatura německy hovořícího obyvatelstva pevnou součástí české kultury. Zlom nastal ve chvíli, kdy se národ začal vytvářet na základě jazykových kritérií. Herderova koncepce pojetí národa se pro česky mluvící vlastence stala směrodatnou. Pocit méněcennosti byl překonáván přehnanou snahou vyrovnat se vyspělejšími okolními zeměmi a vymezit se vůči Němcům.

Oporu obrozenci nalézali ve slavné historii známé z podání kronikářů. Kroniky, na rozdíl od análů, nezaznamenávají pouze chronologicky řazené události, zároveň se snaží historická fakta podat čtenáři výpravnou formou. Kristián, Kosmas, Hájek, Dalimil svým slovesným uměním vytvořili obraz dávných věků minulých vhodný pro literáty 19. století. Spisovatelé často nečerpali z kronik pouhá fakta, nejednou přebírali i celá vyprávění. Primární beletrizaci historických událostí bychom tak mohli připsat kronikářům

Ke čtenáři žijícímu v 19. století, ale i ve stoletích následujících, se tímto způsobem dostal zkrácený obraz českých dějin, na jehož základě se vytvářely mýty a stereotypy kontrastující s novodobou historiografií. „*V mýtu, v této vysněné projekci uceleného světa s původní kulturou a hierarchií hodnot, v obrazech bojů našich předků za spravedlnost, v jejich síle a chabrosti měl být zosobněn i odvěký zápas za národní svébytnost.*“² Onen zápas byl skutečně na konci „dlouhého století“ vybojován.

Kronikáři v dílech nezachycovali příběhy obyčejných lidí. Lákavější pro ně byly politické události a s nimi související životy nejvyšších představitelů země. Do roku 1306 jimi byli Přemyslovcé. Jediný panovnický rod s ryze českými kořeny. Z jejich dynastie pocházeli světci, dobří panovníci, ale i tyrané a bratrovrazi, tedy osobnosti hodné beletristického ztvárnění.

Jednou z priorit této práce bude objektivní zaznamenání osudů významných Přemyslovců v období preromantismu, romantismu, v tvorbě ručovsko-lumírovské

---

¹ viz PALACKÝ, F. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*

² *Slovník básnických knih*, s. 367.

generace a v prózách spisovatelů ovlivněných realismem. Při výběru děl bude dále rozhodující frekvence výskytu jednotlivých postav v krásné literatuře a přijetí knihy dobovou kritikou – ať kladné, či negativní.

Česká historiografie obsáhle zaznamenává dějiny přemyslovské dynastie. Dodnes však není k dispozici publikace komplexně reflektující osudy jejich hrdinů v beletristické tvorbě. Práce se proto pokusí o zachycení proměny historických osobností z rodu Přemyslovců na stránkách umělecké literatury ve chvíli, kdy česká minulost tvořila jeden z opěrných pilířů utvářejícího se novodobého národa.

2. SYNKRETISMUS A HISTORICKÁ TEMATIKA **V LITERATUŘE 19. STOLETÍ**

První polovina 19. století je obdobím, kdy představitelé rodící se jazykově české kultury sledují jediný cíl, „obrodu“ českého národa. Ideje a tvůrčí postupy osvícenského klasicismu jsou konfrontovány s představami a hodnotami, které přináší romantismus. Důraz kladený v předchozích letech na vědecké poznání pomalu ustupoval národnostním požadavkům. „*Oddělování literárních druhů a žánrů, které vládlo za klasicismu, vystřídalo postupně jejich prolínání a míšení (synkretismus)*“³. Bylo tedy nutné, aby literatura a jednotlivé vědní obory spolu úzce spolupracovaly, prostupovaly se a navzájem se ovlivňovaly.

Z těchto důvodů synkretismus nebyl nežádoucí jev, právě naopak. Obrozenci se snažili představit národ jako jediný možný výsledek dějinného vývoje, prokázat jeho legitimitu v evropském prostředí a vymanit českou kulturu ze závislosti na německé. K vytyčeným cílům měl dopomoci také souvislý obraz českých dějin promítaný dále v dílech krásné literatury. Vladimír Macura ve své knize *Znamení zrodu* uvádí, že „*synkretismus je nejspíš nutným průvodním jevem utváření každé kultury se zrychleným vývojem*“⁴, který u nás bezesporu probíhal.

„*Kult historie zasáhl v první polovině 19. století snad všechny sféry společenského života a „starobylost“ se stala jednou z nejuznávanějších hodnot*“⁵. Souvisel s romantickou představou blažené minulosti, kdy obyvatelé české kotliny žili svobodně a bezstarostně. Slovanský dávnověk spojovaný často s mytickými Přemyslovci byl proto značně idealizován Josefem Jungmannem (1773 – 1847) a jeho vrstevníky. Vysoce byla hodnocena i vláda posledních Přemyslovců, ale s vystoupením Františka Palackého se demokratický ideál přesouvá na husitské období⁶.

Synkretismus se neprojevoval pouze v jednotlivých vrstvách kultury, nýbrž i v chápání národa. Pro obrozence byl národ spojením minulosti, přítomnosti a budoucnosti. „*Jestliže byl národ pojímán jako svého druhu mystická jednota předků, současníků i potomků, stala se i národní minulost společně sdíleným osudem, společným dědictvím celého národa, jehož každý uvědomělý příslušník se nyní mohl hlásit i k slavným*

---

³ STICH, A. *Česká literatura od počátků k dnešku*, s. 177.

⁴ MACURA, V. *Znamení zrodu*, s. 14.

⁵ RAK, J. *Bývali Čechové... : České historické mýty a stereotypy*

⁶ ČORNEJ, P. *Český romantismus v evropském kontextu*, s. 69 a 76.

panovníkům, členům nejproslulejších rodů, jako ke svým předkům“⁷. Tato myšlenka souvisela s rostoucím zájmem o minulost a se snahou zpřístupnit dějiny „stravitelnou“ formou širším vrstvám.

Na počátku 19. století byly mezi lidem nejoblíbenější rytířské povídky, historické kalendáře a především kroniky, které plnily v době národního obrození důležitou funkci – „sloužily jako studnice námětů pro rodící se historickou beletrii“⁸. K popularizaci historie v tomto období přispělo vydání Pelclovvy Nové kroniky české. Její úspěch nejspíše inspiroval i další autory k sepisování děl určených nejširšímu publiku. O zpřístupnění historie v popularizační podobě se zasloužil vlastními kompilacemi a překlady Jan Rulík, jehož práce se vyznačují pozoruhodnou kombinací historismu a moderního vlastenectví.⁹ Pelclovu stavovskou koncepci rozvíjela a popularizovala ve druhém desetiletí Nejnovější kronika a věrná Poselkyně starožitného a nového národa českého od Františka Antonína Pabsta. Jedná se však o kompilaci bez vlastního badatelského přínosu. V kronice je věnována velká pozornost přemyslovskému a lucemburskému období, s důrazem na události, v nichž Čechové prokázali svoji udatnost a „nepřemožitelnost“.¹⁰

Nejpopulárnější byla stále Kronika česká od Václava Hájka z Libočan, což potvrzuje i její opětovné vydání v letech 1819 - 1823. Nikterak nevadila její historická nevěrohodnost zřetelně prokázána již osvícenským historikem Gelasiem Dobnerem (1719 – 1790). Nadále díky své vysoké literární úrovni a „čtivosti“ zůstávala zdrojem pobavení a poučení nižších vrstev a inspirací spisovatelům národního obrození. „Pro Rukopisy, Lindu, Klicperu, Tyla, Máchu byl Hájek nevyčerpatelným zdrojem látkové inspirace“¹¹ Právě prostřednictvím poutavých příběhů „fabulátora“ Hájka však přecházely do lidového povědomí mnohé mýty a stereotypy přetrvávající dodnes. Možnou inspiraci hledali obrozenci také v tzv. „Dalimilově“ kronice.

Na těchto místech je nutné uvést, že „české historické vědomí se až do třicátých let pohybovalo v myšlenkovém prostoru, který byl vymezen nejméně třemi „mantinely“. Byl to především katolický axiom, který předepisoval uznávat katolické náboženství jako jediné správné... Dále to byl axiom dynastický, který povyšoval příslušníky rodu Habsburků a jejich činy nad každou historickou kritiku... Byl to konečně axiom třídní, podle něhož nejlepším ochráncem zájmů českého národa byla vedle panovníka šlechta za předpokladu

⁷ RAK, J. *Bývali Čechové... : České historické mýty a stereotypy*

⁸ ČORNEJ, P. *Český romantismus v evropském kontextu*, s. 56.

⁹ HROCH, M. *Na prahu národní existence*, s. 142.

¹⁰ HROCH, M. *Na prahu národní existence*, s. 217-218.

¹¹ VODIČKA, F. *Počátky krásné prózy novočeské*, s. 165.

*věrnosti panovníkovi a katolické víře.*¹² Z této konfrontace s vlasteneckým obrazem historie poté vyplývala jistá rozpolcenost v pojetí českých dějin.

Největší autoritu mezi historiky představoval František Palacký (1798 – 1876). Jako žák Josefa Dobrovského byl ovlivněn nejen osvícenstvím, ale i aktuálními společenskými událostmi. Tento výrok nejlépe dokládají slova psaná samotným autorem v předmluvě k jeho nejrozsáhlejšímu dílu, *Dějínám národu českého v Čechách a v Moravě*. „*Ode mládí neznal jsem tužby vřelejší ani vyšší pro vezdejší život svůj, nežli abych posloužil milovanému národu svému věrným obrazem minulosti jeho, ve kterémžto by jako v zrcadle poznal sebe sám a spatoval se v tom, čeho mu potřebí jest. Již z té příčiny mělo dílo mé sepsáno býti také jazykem i duchem národním*“¹³.

Vliv osvícenství u Palackého je patrný v kritické práci s prameny, romantismus se projevil ve stránce slohové. Podle obrozenců zdravé jádro tvořil selský a venkovský lid stojící proti „cizácké“ šlechtě a převážně německy mluvícímu obyvatelstvu měst. K tomu přihlížel také Palacký. Historik viděl vrchol českých dějin v husitství, kde se zbraně chopili i prostí lidé. Základní romantický moment v Palackého pojetí historie potom spočíval „*v jeho přesvědčení, že hlavním dějnotvorným prvkem a nejdůležitější historickou skutečností je národní idea*...“¹⁴ České dějiny byly podle něj ve znamení „stýkání a potýkání se slovanství s germánství“.

František Palacký, jako zemský historiograf, psal Dějiny sice nejprve německy a až později česky, ale české otázce tím v mnohém pomohl. Němčina jako úřední jazyk habsburského mocnářství byla rozšířena ve všech koutech monarchie. Tím historie Čech a Moravy snáze pronikla i do německých oblastí za hranicemi podunajské říše a dostala se i do celé vzdělané Evropy¹⁵.

Pro historickou beletrii jsou Palackého Dějiny důležité v tom, že „*představují současně dílo historické i literární*“¹⁶. Palacký se v nich pokusil o beletristické zpracování historické látky. Zároveň se mu ale také podařilo „*přesně stanovit pevné hranice mezi historickou beletrií a vědeckou historiografií, což mohl tím spíše, že se problematikou dějin literatury v mládí soustavně zabýval*“¹⁷. Z jeho vědeckých poznatků mohli později čerpat „*literární tvůrci z okruhu májovců, ruchovců a lumírovců*“¹⁸ a především Alois Jirásek.

---

¹² HROCH, M. *Na prahu národní existence*, s. 221.

¹³ PALACKÝ, F. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, s. [3].

¹⁴ ČORNEJ, P. *Český romantismus v evropském kontextu*, s. 66.

¹⁵ ČORNEJ, P. *Český romantismus v evropském kontextu*, s. 65.

¹⁶ MACURA, V. *Znamení zrod*, s. 19.

¹⁷ ČORNEJ, P. *Český romantismus v evropském kontextu*, s. 64.

¹⁸ tamtéž s. 75

Po smrti Františka Palackého se historiografie za „jeho nástupce“ Václava Vladivoje Tomka (1818 – 1905) začíná uzavírat mezi vědecké kruhy a stává se čím dál méně přístupnou širším vrstvám i spisovatelům historické krásné literatury. Větší mírou je kladen důraz na práci s prameny, menší na slohovou stránku. Subjektivní stanovisko a přístup k dějinám není žádoucí. Veřejnosti se předkládají holá suchá fakta. Nastupující „moderní pozitivistický směr, reprezentovaný Jaroslavem Gollem (1846 – 1929), nastavil iluzím o národní minulosti nemilosrdné zrcadlo¹⁹“. Otřeseny byly nejen mýty spojené ještě s Hájkovou kronikou, ale i „modla“ tehdejší společnosti – Rukopis královédvorský a zelenohorský. „Česká historiografie 2. poloviny 19. století tak brzy dosáhla světové úrovně, za níž ovšem zaplatila daň v podobě oslabené komunikace s širší veřejností“²⁰.

Synkretismus národního obrození v průběhu „dlouhého“ 19. století ustupoval požadavkům kladeným na vědu. V této souvislosti se vytrácel i úzký vztah mezi dějepisectvím a beletrií. Autoři krásné literatury sice dále čerpali z Dějin Františka Palackého, avšak historiografie a krásná literatura šly každá svou cestou.

---

¹⁹ ČORNEJ, P. *Český romantismus v evropském kontextu*, s. 75.

²⁰ tamtéž s. 76

3. PŘEMYSLOVCI V ČESKÉ PREROMANTICKÉ TVORBĚ

3.1. Oldřich a Božena od Josefa Jungmanna

Josef Jungmann byl významným českým filologem, překladatelem a básníkem konce 18. století a první poloviny 19. století. Úvodní Jungmannovy básně vznikaly v době, kdy se ještě nevykrytalizoval jeho program jazykové obrody české literatury. Byly publikovány v Puchmajerových almanaších a svou tematikou i stylem zcela zapadaly mezi ostatní poezii. Nebyly však ještě v souladu s tvůrčovým programem náročné národní literatury. Ten se začal v poezii projevovat až později. Jednak českou tematikou, především historickou nebo mytologickou, jednak prozodickou formou. Z básní prvního typu má nejvyšší hodnotu historická romance s přemyslovskou tematikou *Oldřich a Božena*²¹. Báseň byla otištěna až v roce 1841 v Jungmannových Sebraných spisech. Vznikla ale mnohem dříve, již v roce 1806.²²

3.1.1. Příběh Oldřicha a Boženy v době národního obrození podle Jiřího Raka²³

Příběhu o knížeti Oldřichovi a jeho manželce selce Boženě se ve sborníku *Dějiny ve věku nejistot* věnoval významný český historik Jiří Rak. Podle něj patří mezi nejoblíbenější příběhy 19. století z doby raného středověku právě sňatek knížete Oldřicha s Boženou a dále Břetislavův únos Jitky ze svinibrodského kláštera.

Autor stati *Jak se z únosu stane vlastenecká ctnost aneb Oldřich a Božena a Břetislav a Jitka v optice českého obrození* uvádí, že českým vlastencům se podařilo zařadit tyto příběhy mezi doklady národní slávy a vrozeného slovanského demokratismu, přestože porušují etické normy 19. století – oba Přemyslovci se svých manželek zmocnili násilím.

Naopak pro kronikáře Kosmu byl skutek ženatého knížete Oldřicha, který uloupil Křesinovu ženu Boženu dokladem divokého charakteru našich předků. Dále Jiří Rak zdůrazňuje, že pro budoucnost měla zásadní význam kronika tzv. Dalimila, kde už nenajdeme zmínku o Boženině muži Křesinovi, za to zde nacházíme slavný vlastenecký projev českého knížete. Oldřich na výtku své družiny o neurozenosti vyvolené ženy

---

²¹ *Dějiny české literatury*, s. 239-240.

²² *Dějiny české literatury*, s. 240.

²³ RAK, J. *Dějiny ve věku nejistot*, s. 251-258.

odpovídá: „*Raději se chcu s češskou sedlkú snieti | než královnu němečskou za ženu jmieti*“²⁴. Toto pojetí přejal i Václav Hájek z Libočan, jenž romanci doplnil o mnoho dalších nehistorických postav. Autoři krásné literatury pak vycházeli z kronik Dalimila a Hájka.

Jungmannově básni předcházelo několik děl o Oldřichovi a Boženě. Prvním z nich byla vlastenecká činohra Antonína Josefa Zímy nesoucí v názvu jména obou hrdinů. Hra měla veliký úspěch a z jejího textu čerpali mnozí autoři i později. Ve hře jsou zajímavé vlastenecké a protiněmecké projevy. Důraz je kladen na mravnost Boženy a není zde zmínka o Oldřichově manželství. Oldřich je pojat jako osvícený a lidumilný panovník, avšak vládnoucí absolutisticky.

Hru o Oldřichovi a Boženě napsal také Václav Kliment Klicpera. Tiskem vyšla roku 1820. Odlišná je tím, že původ budoucí kněžny se řeší i s ohledem na prestiž českého státu. Klicpera se k tomuto námětu vrátil ještě v 50. letech, v období neoabsolutismu, dramatem Boleslavovci. Ve srovnání s historickou hrou Božena je, s ohledem na dobu vzniku, nápadná absence nacionálních motivů. Oldřichem a Boženou se zabýval i Josef Kajetán Tyl, jenž příběh značně pozměnil. Báseň Božena se objevila také v přemyslovském cyklu Jana Erazima Vocela.

Rozhodující vliv na historiky i romanopisce měl František Palacký. Ten považoval Boženu za Křesinovu dceru, nikoliv ženu. Zároveň se přiklonil k názoru, že Oldřich byl již dříve ženatý. Manželství však mělo být neplodné. Tímto způsobem zemský historiograf počínání knížete omlouvá. Z Palackého Dějin národu českého vycházely v 2. pol. 19. století další příběhy o Oldřichovi a Boženě.

3.1.2. Jungmannova báseň Oldřich a Božena

Romance začíná autorovým oslovením čtenáře, zná-li jako Čech příběh o Oldřichovi a Boženě. Můžeme se tedy domnívat, že „*obeznámenost s populární historkou tu autor dokonce považuje za jeden z atributů skutečného češství*.“²⁵ V obměněné formě se verše opakují v závěru básně, kdy poučený čtenář již poznal dějiny své vlasti a je tedy „pravým“ Čechem.

Následuje příběh o Oldřichovi a Boženě. Jednoho dne se vydává kníže Oldřich (Oldra) s družinou z Postoloprta na lov. Projíždí lesem, planinou, až se dostane do dědiny, kde vidí peroucí krásnou dívku. Ta se mu představuje jako Božena. Kníže se do dívky ihned zamiluje a rozhodne se s ní oženit. Zeman se knížete ptá, zda jim chce skutečně dát za kněžnu selku, když dříve „páni z panstva brávali“. Oldřich mu odpovídá připomínkou

---

²⁴ citace kroniky tzv. Dalimila přejata z textu Jiřího Raka (s. 253).

původu svého rodu ze Stadic. S ohledem na blaho země chce mít raději kněžnu z národa než z ciziny. *Či vezmu cizozemkyni | a v hřívu lepík dám, | bych zjednal vrahům vůdkyni, | bič strojil Čechům Vám? | Líp kněžnu z národu mít, než z ciziny vzít.*²⁶

Autor v básni zdůrazňuje Boženin původ a její ctnosti. Božena sama o sobě říká: *„Jsem dívka, veská jakkoli, | však ducha čestného.“*²⁷ Oldřich nevidí překážku v dívčině selském původu, protože *„kde kvete krása i ctnost, tam urozenost“* a *„ten tichý prostoty mrav | jest nad zlatohlav.“*²⁸

3.1.3. Shrnutí

*„Zpracování Oldřichovy milostné romance sloužilo českým historikům i beletristům hlavně ke zdůraznění odvěkého česko-německého soupeření a demokratického charakteru českého vlastenectví.“*²⁹ Námětu se proto chopil i Josef Jungmann, který *„látku nepojal jako oslavu osvíceného panovníka, ale především jako oslavu selského rodu.“*³⁰ Proto je v básni na mnoha místech zdůrazněn Boženin původ. K selským kořenům se také hlásí kníže Oldřich, s odkazem na Přemysla Oráče.

Odlišnou funkci plnil příběh o Břetislavovi a Jitce. *„Česko-němečtí autoři první poloviny 19. století se vraceli k příběhu Břetislava a Jitky jako vzoru pro zemský anacionální patriotismus.“*³¹ To však neznamená, že by látku opomíjeli čeští vlastenci. Jednou z prvních her o této dvojici bylo drama Václava Tháma Břetislav a Jitka aneb Únos z kláštera. V tomto případě vůbec nevadilo, že si Břetislav vybral za manželku Němkyni, protože podle národního mýtu si Břetislav německou nevěstu přivlastnil.³²

---

²⁵ RAK, J. *Dějiny ve věku nejistot*, s. 256.

²⁶ JUNGSMANN, J. *Oldřich a Božena*, s. 9 [31].

²⁷ tamtéž s. 8 [30]

²⁸ tamtéž, s. 8 [30]

²⁹ RAK, J. *Dějiny ve věku nejistot*, s. 258.

³⁰ *Dějiny české literatury*, s. 240.

³¹ RAK, J. *Dějiny ve věku nejistot*, s. 258.

³² MACURA, V. *Český sen*, s. 178.

3.2. Rukopis královédvorský a zelenohorský

3.2.1. Evropské hrdinské eposy a mystifikace

Největším vzorem pro evropské prostředí už v době humanistické byly dva rozsáhlé eposy Ilias a Odyssea od starořeckého pěvce Homéra. Od středověku měli Španělé Píseň o Cidovi, ve Francii se četlo o Rolandovi - synovci Karla Velikého, známé byly také severské eposy a ságy. Česká vlastenecká společnost si citelně uvědomovala absenci hrdinské epiky, která by ji stavěla na roveň ostatních vyspělých národů. Tento handicap byl znatelný především ve srovnání s německou literaturou pyšníci se Písní o Nibelunzích. Vše se změnilo „nálezy“ domnělé staročeské orální poezie učiněnými na počátku 19. století.

Mystifikace, nejen pro českou obrozenskou společnost, ale i pro utvářející se novodobé evropské národy, byla častým jevem. Nepohlíželo se na ni jako na podvod, ale jako na součást hry, pomáhající dotvářet národní kulturu. „*Ve vztahu k minulosti mohla mystifikace dát vzniknout takovému obrazu dávné národní kultury, který by byl argumentem pro přítomnost.*“³³ Nemystifikovalo se pouze v českých zemích. Paralelu a možnou inspiraci bychom našli ve zpěvech domnělého „skotského barda“³⁴ Ossiana zveřejněných Jamesem Macphersonem. Tyto písně byly záhy označeny za padělky. Sporná je i otázka pravosti ruské epiky známé pod názvem Slovo o pluku Igorově.

Českou historickou epiku v 19. stol. však nepředstavovaly pouze Rukopisy. Neexistence tohoto žádaného literárního žánru ovlivnila i zemského historiografa Františka Palackého. Dílo Dějiny národu českého v Čechách i v Moravě „*na sebe vzalo úkol suplovat nedostatečně rozvinutou historickou národní epiku a stalo se tak vlastně jakýmsi českým národním eposem*“³⁵.

3.2.2. Význam Rukopisu královédvorského a zelenohorského

Rukopis královédvorský byl „objeven“ 16. září 1817 Václavem Hankou ve věži kostela sv. Jana Křtitele ve Dvoře Králové. Nález obsahoval několik pergamenových listů a odřezků, které měly odkazovat na rozsáhlejší rukopisný kodex staré české poezie. Původ nálezů byl kladen do 13. století. Rukopis se skládá ze šesti hrdinských zpěvů, dvou básní lyricko-epických a šesti lyrických písní. Dva historické hrdinské zpěvy – Oldřich, Čestmír a Vlaslav - vyprávějí o přemyslovských knížatech.

³³ MACURA, V. *Znamení zrodu*, s. 109.

³⁴ označení převzato: STICH, A. *Česká literatura od počátků k dnešku*, s. 188.

³⁵ MACURA, V. *Znamení zrodu*, s. 19.

O Rukopise zelenohorském je známo, že byl anonymně zaslán poštou nejvyššímu purkrabímu hraběti Kolovratovi v listopadu roku 1818. Zásilka obsahovala čtyři rukopisné listy s rozsáhlou básní Libušin soud kladenou na základě kritického zkoumání až do 10. stol. a úryvek z básně Sněm. Později bylo zjištěno, že odesílatelem byl zámecký úředník Josef Kovář ze zámku Zelená Hora u Nepomuku.

Pravost RKZ byla od samého počátku jejich zkoumání zpochybňována. Od oné chvíle se jazykovědci, literátové a historikové prou o jejich autenticitu. V dnešní vědecké i veřejné společnosti převládá názor, že se jedná o podvrhy. Pravdu měla odhalit analýza prováděná Kriminologickým ústavem z podnětu spisovatele Miroslava Ivanova. Výzkum přinesl těžko vyvratitelná fakta, která popírala starobylost domnělých literárních památek. Průběh celého výzkumu popsal beletristicky sám Ivanov v knihách Tajemství RKZ a Záhada rukopisu královédvorského³⁶. Soustavnější vědecký výzkum od 70. let nebyl proveden. Přidržuji se proto všeobecného mínění datujícího Rukopisy na počátek 19. stol. a zařazuji je do této práce.

3.2.3. Oldřich

Báseň Oldřich byla pojmenována podle přemyslovského knížete žijícího na přelomu 10. a 11. století. Dochovaná část začíná schůzkou sedmi vladyků, na kterou spěchá Vyhoň Dub se svou družinou. Kníže Oldřich od Vyhoně přijímá prapor a velí k útoku na „Polany“. Vojska stanou brzy ráno nad Prahou a později schází dolů k městu. Vyjde pastýř a žádá, aby mu byla otevřena brána. Strážný mu vyhoví, pastýř vstoupí na most a hlučně zatroubí. V následujícím okamžiku vskočí na most kníže Oldřich a za ním ostatní vladykové. Ustrašení Poláci se sice chvíli brání, jsou však poraženi a donuceni k ústupu. Češi zvítězí a kníže Jaromír se může opět ujmout vlády v zemi.

V básni je zachycena událost z roku 1004. Sled událostí odpovídá podle analýzy historiků nejvíce zápisu v Hájkově kronice a také, zmínkou o opětovném nastolení knížete Jaromíra na trůn, kronice Jana Františka Beckovského. „V Kosmově a Dalimilově kronice se polský vládce, proti němuž Oldřich bojuje, jmenuje Mesco nebo Mezka, tedy Měšek. Teprve Hájek uvedl správně Měškova předchůdce Boleslava Chrabrého. V RK se jméno polského vládce v textu neobjevuje. Jméno Boleslav však najdeme dvakrát na zbytcích řádků dochovaných na prouzcích.“³⁷ Z toho důvodu bývá báseň někdy uváděna pod jménem Oldřich a Boleslav. Odkaz k výrazně mladším kronikám byl jedním z argumentů pro odpůrce pravosti Rukopisu.

---

³⁶ IVANOV, M. *Tajemství RKZ*; IVANOV, M. *Záhada rukopisu královédvorského*.

Prostřednictvím promluvy v básni vedené Vyhoněm k Oldřichovi se na několika řádcích dovídáme o přednostech přemyslovského knížete. „*Hoj, slyš, ty nanejvýš slavný kníže, | Bůh ti bojovnost vlil do všech údů, | Bůh ti rozvahu dal v smělou hlavu - | ty nám proti Polanům bud' vůdcem!*“³⁸ Hlavní hrdina Oldřich je tedy popsán jako slavný a rozvážný kníže a také jako udatný bojovník. Jinak tomu v hrdinské epice ani nemohlo být. Přesto je nutné uvést ještě zajímavý poznatek, že „*u Hájka se Oldřich sám boje nezúčastňuje, v básni jde v čele oddílu...*“³⁹ Důležité je si uvědomit, že známý fabulátor sepišoval kroniku, nikoliv hrdinský epos. Nemusel tedy Oldřicha nutně stavět do čela pluku, přestože si rád vymýšlel a často obohacoval děj. „*V hrdinské básni se nehodí, aby hlavní její představitel čekal se založenýma rukama na výsledek boje.*“⁴⁰

3.2.4. Čestmír a Vlaslav

Kníže Neklan vyhlašuje válku Vlaslavovi, kterým byl dříve v bitvě poražen. Žádá proto udatného Čestmíra, aby vedl jeho sbory. Čestmír svolává vojsko po celém zbídačeném kraji. Jeho zlost roste ve chvíli, kdy se dovídá, že byl Kruvojem zajat vojvoda Vojmír i se svou krásnou dcerou. Kruvoj dříve slíbil věrnost Neklanovi, nyní je však na straně Vlaslava. Čestmír táhne s vojskem k hradu a pokouší se oba vězně vysvobodit. Podaří se mu hrad dobýt a Kruvoje porazit. Vojmír s dcerou jsou nyní volní. Čestmír osvobozeného bojovníka vyzývá, aby s ním táhnul proti Vlaslavovi. Vojmír nejprve děkuje bohům za záchranu a přináší jim oběť v podobě krávy. Mezitím za ním na určené místo doráží vojenské oddíly v čele s Čestmírem. Vlaslav, mající značnou přesilu, už je očekává. Čestmír, vědom si převahy nepřítele, vymýšlí lest. Vojmír má s vojskem obcházet vrch tak, aby ti, co byli vzadu, byli opět vpředu. Takto má vzniknout dojem, že útočníků je více. Později dochází ke střetu mezi oběma vojsky, v němž spolu zápasí Čestmír s Vlaslavem. Při souboji je Vlaslav sražen sokem k zemi a umírá. Vojáci se po smrti vůdce dávají na útěk. V závěru básně se Neklan dovídá o vítězství a těší se ze získané kořisti.

Báseň se svým obsahem hlásí do pohanské doby, kdy zemi spravoval bájný Přemyslovec kníže Neklan. Tento příběh odpovídá vyprávění kronikáře Kosmy o bitvě mezi Lučany a Čechy na poli Tursko. Lučanům měl vládnout kníže Vlastislav a Čechům zbabělý Neklan, který za sebe poslal do bitvy udatného Tyra. Příběh převzal i Václav Hájek z Libočan popisující Neklana rovněž jako zbabělce. „*Neklan, kníže Pražský, člověk jsa nad obyčej strašlivý, povolal k sobě Štyra z Chajnova, muže velmi statečného*

---

³⁷ MEZNÍK, J. *RKZ : Dnešní stav poznání*, s. 163.

³⁸ *Rukopis královédvorský a zelenohorský: Oldřich a Bolesla*, s. 55.

³⁹ MEZNÍK, J. *RKZ : Dnešní stav poznání*, s. 163.

a v bojových věcech dobře zvyklého...“⁴¹ Naopak v Rukopise královédvorském je Neklan představen jako dobrý kníže, chránící zem. Teprve po vlastním neúspěchu v bitvách s Vlaslavem, žádá „slavný kníže“ Čestmíra, aby vedl jeho sbory.⁴² V žádném zpěvu není zmínka o tom, že by byl Neklan bojácný a vyhýbal se vojenskému střetnutí.

3.2.5. Libušín soud

Báseň začíná apostrofou řeky Vltavy vyprávějící o sporu mezi bratry Chrudošem a Šťáhlavem. O roztržce se dovídá od vlašťovky sestra obou bratrů a následně prosí kněžnu Libuši, aby bratry rozsoudila. Libuše svolává kmety, lechy, vladyky a také Chrudoše se Šťáhlavem do svého sídla na Vyšehradě. Z otcovského stolce řídí hadačka Libuše sněm. Kněžna žádá přítomné porotce, aby rozhodli, zda mají bratři vládnout společně nebo se jim má rozdělit dědictví stejným dílem. Kmetové mají posoudit Libušiny návrhy a v případě nesouhlasu přednést vlastní řešení. Lubor soudkyni oznamuje, že její slova zvažili. Libuše má nechat sebrat hlasy přítomného lidu. Libuše pak „*nerozhoduje sama, ale zcela demokratickou volbou*“⁴³. Mohlo by se tak jednat o první referendum na úsvitu českých dějin. Nakonec bylo rozhodnuto, aby rodní bratři Klenovici vládli společně.

Chrudoše rozsudek rozlítí. „*Běda ptákům, k nimž se zmije vplíží, | běda mužům, kterým žena vládne!*“⁴⁴ Dále křičí, že vládnout nad muži jen muži sluší a prvorozený má právo dědit. Pohaněná Libuše oznamuje, že nebude dále soudit spory. Vyzve kmety, aby muže sobě rovného si zvolili, ať nad nimi vládne. Vyprávění končí Promluvou Ratibora o hanbě hledání práva v cizině.

Příběh se objevuje již u kronikáře Kosmy, který „*líčil, podobě jako v bibli, volání Čechů po vládci jako nerozumné opovrhování svobodou...*“⁴⁵ Sňatkem Libuše s Přemyslem byla ustavena knížecí vláda. Tato volba byla suverénním rozhodnutím Čechů. Lid tak odevzdal přes Libušino varování do knížecích rukou svou osobní svobodu. Volbou Přemysla se však Čechové ustavili, dle antické teorie o původu státu, jako politický „populus“.⁴⁶

---

⁴⁰ tamtéž, s. 163.

⁴¹ HÁJEK, V. *Kronika česká*, s. 306.

⁴² *Rukopis královédvorský a zelenohorský: Čestmír a Vlaslav*, s. 43

⁴³ MACURA, V. *Český sen*, s. 93.

⁴⁴ *Rukopis královédvorský a zelenohorský: Libušín soud*, s. 109.

⁴⁵ TŘEŠTÍK, D. *Přemyslovci*, s. 274

⁴⁶ TŘEŠTÍK, D. *Přemyslovci*, s. 275.

3.2.6. Shrnutí

Rukopisy měly v době svého „nálezu“ povzbudit národní sebevědomí a přispět k zařazení českého písemnictví mezi vyspělou evropskou literaturu. „*Hrdinové, ať bojovníci v epických skladbách, ať dívka toužící po milém v lyrické písni, jsou zobrazení bez psychologizujících a individualizujících detailů.*“⁴⁷ Důležitý byl pohled na básně jako na celek, z toho důvodu nebyl pro autora rozhodující detailní popis postav. Ani Přemyslovci, mnohdy hlavní hrdinové, nemají propracovanou vnitřní i vnější charakteristiku. Oldřich je znázorněn jako udatný bojovník zachraňující zemi před nepřáteli, bájný kníže Neklan se o osvobození země a lidu na počátku básně alespoň pokouší a kněžna Libuše představuje moudrou soudkyni rozhodující prostřednictvím demokratického soudu spory mezi muži. Z jejich beletristického ztvárnění můžeme vyvodit hodnoty preferované obrozenci – bojovnost, udatnost, moudrost, demokratičnost, svoboda. Vladimír Macura uvádí, že „důležitou součástí slovanské charakterologie byla svobodomyšlnost.“⁴⁸ V Libušině soudu se ale Slované paradoxně svobody vědomě vzdávají a souhlasí s panováním jediného muže, který nad nimi bude mít moc. Na druhou stranu je kníže vyvolen z domácího lidu a Čechy se zařazují mezi vznikající evropské státy. Tento motiv byl pro obrozence rozhodující.

3.3. Václav a Boleslav v Lindově Záři nad pohanstvem

3.3.1. Celková charakteristika díla

Záře nad pohanstvem nebo Václav a Boleslav s podtitulem Vyobrazení z dávnověkosti vlastenské od Josefa Lindy poprvé vyšla v roce 1818. Jak už název díla napovídá, hlavními postavami jsou česká knížata z rodu Přemyslovců bratři Václav a Boleslav. Žánrové vymezení spisu není jednoznačné, nejčastěji bývá označován za první novodobý český historický román.

Dílo je netypické tím, že obě hlavní postavy vystupují až v druhé části příběhu. To odpovídá i názvu knihy. V popředí se nachází označení Záře nad pohanstvem charakterizující ideovou složku díla a teprve ve druhé části hlavního titulu se dovídáme jména hlavních hrdinů nesoucích děj.⁴⁹ Felix Vodička podle stati Josefa Hanuše Český

---

⁴⁷ MEZNÍK, J. *RKZ : Dnešní stav poznání*, s. 163.

⁴⁸ MACURA, V. *Znamení zrodu*, s. 35.

⁴⁹ VODIČKA, F. *Počátky krásné prózy novočeské*, s. 176.

Macpherson uvádí, že Linda čerpal především z Hájkovy kroniky, „*ale i jemu je příběh záležitostí vedlejší, a proto je pro něho Hájkovo vyprávění jen svodem materiálových poznatků, zatím co celé zpracování a pojetí se podřizuje uměleckým jeho závěrům.*“⁵⁰ Jak se na dalších řádcích přesvědčíme, v některých případech Hájkovo dílo není ani „svodem materiálových poznatků“ a kronikářova „historická fakta“ nejsou pro autora podstatná. Z pověstí a nepřesných údajů tak vznikají nové mýty.

Příběh je zasazen do 10. stol., do doby vlády prvních Přemyslovců. Celý text je členěn do sedmi kapitol. Úvodní část představuje idylický život pohanů, jejich zvyky a slavnosti. Patrná je láska Slovanů k přírodě a vlasti, kde žijí. Z vyprávění praotce Chasoně se čtenář seznámí i s pověstmi o Přemyslu Oráči a kněžně Libuši, mytických zakladatelích rodu Přemyslovců. Ve druhé kapitole se dostáváme na Vyšehrad za panovníkem Václavem. Autor záměrně zdůrazňuje příhodu, v níž Václav odpouští lovcí, jenž se ho pokusil zabít. K Václavovi přijíždí představitel pohanského světa bratr Boleslav a následně dojde mezi nimi ke slovnímu konfliktu ohledně víry.

V další kapitole se vracíme opět do pohanského háje, kde lidé rozmlouvají o Václavově vládě. Mezi pohany přijíždí také Drahomíra s Boleslavem. Bohy je mu nařízeno, aby zabil Václava. Ve čtvrté kapitole vedlejší dějová linka sleduje při mezi bratry Domarem a Radovem, během níž se Václav představí jako spravedlivý soudce. Námětem páté části je útok pokřesťanštěného lovce Zrosta na mladíka Jaroslava, zdávajícího čest pohanskému bohu Perunovi. Tragédii zabrání kníže Václav jedoucí s Podivínem na Boleslavův hrad.

V předposlední části se dostáváme do Boleslavova sídla mezi hosty oslavy narození knížecího syna. Je zde také Václav, jenž má naprostou důvěru v bratra, který se ho chystá zabít. Oslavy se dále účastní pohané ze Svantovítova háje, kteří vyslechli krutou věštbu a slyšeli Boleslavovu přísahu pro usmíření bohů. Naléhají na Boleslava, aby bratra co nejdříve zbavil života. „*Kníže, tvým neposlušenstvím proti bohům ať nezhyne národ!*“⁵¹ Boleslav pro lásku k bratrovi se jen těžko odhodlává k činu pro záchranu národa.

Dílo vrcholí vraždou knížete Václava. Boleslav se po hrůzném činu setkává s nicnetušícím Podivínem a křesťanským knězem. V závěru příběhu se odehrává zázrak. Boleslav poznává „pravého Boha“, přijímá křesťanské učení a lituje bratrovy smrti. „*Bratře, odpusť bratru svému, ty jsi andělem!*“⁵²

---

⁵⁰ VODIČKA, F. *Počátky krásné prózy novočeské*, s. 174

⁵¹ LINDA, J. *Záře nad pohanstvem*, s. 146.

⁵² LINDA, J. *Záře nad pohanstvem*, s. 168.

3.3.2. Vnější charakteristika a otázka věku hlavních postav

O Václavově vzhledu se můžeme v knize dočíst následující tvrzení: „*On, krásný mládenec, silný, vysoký a urostlý, počínal přicházeti do věku mužského; libého byl pohledu, milostného prudkého oka, po hlavě mu kroužily bělavé vlasy.*“⁵³ Světlé vlasy nejsou přiřazeny Václavovi náhodně. Představují čistotu, jasnost, „září“. V promluvě kněžny Drahomíry zaznívá i údaj o věku Václavově: „*Až Vltava letos jarní dobou roztrhá ledy a rozbouří se divoce, tenkrát bude dvacet osm let, co jsi spatřil světlo.*“⁵⁴

Boleslav je autorem zobrazen jako „*silný, vysoko rostlý muž mocného vzezření, věkem ve třicátém roku; pod stříbrnou přilbicí hrdě se mu temněly oči, po jeho mocné šíji a po silných ramenou až pod pás červený pláštík; meč dlouhý od boku dotýkal se mocného stehna, odrážel se od silného lýtka až na zem, kde řinčel.*“⁵⁵ Temné oči Boleslava stojí v protikladu k „milostnému oku“ knížete Václava. Přídavná jména typu tmavý, temný, prudký bývají spojována s pohanstvím jako „tmářstvím“ a často se také objevují v charakteristice knížete Boleslava. Naopak jasný, světlý, zářivý, bělavý se řadí ke křesťanství, tedy k Václavovi.

Ve věku obou hlavních postav nacházíme jednu z mnoha dějinných nesrovnalostí. V Hájkově kronice, ze které autor evidentně čerpal, k záměně stáří bratrů nedochází. Jaký měl tedy Josef Linda, žák historika Josefa Dobrovského, důvod učinit ze staršího Václava až druhorozeného syna knížete Vratislava? Věk hlavních postav je zdůrazněn i v promluvě Boleslava - „*nejsem o mnoho starší tebe, ale i jediný den může nás poučiti mnoho.*“⁵⁶ Můžeme tedy usoudit, že autor kladl na věk postav nemalý důraz⁵⁷.

Nabízejí se různé možnosti interpretací. Jedním z možných výkladů je autorův záměr posílit stářím postavu Boleslava. Václavův bratr byl ve starší literatuře většinou líčen značně negativně. Tento náhled podporovaly legendy spojované s Václavem a jeho babičkou Ludmilou a také katolická církev oslavující české světce. Autor své dílo však tvořil na počátku 19. století tedy v době, kdy probíhal „*ústup světců z centra národní pozornosti*“ a „*předmětem zbožné úcty prvních českých vlastenců se stal národ sám*“

---

⁵³ LINDA, J. *Záře nad pohanstvím*, s. 64.

⁵⁴ tamtéž, s. 88

⁵⁵ tamtéž, s. 72

⁵⁶ tamtéž, s. 75.

⁵⁷ pozn. Nesrovnalosti v otázce věku hlavních postav si povšimla ve své diplomové práci i Renata Hejlová, hlouběji se však této problematice nevěnovala (odkaz - viz seznam literatury).

o sobě“.⁵⁸ Vlastenecká společnost nemohla odpustit Václavovi, že „uznal poplatnost Čech německé říši a neprojevoval se jako hrdinný bojovník, ale spíše asketický mnich.“⁵⁹

Z pohledu vlastenecké společnosti byl Boleslav jiný. Nechtěl „národ“ podřít cizímu panovníkovi, raději v době své vlády zvolil boj. Autor nemohl představit Boleslava pouze jako bratrovraha, musel vyzdvihnout i jeho snahu o obranu národa (z pohledu vlastenců). Jak už bylo zmíněno⁶⁰, stáří bylo v období preromantismu a romantismu vysoce ceněnou hodnotou. Spisovatel tímto detailem mohl dodat dříve nenáviděné beletristické a historické postavě větší váhu a životní moudrost pro konfrontaci s „dokonalým“ a oblíbeným Václavem.

Zajímavý je také poznatek historika Dušana Třeštíka, který se mýty spojenými s Přemyslovci zabýval na řádcích publikace *Přemyslovci - Budování českého státu*. „*Jména Václav a Boleslav znamenají totéž – „Více slávy“.* To byl jednoznačně a nezaměnitelně typ pojmenování dvojčat, tedy polobožských bytostí. V indoevropské tradici bylo pravidelně jedno z dvojčat božského a druhé lidského původu. Legendární tradice sice věděla, že Boleslav byl mladší než Václav, to ale neznamená, že to věděla také tradice lidu. Václavovi by pak připadla ona božskost a Boleslavovi světskost.“⁶¹

3.3.3. Vnitřní charakteristika Václava a Boleslava

Václav a Boleslav reprezentují každý svou víru, své náboženství, svůj svět. Atributy vyznání se potom přenášejí i do popisu jejich osobností. Autor nestrání křesťanství ani pohanství. Ideje jsou sice protikladné a v závěru vítězí „záře“ nad pohanstvím, ale nemůžeme říci, že zvítězilo dobro nad zlem. Předchozí vyjádření bychom mohli vztáhnout i na Václava s Boleslavem. Obě postavy nejsou rozhodně černobílé. Mají své kladné, ale i záporné stránky.

Václav je vykreslen jako dobrý panovník, spravedlivý ke křesťanům i k pohanům. Před jeho promluvou se setkáváme často s přívlastkem „blažený“, jenž se ve své substantivní podobě spojuje s křesťanstvím. Václav nesnese nespravedlnost a bezpráví. Podle svého učení je mírný, bohabojný, laskavý, pokorný, odpouštějící a všemilující. Jeho osoba je spojena s nebem, kam často vysílá své modlitby. Přílišná pobožnost je mu vyčítána bratrem Boleslavem. Mohlo by se zdát, že „hlava v oblacích“ odvádí Václava od vlády na zemi. Není tomu tak. Jak uvádí Zdeněk Hrbata ve stati o poezii křesťanství, „je

---

⁵⁸ RAK, J. *Bývali Čechové...*, s. 39.

⁵⁹ RAK, J. *Bývali Čechové...*, s. 40.

⁶⁰ viz kapitola *Synkretismus a historická tematika v literatuře 19. století*

⁶¹ TŘEŠTÍK, D. *Přemyslovci*, s. 160.

v textu nejednou připomenuta Václavova obrana národa a země.⁶² Václavovou předností je schopnost odpustit komukoliv - i svému vrahovi, o čemž svědčí scéna s lovcem Zrostem – a cokoliv. Avšak ani Václav nemůže odpustit tomu, kdo se provinil proti národu. „*Kdo urazil mne, tomu odpustiti mohu, kdo se provinil proti národu, tomu odpustiti není v moci mé.*“⁶³ Zde nacházíme u postavy knížete Václava snahu o posílení národní hrdosti, přestože tento úkol je určen Boleslavovi.

Postava knížete Boleslava je naopak spojována se zemí – vlastí. „*V Září je Boleslav od počátku ovládán vznešenou ideou věrnosti k zděděným zvyklostem a k domácím bohům. Jedná jako ten, kdo chce zachrániti národ před hněvem bohů...*“⁶⁴ Václava miluje, ale víra a obava o národ převládají nad jeho láskou k bratrovi. Tato úzkost je zdůrazněna ještě jedním aspektem, starostí o budoucnost Slovanů a právě narozeného syna. „*Bohové, vy jste mi dali syna do potomstva mého! – Vyjevte mi také, jaká bude budoucnost, do níž pokročí dnové jeho.*“⁶⁵ Takovýto obraz Václavova bratra je v silném rozporu s charakteristikou Boleslava v Hájkově kronice. Autor se oprošťuje od představy Boleslava jako ukrutníka, jež se vyvozuje z bratrovy vraždy v závěru kapitoly. „*Pojímá celou situaci Boleslavovu hlouběji. Boleslav byl ke svému činu přiveden nutně dobovými představami a byl o oprávněnosti svého jednání plně přesvědčen na podkladě své výchovy a dobového mravního cítění.*“⁶⁶

3.3.4. Shrnutí

Postavy Přemyslovců Václava a Boleslava bývaly ve starší literatuře vděčným námětem především legendistů a kronikářů. V 19. století se námět jejich příběhu dostává do pozornosti obrozenců. Zajímavý je pro ně svou domácí původností, časovou odlehlostí a také poutavou zápletkou. Josef Linda dílo pojal netradičně a postavy českých knížat přizpůsobil dobové situaci.

Netroufl si ještě z Václava udělat slabého a neschopného panovníka nezajímajícího se o „blaho národa“, ale už ho odcizil svému lidu. Cizost spojil s novým náboženstvím, jemuž kníže zcela podlehl. Křesťanství sice autor chápe kladně po stránce humanitní, ne však po stránce vlastenecké. Takový je i Václav. Spravedlivý, moudrý, mírumilovný, není ale „zapáleným“ vlastencem.

---

⁶² HRBATA, Z. *Český romantismus v evropském kontextu*, s. 134.

⁶³ LINDA, J. *Záře nad pohanstvem*, s. 71.

⁶⁴ VODIČKA, F. *Počátky krásné prózy novočeské*, s. 242.

⁶⁵ LINDA, J. *Záře nad pohanstvem*, s. 110.

⁶⁶ VODIČKA, F. *Počátky krásné prózy novočeské*, s. 242.

Kladné vlastnosti hrdiny 19. století, které chybí Václavovi, můžeme naopak nalézt u Boleslava. Autor mu připsal sílu, vášnivost, odvahu a také starost o zemi – vlast, která je mu druhou matkou. Pro víru svých otců a domácí tradici je schopen vraždy vlastního bratra. Odsouzeníhodný čin není pro autora znakem krutosti a nenávisti vůči bratrovi, nýbrž dokladem lásky k rodnému kraji.

Ze shody významu jmen Václava a Boleslava se vyvozovaly různé teorie. Někteří historikové (např. Závěš Kalandra⁶⁷) dokonce usuzovali, že se jedná o jedinou osobu. Kdybychom skutečně obě hlavní postavy Lindova vyprávění spojili dohromady, vytvořili by Václav s Boleslavem ideál panovníka 19. století.

---

⁶⁷ viz KALANDRA, Z. *České pohanství*.

4. PŘEMYSLOVEC JAKO ROMANTICKÝ HRDINA

4.1. Kat v Máchově Křivokladu

Máchova historická romantická próza je těsně spojena s preromantickou literaturou, na kterou navazuje po stránce jazykové a kompoziční. Inspiračním zdrojem se stala především Lindova *Záře nad pohanstvem* a Klicperův *Točník*. *Křivoklad* je jedinou dotvořenou Máchovou historickou prózou. Tiskem vyšel poprvé roku 1834. Rozdělen je do šesti kratších úseků. K povídce uveřejněné v *Květech* byl přidán ještě doslov zamýšlený původně jako předmluva. Pro pochopení díla je klíčový. *Křivoklad* měl být součástí cyklu historických povídek nazvaných podle českých hradů, Valdek, Vyšehrad, Karlův tejn, z nichž se dochovaly pouze zlomky. Tato tetralogie měla zachytit počátek husitského hnutí.⁶⁸ Motiv Máchova románu chtěl později dopsat a rozvinout jeho přítel a obránce Karel Sabina.

4.1.1. Křivoklad

Měšťané se opět nepohodli s panovníkem. Křivoklad se pro bývalého hradního pána krále Václava IV. a jeho druha kata má stát vězením. Ve stejný den odpoledne přijíždí do hradu dcera nynějšího hradního pána Miláda se sborem zbrojnošů. Ráno si král nechává zavolat kata a vyptává se ho na Miládu. Dovídá se, že není dcerou správce hradu, ale Jiroše z Hradiště, bratra hradního pána. Katův kluk, kterému byl Václav za kmotra, je synem Milády. Jiroše z Hradiště kat popravil v roce 1391 na králův rozkaz.

Po měsíci Miláda se dvěma pacholkami pomáhá vězňům utéct. Král se bezpečně dostane na Vyšehrad. Po čtyřech dnech strávených na Vyšehradě se kat s králem chystají opět na Křivoklad. Přicházejí ve chvíli, kdy se koná pohřeb Milády. Kat u ní nachází svůj meč. Bere ho k sobě a tiskne k srdci. V citovém pohnutí spěšně odchází z kaple a ujíždí zpět k Praze.

V závěrečné části se setkáváme v královské síni s mistrem Janem Husem. Zjišťujeme, že kat byl jeho žákem. Od něj nyní žádá popravčí radu. Přistupuje k soše Václava III. a označuje ho za svého praotce. Janovi se zpovídá z touhy po očištění zděděného meče a po slávě svých otců. Kněz mu odpovídá, že to není možné. Kat odmítá Husovo tvrzení přijmout. Sedá si na trůn českých králů a tiskne k sobě meč. Z jeho úst naposledy vychází v knize často opakované: „Ó králi! dobrou noc!“. Do síně vstupuje král Václav a katovi poroučí, aby do rána popravil zajatce – bratra a strýce Milády.

4.1.2. Vnější charakteristika kata

Během cesty na Křivoklad se čtenář dovidá o dvou záhadných jezdcích, lišících se od ostatních členů družiny. Z pozdějšího textu je zřejmé, že se jedná o krále Václava a jeho druha kata. Králův společník je stejně jako jeho pán vysoký a štíhlý, jinak se jejich vzhled liší. Kat má černé kudrnaté vlasy, husté obočí, pod ním dvě plamenné oči, tvář pokrytou černými vousy. Oblečen je do černého oděvu, přes nějž mu plápolá červený plášť. Zádá mu kryje široký meč s dlouhou rukovětí. Oproti „krásnému“ Václavovi navíc vypadá mnohem hrůzněji⁶⁹. Zatímco králi je ve vnějším popise připisovaná barva bílá, s postavou kata se pojí černá a červená.

Z celého vnějšího popisu kata je největší pozornost věnována rysům a výrazu jeho obličeje. Můžeme tak zároveň, za pomoci autorova komentáře, odhadnout z tváře katovo rozpoložení. *„V jeho fyziognomii nejdůležitější úlohu hrají oči, zuby a černé vlasy, pod nimiž se jen jednou objeví vysoké čelo. Tyto rysy se pravidelně skládají v grimasu, v níž příšerný, nepřirozený smích se pojí s výrazem hlubokého smutku.“*⁷⁰

4.1.3. Vnitřní charakteristika kata

Stejně jako při vnější charakteristice je i vnitřní popis kata vymezen vůči králi. *„Tak všechna jednání, všechny vlastnosti obou sobě se podobaly, ano celá povaha jako krále, tak i kata sobě rovná a stejná se býti zdála, a přece jak původem svým, tak též i sama v sobě daleko povaha králova byla rozdílná od povahy kata jeho“*⁷¹. Oba byli vášniví, Václav se s touto vlastností narodil, kat si ji navyknul. Oba často přemýšleli, myšlenky jejich byly smutné a truchlivé. V mnohém se také od sebe lišili. Václav si nevážil svojí královské hodnosti, kat naopak jako by toužil osvobodit se od nuzných poměrů spojených s jeho řemeslem⁷².

Smutek a truchlivost kata jsou pro čtenáře jednou ze záhad na začátku knihy. V romantické literatuře většinou tyto stavy souvisejí s nešťastnou nebo nenaplněnou láskou. Milostný prvek se skutečně v díle objevuje. Katovou milou je Miláda mající k hlavnímu hrdinovi rozporuplný vztah. Kat se stal otcem jejího dítěte, zároveň je i vrahem milovaného otce. *„Ona jej milovala či nemilovala, tak sama při sobě nemohla rozhodnouti; on jí byl protivný pro smrt otce jejího, ...než nesmírné neštěstí jeho, které však*

---

⁶⁸ *Dějiny české literatury II.*, s. 440-442.

⁶⁹ MÁCHA, K. H. *Próza - Křivoklad*, s. 12.

⁷⁰ KREJČÍ, K. *Česká literatura a kulturní proudy evropské*, s. 131.

⁷¹ MÁCHA, K. H. *Próza - Křivoklad*, s. 19-20.

⁷² *tamtéž*, s. 20.

*nikdy zcela nemohla pochopiti, soucitné při ní našlo srdce...*⁷³ Právě katovo „neštěstí“ – společenská degradace, bylo příčinou hlubokého smutku. Vedle krále Václava musí žít s pocitem, že na jeho místě by jako přemyslovský levoboček měl být on.

Jedinou upomínkou na katův původ je meč zděděný po předcích, jehož symbolika je v textu značně komplikovaná. Kat je na něj velice upnutý. V okamžiku, kdy přijíždí jako zajatec na Křivoklad, je mu meč odebrán. Shledává se s ním až na pohřbu milované ženy. V souvislosti s Miládou byl meč interpretován „*freudovským erotickým komplexem*“.⁷⁴ Jeho hlavní význam však spočívá v odkazu na Přemyslovce. Kat ho vidí jako svůj obraz. Přemyslovci vládli žezlem a mečem, jako kat může poslední z nich vládnout alespoň mečem. „*Já jsem se stal katem Václavovým, a kde otcové moji žezlem i mečem vládli, vládl jsem já jejich mečem toliko*“.⁷⁵

4.1.4. Kat - král a král - kat

Evropská romantická literatura často spojovala protiklady a hojně využívala paradoxní spojení. Dvojice krále a kata se vyskytuje již v historickém románu Waltera Scotta. Tato tematika se objevila i v počátcích historické prózy českého obrození, kde navázala na kronikářskou tradici⁷⁶. Zde se mohla opřít o pověsti spojované s Václavem IV., panovníkem z rodu Lucemburků.

Václav byl synem slavného českého krále a římského císaře Karla IV. a často s ním byl srovnáván. Vlady se chopil ve velmi nepříznivé mezinárodní a vnitropolitické situaci. V Čechách se dostal do sporu s katolickou církví a vyšší šlechtou. Oba stavy se hlásily o svá politická práva. Církevním hodnostářům se nelíbilo oslabování pozice získané za Karla IV., Václavovo nerozhodné stanovisko v otázce papežského schizmatu a především jeho postoj vůči počínajícímu husitství. Vyšší šlechta nerada viděla královu částečnou apatii k panovníckým povinnostem a spolupráci s nižšími vrstvami. Nevůli vzbudil i u Němců vydáním Dekretu kutnohorského. Nenávist a zášť tak daly podnět k vytvoření různých hanlivých příběhů.

Nejvíce pověstí o katovi a Václavovi sepsal Václav Hájek z Libočan. Pověst o Václavově přátelství s katem je však doložena už několik let po králově smrti v dílech zahraničního původu, kde se objevila i záměna rolí obou postav, které o několik století později využil Máchá. „*V jednom ze svých nevyzpytatelných rozmarů zatouží (král) poznat pocity odsouzenec k smrti, poklekne před svým přítelem a rozkáže mu, aby ho sřal. Kat se*

⁷³ MÁCHA, K. H. *Próza - Křivoklad*, s. 27.

⁷⁴ KREJČÍ, K. *Česká literatura a kulturní proudy evropské*, s. 135.

⁷⁵ MÁCHA, K. H. *Próza - Křivoklad*, s. 49.

zalekne a příkaz neprovede. Václav na sobě nedá nic znát, vymění si s katem úlohu a mečem mu srazí hlavu. Role se převrátily. Kat se stal obětí krále kata.“⁷⁷ Václav vystupuje v roli kata i v legendě o umučení generálního vikáře Jana z Pomuku, pozdějšího světce Jana Nepomuckého.

V době národního obrození se hodnocení Václavovi vlády poněkud liší. Vyzdvihován je jeho kladný vztah k českému národu a počátkům reformace.⁷⁸ Záměna postav je proto u Máchy jiná. Autor z krále nedělá opravdového kata, mučícího příslušníky církve a stínajícího oblíbeného kata, proměnu uskutečňuje na úrovni duševní, vyplývající z vnějšího i vnitřního popisu obou postav a nespokojenosti se svým životem.

Své role zaměňují i sami hrdinové. „*Ted' se zasmušil Václav a polohlasně „Krále kate! promluvil, načez se smíchem „Kate králi!“ odpověděl kat...*“⁷⁹ Václav však nemá ponětí o katově královském původu. Jeho oslovení je možné interpretovat tak, že „*i na Křivokladě, v postavení zajatce, je kat králem katů.*“⁸⁰ Naopak kat, „*ironicky připomíná králi svou roli kata i roli jeho jakožto kata krále.*“⁸¹ „*Ať dlouho ještě stojí lidomorna a vyšehradská věž, i ať nás oba přečkají točnické sklepy, dlouho potomkům hlásající slávu naši.*“⁸² Kat tedy vlastně vystupuje jako vykonavatel vůle krále Václava.

4.1.5. Stoletou alejí k Dosloví Máchova Křivokladu⁸³

Doslovem k Máchovu Křivokladu se podrobněji zabývala Jaroslava Janáčková v knize Stoletou alejí. Podle autorky bylo Máchovým prózám věnováno málo pozornosti ve srovnání s Májem. Stalo se tak, že literárním vědcům unikly Máchovy „podobizny“ čtenářů a adresátů jeho vlastních děl. Tyto obrazy nalezneme také v dramatické scéně určené jako doslov ke Křivokladu. Scénka se odehrává v jedoucím dostavníku, kde v první části rozmlouvají dva studenti, kteří právě dočetli Křivoklad. Netuší, že jejich rozhovoru je přítomen i sám autor. Básník se později do jejich hovoru vloží, aby vysvětlil vytýkané mu nedostatky.

V další části vystupuje mladý židovský obchodník čtoucí německý žurnál. Jeho překřikuje „baba“. Žena si hlasitě předčítá z náboženského textu. Svůj hlas stupňuje tak, že znemožňuje řeč ostatním účastníkům jízdy, hlavně spisovateli snažícím se o výklad svého

---

⁷⁶ KREJČÍ, K. *Česká literatura a kulturní proudy evropské*, s. 125.

⁷⁷ ČORNEJ, P. *Tajemství českých kronik*, s. 87.

⁷⁸ KREJČÍ, K. *Česká literatura a kulturní proudy evropské*, s. 125.

⁷⁹ MÁCHA, K. H. *Próza - Křivoklad*, s. 24.

⁸⁰ HRBATA, Z. *Romantismus a Čechy*, s. 38.

⁸¹ HRBATA, Z. *Romantismus a Čechy*, s. 38.

⁸² MÁCHA, K. H. *Próza - Křivoklad*, s. 24.

⁸³ JANÁČKOVÁ, J. *Stoletou alejí*, s. 28-36.

díla čtenáři. Baba mu skáče do řeči a jeho výpovědi jakoby ironizuje. Básník je definitivně umlčen ukončením jízdy a rozchodem spolucestujících.

Mácha doslov charakterizuje jako předmluvu, která se stává domluvou – chápanou dvojnásobně jako dohodu lidí, ale i ve významu výtky nebo pokání. „*Scénka takto představuje autora, který píše neběžným způsobem, tváří v tvář čtenářům, sotva schopným mu porozumět.*“⁸⁴ První okruh čtenářů je naivní, přijímá historickou povídku jako prosté sdělení. Druzí jsou povzneseni vůči všemu českému (viz židovský obchodník). Další čtenář bezmyšlenkovitě přeříkává text předem schválený.

4.1.6. Shrnutí

Mácha, podle vzpomínek Karla Sabiny, chtěl „*vyznačit kus historie české, ukončení celé staré doby, kterážto na popraží nových přechodů stála*“. *Král i kat jsou symboly této převratné doby...*“⁸⁵ Levoboček posledního Přemyslovce tak představuje definitivní konec předchozích pořádků.

Oslovení „*Ó králi! dobrou noc!*“ není přáním klidného spánku panovníkovi, ale značí úpadek. Kat toužil po navrácení starého řádu, po znovunastolení dynastie Přemyslovců. To vše je podle mistra Jana nemožné. „*Těžko jet se navrátiti na dráhu, z které jsi se vyšinul; dosáhnouti slávu otců svých – již nemožno!*“⁸⁶ V celém textu je oslovení spojováno s postavou Václava. Až v závěru, kdy Hus věští katovi nenaplnění jeho snů, se nejspíše pojí s vnukem Václava III. Kat chápe sám sebe jako legitimního krále, kterému v nové době budou upřeny jeho nároky. *Oběma rukama chopil se kat černých vlasů, hluboký smutek, divoký smích a zoufalý úmysl hrály obličejem jeho. Ó králi! dobrou noc! zastonal zhluboka...*“⁸⁷ Pro Václava III., ale i pro kata, jako by v nové době nebylo místo.

Postava krále Václava zcela nekoresponduje s obecnou charakteristikou panovníka, přímo ji popírá. Králové těžko touží být někým jiným, vyměnit si roli s člověkem na okraji společnosti. Král i kat však znatelně pociťují špatné určení svých životních rolí, a proto nemohou dostát svým povinnostem. Rádi by si své postavení vyměnili, ale nemohou.

Změna doby a starých pořádků neprobíhala pouze na přelomu 14. a 15. století. Uskutečňovala se i za života Karla Hynka Máchy, kdy národní obrození vstupovalo do nové etapy vývoje. Autor Křivokladu byl ale v této době ještě nepochopen. Právě „*Dosloví ke Křivokladu ukazuje svízelné, ne-li tragické postavení výlučného ducha mezi*

---

⁸⁴ JANÁČKOVÁ, J. *Stoletou alejí*, s. 32.

⁸⁵ KREJČÍ, K. *Česká literatura a kulturní proudy evropské*, s. 137.

⁸⁶ MÁCHA, K. H. *Próza - Křivoklad*, s. 50.

*plebejci, ve společnosti, kde jenom kmáni cítí česky a sledují vznikající českou literaturu, zatímco páni se solidarizují buď s Němci, anebo s dogmatickými tmáři.*⁸⁸

4.2. Drahomíra a Boleslav, Václav a Ludmila v Tylových Krvavých křtinách

Drama Josefa Kajetána Tyla - Krvavé křtiny, čili Drahomíra a její synové. Romantický obraz z dávných dějin českých ve čtyřech odděleních – vzniklo během ledna a počátkem února roku 1849 na kroměřížském sněmu. Společně s hrami Jan Hus a Tvrdohlavá žena se řadí mezi dramata tzv. kroměřížského období.⁸⁹ Revoluční vlna trvající od března 1848 byla pomalu na ústupu, přesto si říšský sněm pro svoje jednání zvolil na místo stále neklidné Vídně arcibiskupský zámek v Kroměříži. Zde se měla připravit nová liberálnější ústava. Plány na reformu monarchie však byly zmařeny nástupem na trůn Františka Josefa I., jehož strýc Ferdinand I. (V.) abdikoval. Nový panovník nebyl vázán sliby revolučnímu hnutí. Spor vlády se sněmem vypukl ohledně prvního paragrafu ústavy, kde stálo, že „veškerá moc ve státě vychází z lidu“.⁹⁰ Proběhlo hlasování, v němž čeští poslanci podpořili vládu ve víře, že se jim později odvděčí. Naděje na liberalizaci a rekonstrukci monarchie padly. Tyl, jako poslanec říšského sněmu, byl zdrcen. Svůj politický postoj se rozhodl vyjádřit dramatem. „*K látce o zavraždění knížete Václava se obrátil proto, že cítil přiléhavou historickou obdobu mezi situací českého národa – a lidí odpovědných za jeho osud – v první polovině 10. století a počátkem roku 1849.*...“⁹¹. Hra měla premiéru 14. února.

4.2.1. Děj a kompozice

Kniha je rozdělena do čtyř oddělení skládajících se z jednotlivých výstupů. V první části na scénu vstupuje Drahomíra, manželka zemřelého knížete, se synem Boleslavem. Přichází i nový zemský panovník Václav v doprovodu babičky Ludmily. Drahomíra žádá po Václavovi, aby bránil slovanské rody před Němci. Václav jako křesťanský kníže válku odmítá. Drahomíra mu nabízí, že se sama ujme tažení a ozbrojené mužstvo svěří Hněvsovi.

---

⁸⁷ MÁCHA, K. H. *Próza - Křivoklad*, s. 50.

⁸⁸ JANÁČKOVÁ, J. *Stoletou alejí*, s. 32.

⁸⁹ OTRUBA, M. – KAČER, M. *Tvůrčí cesta Josefa Kajetána Tyla*, s. 372.

⁹⁰ *Dějiny země Koruny české II.*, s. 89.

⁹¹ OTRUBA, M. – KAČER, M. *Tvůrčí cesta Josefa Kajetána Tyla*, s. 373.

Následně se kněžna dostane do konfliktu s Ludmilou, která jí vyčítá snahu o uchopení vlády. Na konci druhého jednání nachází křesťanský kněz Chrastěj zavražděnou Ludmilu.

Ve třetím oddíle vpadne Jindřich Ptáčník do Čech. Boleslav vyčítá Václavovi, že vpustil nepřítele do země. Společně s matkou Drahomírou vyzývají Václava k boji. Kníže však nechce přivést národ k záhubě. Nakonec se rozhodne, že sám povede zástupy do boje. Václav žádá o rozmluvu s německým panovníkem. Český kníže navrhuje, aby se utkali jen mezi sebou a zabránili tak zbytečnému krveprolití. Dále touží po ukončení sporu mírem. Jindřich s usmířením souhlasí, žádá však tribut míru. České země musí ročně zaplatit pět set hřiven stříbra a sto dvacet kusů skotu. Zároveň musí panovník slíbit věrnost německé říši. Drahomíra nemůže uvěřit, že se Václav poddal a uzavřel přátelství s „vrahy Slovanů“.

V závěrečné části se Boleslavovi narodí první potomek. Rozhodne se uspořádat křtiny na svátek Kosmy a Damiána, na které pozve i Václava. Oslava má být vhodnou příležitostí pro odstranění bratra z trůnu. Na hrad se sjíždějí hosté a společně s nimi i muži chystající vraždu. Drahomíra, zpytující po Ludmilině smrti svědomí, tuší zradu. Prosí Václava, aby hrad urychleně opustil. Nejstarší syn neuposlechne a v doprovodu bratra jde ráno na mši. Boleslav se na Václava vrhne, ten však úder odrazí. Bratrovrah si na pomoc volá Čestu, Hněvsu a Tyru, společníci Václava ubijí.

4.2.2. Charakteristika postav

4.2.2.1. Drahomíra

Ústřední postavou dramatu je kněžna Drahomíra. Její pojetí se značně liší od předchozích zobrazení v barokních legendách, kde je „*proklínána jako pohanka a iniciátorka vraždy svaté Ludmily*.“⁹² Tyl do její úlohy promítá programy a tužby českého národního hnutí. Drahomíra prosazuje národní zájmy a slovanskou jednotu. „*Stává se mstitelkou vyhubených Polabských Slovanů*.“⁹³ Na jejich pomoc dokonce zorganizuje válečnou výpravu. „*Svoboda musí zasvítnouti rodům slovanským a jméno jejich zníti od jednoho uhlu světa k druhému, dokud nad nimi poslední hvězda nezhasne*.“⁹⁴ Politickou koncepcí se Drahomíra dostává do sporu se synem Václavem, snažícím se německé bezpráví řešit mírovou cestou.

---

⁹² RAK, J. *Bývalí Čechové...*, s. 41.

⁹³ tamtéž, s. 41.

⁹⁴ TYL, J. K. *Krvavé křtiny*, s. 17.

Drahomíra je pohanka, Václav křesťan. Matka vládnoucího knížete miluje jak svého syna, tak i zem a národ. Stejně jako v Lindově Záři se s pohanstvím pojí svoboda a demokratičnost. Zde je však vystupňováno do podoby nacionalismu známého až z poloviny 19. století. Křesťanství se naopak pojí s cizotou přicházející z německého území. Drahomířina snaha o uchopení vlády tak nepochází z touhy po moci, ale ze snahy ubránit národ před německou říší.

Rovnocennou oponentkou je jí tchýně Ludmila, babička Václava a Boleslava. V národním zájmu ji Drahomíra nechává odstranit. Po vraždě se Drahomířina úloha v dramatu mění. Hlavní postava ustupuje z veřejného života, a tím i z centra hry. Nositeli děje se stávají synové Václav s Boleslavem. Drahomíra se proměňuje i povahově. Není tak temperamentní a výbojná. V závěru dramatu projevuje svoji lásku k nejstaršímu synovi a lituje, že svým jednáním dopomohla ke katastrofě mezi bratry.

4.2.2.2. Boleslav

Boleslav je mladším synem kněžny Drahomíry. Jen těžko se smiřuje s úlohou mladšího bratra vládnoucího knížete, zvláště když nesouhlasí s Václavovou politikou. Rád by sám vládnul ve shodě s Drahomírou, se kterou sdílí obavu o budoucnost národa. Potom, co Václav uzavře mír s Jindřichem Ptáčníkem, neskrývá Boleslav rozhořčení a vypovídá o vztahu k bratrovi. „*Ano! Já jej nenávidím – musím nenávidět! On je prznitel naší slávy a vrah národa, o jehož novozrození a velikosti se mi jako pacholetí krásně zdávalo.*“⁹⁵ Na první pohled Boleslav vystupuje jako kladný hrdina dramatu. Není tomu tak zcela. Autor motivuje jeho konflikt s bratrem hlavně ctižádostí a touhou po slávě.⁹⁶ Bratrovi vraždy v závěru hry nelituje. Ujíždí k Vyšehradu, aby se chopil vlády.

4.2.2.3. Václav

Václav se od bratra Boleslava značně liší. Byl vychován babičkou Ludmilou v křesťanské víře a podle zásad tohoto náboženství také vládne. V zemi se snaží udržet klid a mír, aby se zde mohlo nové vyznání šířit. Prosazuje lásku k bližnímu a řešení sporů mírovou cestou. Odmítá matčinu žádost o tažení na pomoc utlačovaným Slovanům. Pro představitele pohanského světa se tak stává zženštilým slabochem. „*Či mám snad v koutě za prahem domu otcovského sedati a žalostně hleděti, jaké hospodářství poženštilý kníže vede?*“ (Boleslav)⁹⁷; „*At' mě Morana zadává, jestliže Drahomíra dívku neporodila,*

⁹⁵ TYL, J. K. *Krvavé křtiny*, s. 76.

⁹⁶ OTRUBA, M. – KAČER, M. *Tvůrčí cesta Josefa Kajetána Tyla*, s. 375.

⁹⁷ TYL, J. K. *Krvavé křtiny*, s. 25.

„*kteřouž Václav přezděla?*“ (Hněvsa)⁹⁸; „*V tom paňátku nehledal bych vůdce ocelivých pěstí.*“ (Jindřich Ptáčník)⁹⁹. Václav ale rozhodně slabým panovníkem není. Svým jednáním si nakonec získává respekt německého krále, přestože se mu podřizuje. Vyniká i silou, kterou dokonce předčí Boleslava, jak se ukáže v závěru hry.

Autor se vnějšímu popisu hlavních postav příliš nevěnuje. Přesto se o Václavovi můžeme dovědět, že se podobá pohanskému bohu. V Záři nad Pohanstvem se mladík Jaroslav domnívá, že mu život zachránil Svantovít, nikoliv přemyslovské kníže. Václava si s nejvyšším pohanským bohem plete i vnučka pohanského kněze Veleny v Krvavých křtinách. Přestože se Tylovo drama v pojetí hlavních postav značně liší od Lindovy historické prózy, je patrné, že z něj autor vycházel.

4.2.2.4. Ludmila

Kněžna Ludmila představuje Drahomířinu protivnici. Autoři středověké literatury vytvořili její obraz světice a paradoxně „zemské“ patronky. Autor se této charakteristice vyhýbá a „*ukazuje pod svatou tváří Ludmily její nenávistnou zlobu proti všemu nekatolickému.*“¹⁰⁰ V díle vystupuje nejčastěji po boku knížete Václava a společně s ním reprezentuje křesťanské ideály.

4.2.3. Shrnutí

Josef Kajetán Tyl psal drama během jedno z klíčových okamžiků revoluce probíhající v letech 1848 - 1849. Stejně jako u Karla Hynka Máchy v próze Kat se ve hře znatelně odráží doba, ve které autor tvořil. Oba představitelé romantismu si pro svá díla vybrali postavy z dynastie Přemyslovců, ať už skutečné nebo vymyšlené. Zatímco Máchova díla byla ve své době přijímána s nepochopením a tvrdou kritikou, Tyl, miláček národa, měl úspěch zaručen. Klíčem k vyřešení tohoto nepoměru je vlastenectví. Kat je dílem ryze romantickým. Rozervanost, lásku, tajemství, pesimismus, to vše zde nalezneme. Nikoliv však obranu národních zájmů. Naopak Tyl píše drama ze zklamání nad zmařenými vlasteneckými idejemi.

Vrchol hry proto nebývá spatřován ve Václavově vraždě, ale v promluvě lecha Popela ke knížeti. „*Tak daleko nesahá tvoje moc, abysi bez vědomí národu mohl osud jeho rozhodnouti a celé příští jeho příběhy podle své chuti měřiti. Na to jsi měl pamatovati,*

---

⁹⁸ TYL, J. K. *Krvavé křtiny*, s. 48

⁹⁹ tamtéž, s. 70

¹⁰⁰ OTRUBA, M. – KAČER, M. *Tvůrčí cesta Josefa Kajetána Tyla*, s. 376.

*a byl bys nám ušetřil žalosti.*¹⁰¹ Řečí doby, ve které bylo drama napsáno, se prostý člověk jako mluvčí lidu obrací k monarchovi vládnoucímu z „boží milosti“. Dává mu najevo, že jeho moc nepochází pouze od Boha, ale také od člověka. „...*Právě v této scéně je dovedena hra k svému smyslu. V této scéně vrcholí, pro ni byla napsána.*“¹⁰²

Každý hrdina chce pro zemi to nejlepší, ale blaho vidí v jiných hodnotách. Drahomíra a Boleslav preferují svobodu a jednotu slovanských národů, což koresponduje s myšlenkou všeslovanské vzájemnosti v 19. století. Václav s Ludmilou volí křesťanství prosazující mír a lásku k bližnímu. Autor sice dává za pravdu „národní“ straně, ale nikterak ji neidealizuje. Naopak obraz křesťanské strany spíše směřuje k myšlence, že i ta nejkrásnější ideologie je ve svých důsledcích objektivně škodlivou, nepřihlíží-li k zájmům národa.¹⁰³ Nakonec se klíčovým stává fakt, že svatý Václav uznal poplatnost Čech německé říši a neprojevoval se jako hrdinný bojovník, ale spíše asketický mnich.¹⁰⁴ Podobně jako Václav jednali poslanci říšského sněmu v roce 1849.

---

¹⁰¹ TYL, J. K. *Krvavé křtiny*, s. 81.

¹⁰² KOPECKÝ, J. *Tylovy krvavé křtiny*, s. 123.

¹⁰³ OTRUBA, M. – KAČER, M. *Tvůrčí cesta Josefa Kajetána Tyla*, s. 373 a 375.

¹⁰⁴ RAK, J. *Bývali Čechové...*, s. 40.

5. PŘEMYSLOVSKÉ TÉMA V BÁSNICKÉ A DRAMATICKÉ TVORBĚ RUCHOVSKO-LUMÍROVSKÉ GENERACE

5.1. Svatopluk Čech – Dagmar

V pozadí Čechovy rané poezie se skrývá básník nenaplněných národních ideálů. Na přelomu 70. a 80. let se v jeho poezii výrazně projevuje myšlenka posilovat jednotu národa a celého Slovanstva. Přispěla k tomu i polemika vedená o tzv. „světový“ a „národní“ směr v literatuře. Čech se jí sice přímo neúčastnil, ale přihlásil ke koncepci formulované Eliškou Krásnohorskou, která „*neuznávala za národně reprezentativní, co by nedbalo domácích tradic, látek a jim navyklých čtenářů*“.¹⁰⁵

V časopise Květy se básník pokouší vytvořit reprezentativní typ epiky s historickou i současnou národní tematikou. Z toho důvodu jsou historické básně nejrozsáhlejší oblastí Čechovy epiky.¹⁰⁶ „*V souhlasu s názory a náladami celého tehdejšího českého hnutí mají pro něho největší význam motivy husitské a tragédie bělohorské, vedle nich pak děje vyhubených Pobaltských Slovanů*“.¹⁰⁷

5.1.1. Epos Dagmar

Epická báseň Dagmar má formu historické povídky ve verších rozdělené do sedmi částí – Hra o nevěstu, Vineta, Svatební dary, Gurre, Danebrog, Mořská žena, Dagmar umírá. Pro svou rozsáhlou výstavbu, bohatý děj a pestré líčení hrdinských činů bývá označována za epos. Svatopluk Čech skladbu poprvé uveřejnil v časopisu Květy v letech 1883 – 1884. Knižně vyšla v roce 1885.¹⁰⁸

V první části přichází dánské poselstvo k českému králi Přemyslovi žádat o ruku jeho dcery Markéty pro vladaře Valdemara. Dán Strange se během hostiny zamiluje do prostě oblečené dívky sedící na opačné straně stolu. Král si jeho náklonnosti všimne a vyzve ho, aby sobě vyvolil nejkrásnější dívku, s níž se utká nad šachy. Strange vyzve onu skromnou pannu. Ve chvíli, kdy dívka vítězí, je nečekaně poražena. Poslové z Dánska se od komořího Černína po jeho předchozích rozpacích dovídají, že se děvče jmenuje Drahomiř. Jméno jim nelze vyslovit, proto ji překřtí na Dagmar. Pan Strange netušil, že

¹⁰⁵ Česká literatura od počátků k dnešku, s. 294.

¹⁰⁶ Dějiny české literatury III., s. 281.

¹⁰⁷ Dějiny české literatury III., s. 282.

¹⁰⁸ ČECH, S. Dagmar, s. [4].

hrál o nevěstu pro svého pána Valdemara. Markéta, nevědomky překřtěná poselstvem na Dagmar, svoluje ke sňatku s dánským králem.

Česká královská dcera putuje na lodi do Dánska a během plavby se z vyprávění dovídá o neblahém osudu slovanského města Volyně, Vinety. Valdemar je Přemyslovou dcerou okouzlen a k svatbě jí chce splnit tři přání. Dagmar nejprve prosí za propuštění Valdemarova strýce z vězení, kam byl uvrhnut za spiknutí proti tehdejšímu králi. Dále s poukazem na svůj původ od Přemysla Oráče upozorňuje na špatné postavení rolníků a chce pro ně snížit daně. V posledním přání oroduje za mír se slovanskými kmeny. Valdemar z lásky k ní vše slíbí.

Králův strýc se pokusí v Dánsku o převrat. Valdemar je na válečné výpravě proti pohanům v Čudsku, cesta k trůnu je tedy volná. Jedinou překážkou se stává Dagmar. Věrný Globe a tajemný rytíř svolávají Dagmařiny milující poddané a následně se snaží dobýt pevnost. Proradný biskup usiluje o Dagmařin život. Rytíř, v němž pozorný čtenář pozná Strange, mu v tom zabrání, avšak sám přijde o život.

Valdemara okouzlila krásná portugalská kněžna Berengarie, Dagmar se trápí. Navíc žena, kterou rybáři chytli v moři, jí předpověděla brzkou smrt. Zanedlouho se krutá věštba vyplnila. Dánská královna Dagmar, dcera českého krále Přemysla Otakara I., v mladém věku umírá. Společně s Valdemarem truchlí celá země.

5.1.2. Markéta - Dagmar

Nejlépe Markétu charakterizují slova biskupa Petra při večerní slavnosti: „*Dívka spanilá to v skutku tělem, duší. | Stříbrem moudrých slov jí zvoní srdce zlato, | cos jak vanot křídel andělových tuší | na blízku jí člověk, jak dech nadzemnosti, | jakýs majestát ji tichý obeskívá, | veleba to něžná nevinny a ctnosti, | a ves dobra vděk se v cudném oku skrývá.*“¹⁰⁹ Přemyslovu dcera je skutečně, mírná, skromná, vnímavá, laskavá a soucitná.

Básník Dagmar v textu několikrát přirovnávána ke květině, k fialince¹¹⁰. Květiny v literatuře 19. století nesly skrytý význam známý představitelům české kultury. V této souvislosti se jedná o zvláštní jazykový kód, hovoříme dokonce o květomluvě. Fialka je „*přijímána jako symbol skromnosti, v Amerlingově květomluvě je obrazem skromného a tichého dobročinnění, podle Kollára upomíná na pokoru a tichost. Ve spojení s fialkou se vedle atributu vůně a snad ještě častěji objevuje atribut skrývání, nenápadnosti...*“¹¹¹

¹⁰⁹ ČECH, S. *Dagmar*, s. 40.

¹¹⁰ ČECH, S. *Dagmar*, s. 7, 14, 99.

¹¹¹ MACURA, V. *Znamení zrodu*, s. 22.

Dagmar má zpočátku takovou moc, že dokáže svého muže přinutit, aby zanechal válčení. „*Ač se duše mužná tomu přičí, | ač mne hanbí změkčilosti výtka: | cítím-li tvou blízkost' holubičí, | klesám bezděk tvého do vodítka, mysl má tu ochočena tihne | k nauce tvé něžné, vzdor se mění | v měkkost poddajnost', a srdce jihne - | pro všechny mám lásku, odpuštění.*“¹¹² Kouzlo nad mužem však časem pomíjí a ona nedokáže pomoci slovanským kmenům.

5.1.3. Přemysl

Markétin otec Přemysl (jedná se o Přemysla Otakara I.) není autorem příliš charakterizován. Vystupuje pouze v první části knihy. Na čtenáře působí jako dobrý vladař a otec starající se o blaho své dcery. Zároveň je pozorným a zábavným hostitelem. Dceru nechává rozhodnout o vlastním osudu. Dobře ví, že ve hře v šachy vyniká. Prohraje-li Markéta záměrně, souhlasí tak se sňatkem s dánským králem. A její výběr Přemysl akceptuje.

5.1.4. Shrnutí

Dagmar představuje ideál ženy, královny a matky národa. Její postava je značně přizpůsobena záměrům autora, jenž se snaží poukázat na Dagmařinu lásku ke všem lidem, i k násilně porobeným slovanským kmenům. „*Královniny sympatie k chudému a porobenému lidu i její pasívní humanismus, se kterým se vydává napospas svým nepřátelům, jsou idealizovány.*“¹¹³

Zkreslující jsou i poslední boje Pobaltských Slovanů proti Dánům.¹¹⁴ Povahu severských slovanských kmenů nejlépe vystihuje titulování jejich lodí Dány. Labuť, jelen, vlašťovka představují jména, jež bychom mohli v textu vztáhnout současně na Slovanů.

Čechův epos je dokladem toho, že i v 80. letech 19. století byla otázka a tematika všeslovanské vzájemnosti nadále aktuální a spisovatelé se k ní neustále ve svých dílech vraceli.

---

¹¹² ČECH, S. V. *Dagmar*, s. 149.

¹¹³ *Dějiny české literatury III.* s. 282.

¹¹⁴ *Dějiny české literatury III.* s. 282.

5.2. Přemyslovci v dramatické tvorbě Jaroslava Vrchlického

Jaroslavu Vrchlickému připadá v dějinách české literatury 19. století jedno z nejpřednějších míst. Jeho mnohostranné dílo je výrazem rozmachu české národní společnosti v poslední třetině 19. století, růstu její kultury a jejího sebevědomí.¹¹⁵

Drama se v jeho tvorbě objevilo až na začátku 80. let, v době otevření Národního divadla. V krátkém období vytvořil Vrchlický značný počet divadelních her, tragédií, dramát i komedií. Cítil povinnost přispět repertoáru nového divadla a působit tak bezprostředně na posluchače. Náměty ke svým dramatům nalézal převážně v historii. Avšak dějiny v jeho dílech slouží jen jako pozadí k volné stylizaci děje a postav.¹¹⁶ Vrchlického pohled na minulost je tedy převážně nehistorický. Látku tvoří především příběhy mytologické, mýty pohanské nebo křesťanské, orientální pověsti a legendy.¹¹⁷

V popředí Vrchlického dramatické tvorby stojí trilogie čerpající látku z českého raného středověku – *Drahomíra* (1882), *Bratři* (1889) a *Knížata* (1903). Autor zde zachycuje významný zvrat v českém historickém vývoji, srážku dvojího pojetí života, pohanství a křesťanství.¹¹⁸

5.2.1. Drahomíra

Drahomíra je první částí Vrchlického České trilogie věnované „slovutné tragédce paní Otilii Sklenařové-Malé“. Skládá se z pěti jednání a jednotlivých výstupů.

Příběh začíná smrtí knížete Vratislava, kdy si jeho manželka Drahomíra uvědomuje, že nadešel čas chopit se vlády a získat zpět své odcizené syny. Protivnicí je jí Ludmila, matka Vratislava. Zesnulý vládce se za života obával Drahomířiny náklonnosti k pohanským bohům. Říši má proto po jeho smrti vládnout jeho syn Václav. Než dospěje, zemi ať spravuje Ludmila. Vratislav jí také svěřil výchovu Václava a Boleslava, aby v budoucnu na knížecí stolec usedl křesťanský panovník. Sněm určil za správkyni země Drahomíru, děti však svěřil Ludmile. Drahomíra se nechce synů vzdát. Zlický kníže Radslav, mluvčí sněmu, přikazuje Drahomíře, aby vydala děti a vzala korunu, jež jí náleží. Nakonec jsou obě děti odvezeny k Ludmile na Tetín.

---

¹¹⁵ *Dějiny české literatury*, s. 294.

¹¹⁶ *Dějiny české literatury*, s. 318.

¹¹⁷ KREJČÍ, K. *Česká literatura a kulturní proudy evropské*, s. 233 – 234.

¹¹⁸ *Dějiny české literatury*, s. 319.

Ve čtvrtém jednání jsme svědky Ludmiliny vraždy Drahomírou. Nový sněm konaný na Děvině zbavuje Drahomíru vlády a knížetem Čechů ustavuje Václava. Mladšímu Boleslavovi je dán úděl na Labi. Drahomíra v okamžiku ztráty dětí a vlády nad zemí volí smrt vlastní rukou.

Tištěné znění příběhu odpovídá prvnímu otisku v Květech z roku 1882. Tento text se značně liší od původního rukopisu, který je částí dramatického sborníku uloženého v České akademii. Jeden z hlavních rozdílů spočívá v tom, že v původním rukopise nechává básník kněžnu Drahomíru naživu. Hrdinka tedy vystupuje ještě v druhé části trilogie¹¹⁹.

Děj historického dramatu byl do značné míry fabulován. Ludmilina vražda kněžnou Drahomírou neodpovídá historické skutečnosti a ani osudy hlavní hrdinky nekorespondují se známou faktografií.

5.2.2. Bratři

Druhou část trilogie nazvanou Bratři věnoval Jaroslav Vrchlický svému příteli Josefu Thomayerovi. Historické drama zasazené do doby mezi lety 923 – 935 navazuje na události z předchozího dílu.

V prvním jednání se dostáváme na sněm, kde se rozhoduje o tom, zda Čechy uzavřou s německým panovníkem Jindřichem Ptáčníkem poplatný mír. Tomu chtějí zabránit Drahomíra se zlickým vévodou Radslavem. Následně se drama přesouvá na Boleslavův úděl na labském pobřeží u Pšovan. Boleslav se snaží podmanit si místní lechy. Mladý kníže si nechává přivést Krajslavovu dceru Bělu. Potom, co Běla zjistí, že její otec byl zavražděn Boleslavem, odmítá vstoupit do jeho hradu a raději se nechá přivázat ke stromu vedle mrtvého. Vysvobodí ji až kníže Václav s druhem Podivenem. Za Boleslavem přijíždí matka Drahomíra s Radslavem, Společně připravují spiknutí proti Václavovi.

Chystaná zrada nezůstává utajena. Podiven utíká pro posily na Vyšehrad. Václav vyzývá jednoho z účastníků rokování na Boleslavově hradě ke vzájemnému střetnutí. Přihlásí se Radslav. K souboji však nedojde, protože Radslav spatří u Václavovy hlavy dva anděly hrozící mu svými meči. Radslav se před pražským knížetem sklání a později přijímá roucho poustevníka. Václav vjíždí do hradu a snaží se urovnat spory s bratrem. Nakazuje mu, aby dál vládl na prisouzeném mu údělu a oženil se s Bělou.

Nadchází svátek Kosmy a Damiana. K Boleslavovi přijíždí v míru Václav. Na přání Běly zůstává na slavnostní večeři. Václav Běle svěruje svůj úmysl vzdát se trůnu

---

¹¹⁹ VRCHLICKÝ, J. *Drahomíra*, s. 101 - závěrečná poznámka vydavatele díla Václava Brtníka.

ve prospěch Boleslava v okamžiku, kdy se novomanželům narodí syn. Boleslav o ničem netuší a ráno společně s Hněvsou, Tyrou a Čestou zavraždí bratra při cestě do kostela.

V závěrečném jednání se dostáváme do vojenského tábora naproti Novému hradu na Pšovanech. Německý císař Otta po marném obléhání hradu vzdává snahu podmanit si nového pražského knížete Boleslava. Nikdo není vítězem, ale ani poraženým. Boleslav se neraduje, stále myslí na zavražděného bratra. Lítost nad svým skutkem pocítí teprve ve chvíli, kdy se setká se zlickým Radslavem hlásajícím Václavovu dobrotu a slávu. Boleslav se konečně dovídá, že mu bratr chtěl předat vládu a stát se poustevníkem.

5.2.3. Knížata

Drama *Knížata* věnoval Jaroslav Vrchlický významnému staviteli a mecenáši Josefu Hlávkoví. Jedná se o závěrečnou část České trilogie. *Knížata* byla sice psána až v lednu 1903 – datací tedy do 19. století již nepatří, avšak s předchozími dramaty tvoří jednolitý celek.

Příběh se odehrává v letech 999 – 1003 v době vlády českého knížete Boleslava III. Ryšavého. Po smrti Boleslava II. přijíždí jeho nejstarší syn Boleslav na Vyšehrad a hodlá se ihned ujmout vlády. Nový kníže mění dosavadní zahraniční politiku svého otce. Nadále nehodlá udržovat přátelské styky s Němci. Poláci přinášejí od svého vládce Boleslava Chrabrého, zvaného Měšek¹²⁰, pozdravení a nabídku míru. Zároveň však žádají po Boleslavovi Krakov a Halič. Pro Boleslava jsou takové podmínky nepřijatelné. V okamžiku, kdy posly odmítá, netuší, že Krakov je již dávno obsazen polskou posádkou.

Boleslavovým nejbližším poradcem se stává Kochan z rodu Vršovců, „odvěkých nepřátel“ Přemyslovců. Vycítí příležitost k uchopení moci a s knížetem se snaží manipulovat. Boleslav vkládá do nového poradce důvěru a chce sňatkem své dcery Běly a Kochanova syna Tista usmířit oba znesvářené rody. Na Kochanovo doporučení se rozhodne odstranit bratry Jaromíra a Oldřicha. Během svatebního veselí nechá podnapilého Jaromíra vykastrovat. Oldřichovi se z nachystané pasti v lázni podaří uniknout. Hema, Jaromír a Oldřich se uchylují k bavorskému Jindřichovi.

Situace v Čechách se stává neúnosnou. Kochan svolává poradu lechů a vladyků do svého sídla na Motole. Je usneseno, že požádají polského panovníka Boleslava Chrabrého o pomoc. Z Polska je do Čech vyslán Vladivoj¹²¹. Boleslav III. se však

---

¹²⁰ pozn. Autorova historická mystifikace. Boleslav Chrabrý byl synem Měška I. a jeho ženy Doubravky, sestry českého knížete Boleslava II. Nejedná se tedy o jednu osobu.

¹²¹ pozn. Další autorova historická nepřesnost. Vladivoj byl skutečně dříve označován za Piastovce. Toto tvrzení však nemá oporu v pramenech, ze kterých vyplývá pouze jeho příbuzenství s Přemyslovci (viz SOMMER P. - TŘEŠTÍK D. - ŽEMLIČKA J. *Přemyslovci*, s. 552)

nevzdává. Po svém opětovném nastolení likviduje odpůrce a nepřátele. Při masopustním veselí nechá povraždit většinu přítomných velmožů, především Vršovce. Jako první je usmrcen Kochanův syn Tista.

Příběh končí na hradě Dobeníně, kde se setkávají Kochan s Boleslavem Chrabrým. Společně diskutují o poměrech a ustavení pořádku v Čechách. Na pozvání přijíždí Boleslav III. Ryšavý. Kochan ho obžalovává ze všech krvavých a nečestných činů, které spáchal. Touží pomstít smrt svého syna. Boleslav je následně oslepen a odvezen do polského žaláře.

5.2.4. Charakteristika postav

5.2.4.1. Drahomíra

Drahomíra je v první části trilogie představena poněkud netypicky. Ve srovnání s Tylovými Krvavými křtinami nevystupuje jako *mstitelka vyhubených Polabských Slovanů*¹²², ale především jako matka Václava a Boleslava. Děti miluje nadevše („*Ó děti mé, má naděje, žití mé!*“¹²³), ale zároveň touží také po vládě („*Co bez mých dětí je mi koruna? | a bez koruny co mi děti jsou? | Já v každém ohledu jsem ubohá! | Když děti ztratím – ztratím korunu, když získám ji, co ona bez dětí?*“¹²⁴). Přesto je ve hře kladen důraz hlavně na Drahomířin vztah k dětem. O její vládě je čtenář informován velmi sporadicky. Ve chvílích vrcholení dramatu nepláče Drahomíra po ztracené koruně, ale po odcizených dětech. Touží, aby v ní ostatní viděli pouze „*matku ubohou, | ... | Ne kněžnu, dceru slavných Luticů, | ne vdovu Vratislava, knížete, | jen matku, matku sirou, ubohou, | již nejdražší skvost vzali z náručí!*“¹²⁵

Radslav, vévoda na Zlicku, vypovídá o Drahomíře, že „*jest hrdá a divoká*“¹²⁶. Právě Radslav je však následně pohnut Drahomířinou láskou k synům, která její povahu výrazně změkčuje, a začne k ní pociťovat hlubokou náklonnost. Drahomíře zlický vévoda také není lhostejný, dokonce o něm mluví jako o „*jediném muži, jenž ji mohl milovat*“¹²⁷. Jejich vztah se proměňuje ve chvíli, kdy Radslav vydá dle rozhodnutí sněmu děti na výchovu Ludmile. Drahomíra na něm dokonce později žádá, aby ji nepohodlné tchýně zbavil. Vraždu však hrdý muž odmítá vykonat a Drahomírou je pohaněn. Hrdá kněžna tak není schopna dát přednost lásce k muži před vlastní zájmy.

¹²² RAK, J. *Bývali Čechové...*, s. 41.

¹²³ VRCHLICKÝ, J. *Drahomíra*, s. 21.

¹²⁴ tamtéž, s. 29

¹²⁵ tamtéž, s. 95

¹²⁶ VRCHLICKÝ, J. *Drahomíra*, s. 36.

Drahomířina postava se v dramatu Bratři stahuje do pozadí. Protagonisty jsou nyní Václav a Boleslav. Rozumově je jí z obou synů bližší Boleslav, nadále však miluje i Václava. Je nešťastná, že nedokázala zabránit bratrovraždě.

5.2.4.2. Václav

Postava knížete Václava v dramatu Drahomíra vystupuje ve vedlejší úloze, přesto můžeme z jednotlivých promluv nastínit jeho charakteristiku. Václav ještě není zletilý, aby mohl vládnout. Jeho a bratrovou výchovou je pověřena bába Ludmila, zastánkyně křesťanství. Tato víra nejvíce ovlivňuje povahu mladého knížete. „*Václav má své myšlenky. | Jest mlčenlivý, sporný v otázkách | i odpovědích – mnoho modlí se, | vše stopy vychování Ludmily. Leč jeho dobrota jest veliká* (promluva Drahomíry k Větrušovi).“¹²⁸ Václav svou matku miluje, ale v okamžiku, kdy se dovídá, že zavraždila Ludmilu, se od ní odvrací.

V další části České trilogie se Václavova postava více profiluje. Pražský kníže je prezentován jako moudrý vladař snažící se zemi zajistit mír i za cenu ústupků vůči německému císaři. Uvědomuje si, že okolní Slované si Jindřich Ptáčník již podmanil a české knížectví by jen těžko odolávalo tlaku cizinců. V domácím prostředí se sice setkává s nepochopením vladyků, přesto je mu vyhověno. Nadále je u aristokracie i lidu oblíben a uznáván. Autorem není Václav vykreslen pouze jako světec, ale i jako pozemský vladař. Záměrně je staven do situací, kdy musí jednat jako kterýkoliv jiný panovník. Ve chvíli, kdy je ohrožena jeho vláda a blaho země, neváhá se utkat s protivníkem. Václavova svatost se projeví až ve chvíli, kdy má dojít k souboji s vévodou Radslavem. Další slabost pro Václava představuje Boleslavova manželka Běla. Kníže kdysi dívku zachránil a přinutil ji vdát se za vraha jejího otce. Stále však na ni dohlíží a stará se o její dobro. Neváhá svěřit jí svá tajemství. Jejich cit je čistě platonický, přesto oba lidé k sobě chovají hluboké sympatie.

Václavovo pojetí se značně mění po jeho smrti. Poustevník Radslav, kdysi zlický vévoda, hlásá Václavovu svatost. Boleslav si uvědomuje svůj omyl a trápí se výčitkami svědomí. Jeho ústy nechává autor vyznít legendu spojovanou s knížetem Václavem o jeho věčné vládě nad českými zeměmi. „*Já nemám trůn, já žezla netřímám, | vše tvoje, bratře, teď i napořád: | Tys věčné kníže Čech, ó, prosím, drž | svou ruku věčně nad svým národem!*“¹²⁹

---

¹²⁷ VRCHLICKÝ, J. *Drahomíra*, s. 63.

¹²⁸ tamtéž, s. 53

¹²⁹ tamtéž, s. 257

5.2.4.3. Boleslav

Boleslav je mladší syn kněžny Drahomíry. Jeho postava plní v první části trilogie vedlejší úlohu. Oproti staršímu Václavovi je Boleslav mnohem „živější“. „*O lovech, divé zvěři, sokolech, | jak v snění stále blouzní Boleslav, | jest plachý, jako kolouch divoký, | však srdečný a věř, mne miluje* (promluva Drahomíry k Větrušovi)“.¹³⁰ Později Boleslava přirovnává k „divému sokolu“ a Václava k „plachému bílému Holubu“¹³¹. Drahomíra nestranní žádnému ze synů, oba miluje stejně. Boleslav je jí však bližší svým smýšlením. „*Ó Boleslave můj, | v tvé řeči dědů svých krev poznávám,...*“¹³².

Stejně blízcí si jsou matka se synem i ve druhé části trilogie. Boleslav je odsunut na svůj úděl a stojí mimo veškerého politického dění. Nečinnost zahání veselými pitkami a lovem zvěře. S touto pozicí se však nehodlá smířit. Okolní lechy a vладыky se snaží podmanit a vybudovat tak opozici vůči Václavovi. Nesouhlasí s bratrovou politikou a nesnese přátelství s německým Jindřichem Ptáčníkem. Boleslav si dobře uvědomuje Václavovu povahovou odlišnost. „*Jsmé různé povahy dvě, Václave, | ty tichá řeka lesknoucí se v slunci | jsouc požehnání údolí a niv, | já bouřný ručej bradly strmých skal | se kvasící a rvoucí, do cesty | co namane se jeho rozmaru.*“¹³³ Boleslav je skutečně velice impulsivní a nedokáže krotit své vášně. Žárlivost na bratra je jednou z příčin vraždy.

5.2.4.4. Ludmila

Ludmila je matkou zesnulého knížete Vratislava a tedy Drahomířinou tchýní. V legendách jsou s ní spojovány křesťanské hodnoty – víra, láska, naděje, mírnost, pokora. Autor se do značné míry přidržuje starších zpracování, zároveň se však snaží zobrazit Ludmilu mnohem realističtěji. Křesťanská kněžna se bojí o osud země po synově smrti. Strachuje se, že pod Drahomířinou vládou se lidé vrátí zpět k pohanským bohům. Rozhodnutím sněmu sice Drahomíra získává vládu v zemi, ale děti jsou svěřeny na výchovu Ludmile, která tak výrazně může ovlivnit smýšlení budoucího panovníka. Toho si je vědoma i Drahomíra, a proto se dětí, s ohledem na mateřskou lásku, nechce vzdát. Ludmila odsouvá svoji mírnost a navzdory křesťanskému učení, vyzívá k útoku na Kazín. „*Tak není Kazín pevně utvrzen | v skal hrudi, aby nekles útoku! | Sem lide můj, kříž Krista v popředí! | Tam uvězněny děti Vratislava, tvá povinnost jim volnost*

¹³⁰ VRCHLICKÝ, J. *Drahomíra*, s. 52.

¹³¹ tamtéž, s. 80

¹³² tamtéž, s. 50

¹³³ tamtéž, s. 208

vydobýt!¹³⁴ Takto se již přeci nechová pokorná budoucí světice, ale zcela světská panovnice!

5.2.4.5. Boleslav III. Ryšavý

Boleslav III., zvaný pro barvu vlasů Ryšavý, je nejstarším synem Boleslava II. Pobožného a kněžny Hemy. Jako prvorozený má nárok po otcově smrti vládnout. Hlásí se k odkazu Boleslava I. Ukrutného, jenž zabil bratra Václava. Se svým dědem má mnoho společných povahových rysů. Oba jsou výbušní, netrpělivý, dychtící po vládě. Přesto je Boleslav Ryšavý mnohem horší než jeho předek. Neštítí se mrzačení vlastních bratrů, nenávidí matku Hemu, menší provinění krutě trestá. Veliký vliv na něj má zpočátku Vršovec Kochan, jenž s ním sdílí nenávist vůči Němcům. Přemyslovec se rozhodne spojit rod s dříve nepřátelskými Vršovci. Boleslavova dcera Květa se provdá za Kochanova syna Tistu. Květa a její syn jsou jedinými bytostmi, které Boleslav miluje. Rádcův vliv na Boleslava postupně klesá a panovník se nakonec rozhodne zrádného Vršovce odstranit, což se mu nepodaří. Kochan v závěru dramatu soudí Boleslavova provinění vůči svým blízkým i národu.

5.2.4.6. Jaromír

Jaromír je mladším bratrem panovníka Boleslava Ryšavého. Před bratrem je nucen se uchýlit společně s matkou a Oldřichem do Bavor. Dříve je však na Boleslavův příkaz vykastrován a zbaven tak schopnosti rozmnožit rod. Po smrti polského Vladivoje posílají čeští župani a vladykové pro Jaromíra, aby se chopil trůnu. Ten však s ohledem na své zmrzačení hodlá přenechat vládu mladšímu Oldřichovi. V tomto okamžiku myslí více na blaho země, než na vlastní prospěch. Měkkost a dobrota nejsou okolím vnímány pozitivně. Jaromír na své protivníky, především Vršovce, působí až zženštile. Povahou i smířlivým jednáním má blízko ke svatému Václavu.

5.2.4.7. Oldřich

Oldřich, nejmladší z bratrů, by moudrostí a prozíravostí mohl představovat ideálního budoucího panovníka. Slovy biskupa Thidaga je rozeným válečníkem¹³⁵, jedná podle křesťanských zásad, miluje matku i bratra. Podaří se mu uniknout z nastražené léčky v lázni, kde ho chtěl Boleslav nechat zavraždit. Domácími vladyky mu je však vyčítáno

---

¹³⁴ VRCHLICKÝ, J. *Drahomíra*, s. 45.

¹³⁵ VRCHLICKÝ, J. *Drahomíra*, s. 255.

„pachtování se“ s Němci, proto raději žádají o pomoc a ochranu před českým panovníkem polského vladaře Boleslava Chrabrého.

5.2.4.8. Hema

Hema je manželkou zesnulého knížete Boleslava II. a matkou Boleslava Ryšavého, Jaromíra a Oldřicha. Její postava má povahově blízko ke svaté Ludmile, ale i Drahomíře. S Ludmilou ji spojuje křesťanská víra, s Drahomírou láska vůči vlastním synům. Autor si ji na jevišti představuje jako „kostnatou stařenu vysokého vzrůstu, přísných ideálních tahů, bledého obličej a šedivých vlasů.“¹³⁶ Původem je Hema Němkyně, avšak podle slov vnučky Květy „...národ svůj miluje jakoby z krve jeho byla.“¹³⁷ Kochan ji dokonce nazývá „matkou národa“.

5.2.5. Shrnutí

Postavy Přemyslovců v díle Jaroslava Vrchlického příliš nekorrespondují s reálnými historickými osobami. „*Pojetí určité osobnosti historické nebo legendární neodpovídá ani tak její podobě a smyslu tradičnímu, nýbrž charakteru sbírky, do které ji Vrchlický uvádí.*“¹³⁸ Do jisté míry podléhají protagonisté typizaci, což se projevuje hlavně v závěrečné třetí části trilogie nazvané Knížata. Postava Boleslava Ryšavého je obrazem Boleslava I. Ukrutného, Jaromír má shodné povahové rysy se svatým Václavem, kněžna Hema se nápadně podobá svaté Ludmile.

Pro Vrchlického byla látka z úsvitu českých dějin lákavá dynamičností. V 10. a na počátku 11. století probíhaly v českých zemích mocenské boje. Utvářel se raně středověký stát pod vládou dynastie Přemyslovců. Za panování prvních Přemyslovců se na českém území stále potýkalo křesťanství s pohanstvím, nově se řešil vztah vůči německé říši. Smrtí Boleslava I., válčícího dlouhá léta s německým králem Ottou I., nastává období konsolidace a rozkvětu sjednocených Čech pod vládou Boleslava II. Pobožného. Následuje střídavá vláda jeho synů Boleslava III., Jaromíra a Oldřicha, která bývá označována za první krizi českého státu. Vrchlický s ohledem na atraktivitu látky nepostupuje v trilogii chronologicky. Záměrně vybírá události plné střetů a opomíjí tak období relativní stability země za Boleslava II.

---

¹³⁶ VRCHLICKÝ, J. *Drahomíra*, s. 269.

¹³⁷ VRCHLICKÝ, J. *Drahomíra*, s. 334.

¹³⁸ KREJČÍ, K. *Česká literatura a kulturní proudy evropské*, s. 234.

5.3. Přemyslovci v díle Julia Zeyera

Julius Zeyer během své třicetileté tvorby psal poezii lyrickou i epickou, veršovaná i prozaická dramata a také romány a novely. V tvůrčím období mezi lety 1879-1887 „...dosahuje veršem i prósou mistrovství, zvláště v osobitých ohlasech starodávné epiky domněle lidové, v křesťanských legendách a v obnovených obrazech v duchu dávných látek a motivů, se silným živlem výtvarným.“¹³⁹ V tomto období vznikla i dvě díla zachycující život bájně kněžny Libuše a jejího muže Přemysla „Oráče“.

5.3.1. Vyšehrad – Báseň Libuša

Básnický cyklus Vyšehrad z roku 1880 je tvořena pěti rozsáhlými epickými básněmi (Libuša, Zelený vítěz, Vlasta, Ctirad a Šárka), v nichž „básník evokuje základní postavy a děje české národní mytologie.“¹⁴⁰ Básně, vznikající takřka souběžně s Vrchlického Mýty, jsou psány „heroickým“ blankversem a mají oživit velebnou slávu českého dávnověku.¹⁴¹ Autor knihu věnoval Josefu Václavu Sládkovi.

Hlavními hrdiny první básně jsou Libuše (nazývaná autorem Libuša) a Přemysl. Skladba zpracovává mytický příběh o založení rodu Přemyslovců. Pohádková báseň Zelený vítěz zachycuje milostný vztah Libušiny sestry Tety k Zelenému vítězi. Zde také vystupuje druhá Libušina sestra Kazi (Kaša) a udatný Bivoj. Báseň Vlasta připomíná věrnou Libušinu přítelkyni. Vlasta se nehodlá smířit s nadvládou mužů nad ženami, a proto proti „opačnému pohlaví“ vede již za Libušina života z hradu Děvín boj.

Ctirad a Šárka v následující básni představují neobvyklou milostnou dvojici. Šárka na udatného Ctirada přichystá past, v níž je muž Vlastinými spolubojovnicemi zabit. Teprve později Šárka přiznává, že Ctirada miluje. Ctirad je však mrtev a ona žádá lunu, aby ji zničila. Cyklus uzavírá skladba Lumír, kde bájný pěvec zvěstuje Přemyslovi a jeho druhům smrt Vlasty. Dívčí válka je ukončena, Děvín padl, Vlasta ale zůstala neporažena. Odešla do čarovné jeskyně vedoucí do středu země, kde čekala na příchod Morany. S Lumírovou písní končí i „věk Libušin“, věk minulý. Největší pozornost bude věnována úvodní básni Libuša, kde Libuše s Přemyslem vystupují jako hlavní postavy.

Slavní rekové se sjíždějí na Vyšehrad, kde Krokova dcera kněžna Libuše bude posuzovat jejich hrdinské činy. Do hradu vede sedm cest. Jednou přijíždí Chrudoš s krásnou zajatkyň. Setkává se se strážcem brány a Libušiným přítelem Trutem. Tomu se

¹³⁹ NOVÁK, J. V. - NOVÁK, A. *Přehledné dějiny literatury české*, s. 688.

¹⁴⁰ *Slovník básnických knih*, s. 366.

nelíbí, jak Chrudoš se ženou zachází. Zde jsou do vyprávění vloženy dva hrdinské příběhy nesouvisející s mýtem o počátcích Přemyslovců. Libuše usedá na stolec a pod ní sestry Tetka a Kaša. Přistupuje první rek. Domoslav pochází z rodiny Lecha, bratra praotce Čecha a žádá kněžnu o ruku. Marně však poukazuje na příbuzenství jejich lidu a vábí ji na zlaté hory. Libuše odmítá.

Následuje další příběh o Chrudošovi a o tom, jak násilím získal svoji zajatkyňi. Libuše celý příběh vyslechne a hodnotí ho jako podlý čin. Chrudoš se rozzlobí a chce usednout na Libušin stolec. „*Kdo dal ti ženo právo souditi / o činech mužů konaných?*“¹⁴² Libuša sama stolec uvolní, aby na něj mohl usednout ten, koho mezi sebou vyvolí. Přítel Trut radí, aby si kněžna vybrala manžela, jenž jí bude oporou.

Libuša na Trutovu radu vsedá na svého kouzelného koně a jede hledat manžela. Dostává se do jiné země, kde na ni čeká bůh stád Veles. Vypráví jí příběh o nočních běsech toužících po vládě „bohů tmy“ nad „bohy světla“ a o narození syna Slunce a matky Země jménem Přemysl. Podle sudby se božský syn má stát Libušiným manželem. Hradba mezi dolem, kde vyrůstal Přemysl, padne a tajemná země se sloučí s ostatním krajem. Přemysla na Vyšehrad následují tuří táhnoucí zlatý pluh. Bohatýři přijímají polobožského syna za svého pána a pod jeho vlivem mění meče v pluchy.

5.3.2. Libušin hněv

Libušin hněv, s podnázvem Bohatýrská komedie o třech jednáních, je další ze Zeyerových prací, která se zabývá mytologickými postavami nejstarších českých pověstí. Jedná se o divadelní hru, jejíž hlavní postavou je bájná kněžna Libuše. Drama poprvé vyšlo v roce 1886. Dílo autor věnoval „jeho osvícenosti, vysokorodému pánu“ panu hraběti Janu z Harrachu na Roravě.

Drama dějově předchází cyklu epických básní Vyšehrad. Dostáváme se tak do doby vlády Čechova nástupce Kroka a jeho ženy Nivy na hradě Budči. Opět se setkáváme s bájnými postavami – Libuší, Přemyslem, Kazi (autorem jmenována Kašou), Bivojem, Tetkou a Trutem, nově s Krokem, Nivou, Lapakem a Zvratkou.

Lapak se ženou Zvratkou přijíždí na Budeč za Krokem, aby ten splnil slib, který dříve Lapakovi dal. Na hradě jsou přítomni i bohatýři Bivoj s Přemyslem a udatným Trutem. Autor dále rozepisuje komplikované milostné vztahy mezi hlavními protagonisty. Vše pomáhá rozplétat Krokova nejmladší dcera Libuše. Zvratka, přestože je ženou Lapaka,

---

¹⁴¹ MOCNÁ, D. - PETERKA, J. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 408.

¹⁴² ZEYER, J. *Vyšehrad*, s. 22.

se pokusí lstí získat svoji dávnou lásku Truta. Když se jí to nepodaří, pokračuje v předchozím plánu na uchvácení vlády v zemi prostřednictvím slabošského manžela. Její záměry však odhalí Libuše. V okamžiku, kdy si Lapak vymůže na Krokovi usednutí na kamenný stolec, se Libuše rozhněvá a pod nápirem její zloby Lapak ustoupí. „*Běs do vás do všech! Povyk takový | pro kamennou tu židli. Měj si ho, | ten Čechův prestol, moudrá Libušo, | bud' tedy sama Krokův nástupce, | ať žena vládne vám – to pomsta má!*¹⁴³“.

Vskutku se tak přesně podle věštby stane. Přítomní starci určují, že Krokův stolec zdědí Libuše. Končí tak starý život na Budči a nové časy budou ve znamení Vyšehradu, Libušina sídla. Přemysl, jemuž sudice na otcově dvoře určila, že jednou usedne na kamenný stolec, věnuje milované Libuši bílého koně. Libuše dar přijímá a při tom říká: „...*a do Stadíc | až vrátí někdy se tvůj bílý kůň – | to znamením pak bude, Přemysle, | že Vyšehrad tě zve a celá zem!*“¹⁴⁴.

5.3.3. Charakteristika postav

5.3.3.1. Libuše

Krokova dcera Libuše je v básni vykreslena jako nadpozemsky krásná bytost připomínající spíše pohádkovou vílu než skutečnou ženu. „*Jak bílá hvězda svítí šerem lip, | jak bílé mlhy vlají závoje, | jak bledé zlato vlasy tekou jí | na vonná roucha stříbrem protkaná, | a bezedný, jak ohvězdná noc, | je velkých očí tmavý, svatý div...*“¹⁴⁵ Libušina krása je v souladu s její moudrostí a vznešeností. Před lechy nevystupuje jako slabá neschopná žena ovládaná city a vášněmi, ale jako spravedlivá soudkyně. Svým vzezřením je pro ostatní nedotknutelnou modlou. Hadačskými schopnostmi představuje spojení mezi pozemským životem a kosmem.

Avšak ve chvíli, kdy je pohaněna Chrudošem, lituje Libuše svého údělu, který si sama nevyvolila. „*Proč nemohu, o bozi, sestoupit | se stolce toho, na nějž osud vrh | mne slabou dívku?*“¹⁴⁶. Souhlasí proto s návrhem k vyvolení si muže. Osudem je jí souzen polobožský Přemysl, jemuž se jako žena poddá. Avšak nadále zůstává vládkyní svého lidu a Přemysl je jí oporou.

Libušino nové postavení „poddané ženy“, těžce snáší Vlasta. Její čin chápe jako dvojí zradu. V básni věnované této bojovnici si Libuši stěžuje: „*Ó Libušo, kéž nežila bych*

---

¹⁴³ ZEYER, J. *Libušin hněv*, s. 89 [88].

¹⁴⁴ ZEYER, J. *Libušin hněv*, s. 92 [91].

¹⁴⁵ ZEYER, J. *Vyšehrad*, s. 6.

*víc! /... Ty před mužem si šiji sklonila, / ty dalas v jeho ruce osud svůj / a lid svůj dalas mu jak dívčina / dá svému milci utržený květ!*¹⁴⁷ Z Vlastiny výtky je patrný nesouhlas nejen s porobením se ženy muži, ale i svěřením lidu tomuto muži. Paralelu v Libušině rozhodnutí, můžeme spatřovat ve Václavově poddání se německému králi. Libuši je oponentkou Vlasta, zatímco Václavovi čelí jeho bratr Boleslav.

„Věk Libuše“ však končí její smrtí. Pak teprve nastává „věk Přemysla“, který je spojován už s novým městem Prahou, jíž kněžna věštila slavnou budoucnost. Vlasta vybízí Libuši, aby z vlasů jejího synka předpověděla budoucnost následujícího pokolení. Libuše vidí své potomky klanět se cizincům, sápat se po sobě jak divá zvěř, slyší je mluvit jazykem, jenž se podobá krákání¹⁴⁸. Toto poznání Libuši zlomí. Začíná pochybovat sama o sobě a o svém skutku. Až zde autor ukazuje její citlivost, křehkost a zranitelnost. Libuše cítí, že její dny se chýlí ke konci. Umírá s vědomím blížícího se úpadku budoucího pokolení a Vlastiny krvavé války proti mužům.

Libušin stín se promítá i ve zbývajících oddílech knihy. Její obraz je dokončen až Lumírovou písní, jež uzavírá dobu slávy Vyšehradu. „...*Pěl o Libuši, jak se zjevila / jak junné slunce ze tmy odvěké, / jak zářila nad lidem vysoko / jak svatá hvězda štěstí věštící, / a pěl o její lásce bezedné, / jež vykouznila jaro ve srdci a v duši všeho lidu...*“¹⁴⁹.

Zcela jinak je Libuše představena v „bohatýrské komedii“ Libušin hněv. Na začátku se jeví jako mladá nezkušená dívka, kterou matka Niva musí neustále kárat. Později se čtenář přesvědčí o její moudrosti a prozíravosti. Svým sestrám dokáže pomoci k získání vysněné lásky, přestože ona sama se musí dočasně milovaného muže vzdát. Jako jediná se dokáže postavit zlu v podobě Zvratky a jejího muže Lapaka. Tak si získává důvěru přítomných starců rozhodujících o vládci země.

5.3.3.2. Přemysl

Vyobrazení Přemysla věrně odpovídá jeho jménu. V knize vystupuje jako moudrý a přemýšlivý bohatýr obdařený navíc velikou silou. „*V páži síla obrovská / se hlásila, a v hlavě myšlenky / se rojily; jak blyskavice dřív / jen zahrály, však brzy vyšlehla / mu v duchu moudrost jasným plamenem...*“¹⁵⁰

Od starších předloh se postava bájného orače liší tím, že Přemysl už není pouhým sedlákem „povolaným od pluhu“ (viz Kosmas) na knížecí stolec Libuši, ale polobožským

---

¹⁴⁶ ZEYER, J. *Vyšehrad*, s. 27.

¹⁴⁷ ZEYER, J. *Vyšehrad*, s. 107.

¹⁴⁸ tamtéž, s. 110

¹⁴⁹ tamtéž, s. 204

¹⁵⁰ tamtéž, s. 41.

synem Slunce a matky Země. Zplozen byl za bojů mezi bohy světla a tmy. Kněžně je svým původem roven. Požehnaný kraj, ve kterém vyrůstal, se stává součástí Libušiny země. Čechy jsou tak povýšeny na zemský ráj.

Doba jeho vlády nastává ve chvíli, kdy umírá Libuše. Mnoho o Přemyslově panování nevíme, protože značná část knihy je věnována dívčí válce, kde Přemysl vystupuje v roli Vlastina protivníka. Dívčí válkou je velice zarmoucen a jeden čas ztrácí naději ve vítězství. Takto ho s ostatními společníky zastihne Ctirad na Vyšehradě ve chvíli, kdy mluví ke svým společníkům: „*Vy slavnými jste zbytky, přátelé, / té slavné doby, která nikdy víc / se vrátit nemůže.*“¹⁵¹ Přemysl se později neraduje nad vítězstvím nad ženami a dobytím Děvína. Je stále melancholický. Chybí mu Libuše a věk dávno minulý.

Podoba Přemysla příliš nenavazuje na jeho znázornění ve Vyšehradu. Zcela odlišný je jeho původ. Zatímco v předchozím díle je polobožským člověkem, v Libušině hněvu už je smrtelníkem vyrůstajícím na otcovském dvoře. Myšlenkami a přáními je pevně spjat se zemí. „*Co jest mi Čechův stolec? Otcův dvůr / mi stačí, zlaté pole, vonný bor, / jenž za ním strmí, niva kvetoucí. / Klas každý je mi zlatým paprskem, v němž požehnání bohů skryto jest, ...*“¹⁵² První bájný český kníže tak netouží po vládě a moci, ale po pouhém obdělávání země, kterou miluje.

5.3.4. Libuše v české a německé literatuře podle Vladimíra Macury

Vladimír Macura v knize *Český sen uvádí*¹⁵³, že téma Libuše se v období národního obrození objevovalo jak v české, tak i v německé literatuře. Již Johann Gottfried Herder na základě četby Hájkovy kroniky sepsal báseň o kněžně Libuši pod názvem Die Fürstentafel (Knížecí stůl). Téměř ve stejnou dobu psal o české věštkyni i Karl August Musäus. Postava Libuše se objevovala i v próze německojazyčné literatury a opomíjena nebyla ani dramata. Mezi nejrozsáhlejší dramatická zpracování o Libuši se řadí epopěj Die Gründug Prags (Založení Prahy) z roku 1815.

V české literatuře byla látka o Libuši zpracována poněkud odlišně. Obraz dávnověku nebyl „výpravou do hájemství mýtů“¹⁵⁴, ale spíše připomenutím někdejší české slávy. „*Pověst o Libuši byla u nás především tradována a vnímána jako vyprávění o počátcích české samostatnosti národní, o české původnosti, ba dokonce přímo o základech*

---

¹⁵¹ ZEYER, J. *Vyšehrad*, s. 161.

¹⁵² ZEYER, J. *Libušin hněv*, s. 57 [56].

¹⁵³ MACURA, V. *Český sen*, s. 88-96.

¹⁵⁴ MACURA, V. *Český sen*, s. 90.

českého státu.¹⁵⁵ Německou, zcela mytickou, téměř pohádkovou stránku zpracování starých pověstí objevil až v pozdější době právě Julius Zeyer.

Je patrné, že téma kněžny Libuše, bylo do německé literatury značně „vkořeněné“. Dokonce Smetanova slavná opera Libuše se opírá o libreto, které bylo původně napsáno německy Josefem Wenzigem. „Pro německé básníky obecně měl příběh o kněžně Libuši zcela zvláštní půvab. Byla to pro ně na jedné straně látka „vlastní“, nikoli cizí, prostě látka patřící plně do německé kulturní oblasti.“¹⁵⁶ Toto chápání příběhů z dávné minulosti zcela odpovídá vnímání českých zemí jako společné vlasti Čechů a Němců. Tzv. bohemismus představuje vlastenectví, které je odvozováno od území, teritoria, nikoliv od jazyka. Bohemismus byl nejvíce rozšířen ve společenských kruzích šlechty v Čechách a jeho hlavním představitelem byl filozof Bernard Bolzano¹⁵⁷. Nejen české etnikum se tedy zajímalo o pradávnu historii spojenou s Přemyslovci.

5.3.5. Zeyerovo pojetí mýtu o Přemyslovcích

Julius Zeyer se stejně jako jeho předchůdci inspiroval při psaní Vyšehradu a Libušina hněvu kronikami. Náměty příběhů čerpal převážně od Václava Hájka z Libočan. Stále ještě také vycházel z Rukopisů, jejichž mýtus se v této době začal bortit¹⁵⁸. Vyšehrad, Libušin hněv a Rukopisy plní obdobnou funkci. Epickým zpracováním látky usilují o zaplnění mezery v české literatuře vzniklé nepřítomností hrdinského národního eposu.

Na rozdíl od Rukopisů jsou však postavy v Zeyerově podání mnohem plastičtější. Nejsou pouhými nositeli děje. Autor v souladu s dobovými uměleckými požadavky kladenými na literaturu proměňuje své hrdiny ve „složitě bytosti plné romantických vášní a vznětů, takže se často podobají spíše středověkým rytířům.“¹⁵⁹ Takto se Zeyer přihlásil k romantickým ideálům.

Zároveň své epické básně ve Vyšehradu přiblížil evropským hrdinským zpěvům. Podle Zdeňka Hrbaty dokonce „text zprvu pouze klade velké činy a nové báje do pradávnych Čech, které se tak stávají epickou zemí, kde hrdinové bojují s běsi, střetávají se s božstvy a pohanským zázračnem, putují za dobrodružstvím, vstupují do tajemných slujů, objevují skryté poklady, konají udatné činy podobně jako rytíři

---

¹⁵⁵ MACURA, V. *Český sen*, s. 90.

¹⁵⁶ tamtéž

¹⁵⁷ KOŘÁLKA, J. *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914*, s. 40-42.

¹⁵⁸ HRBATA, Z. *Romantismus a Čechy*, s. 53.

¹⁵⁹ *Slovník básnických knih*, s. 367.

*Artušova Kulatého stolu.*¹⁶⁰ Ve spojení se zrozením knížete Přemysla v básni Libuša vytváří slovanskou „kosmogonii a gigantomachii“¹⁶¹ stejně jako řečtí dramatikové o několik století dříve.

Básnický cyklus Vyšehrad i drama Libušin hněv spolu dějově úzce souvisejí. Spojuje je především postava kněžny Libuše, „pramatky“ Přemyslovců. Pojetí její postavy si vzájemně neodporují, přesto se částečně liší. V časově starším Vyšehradu vystupuje Libuše již jako vládkyně a soudkyně lidu. Její obraz je až nadpozemský, stojící vysoko nad přítomnými vladyky.

Libušin hněv naopak znázorňuje kněžnu jako mladou dívkou, kterou matka Niva často kárá pro snivost a troufalost. Musí řešit zcela světské záležitosti, jako jsou milostné pletky sester nebo žárlivost a podlost Zvratky. Přestože je drama podle názvu (Bohatýrská komedie o třech jednáních) zábavně laděno, nezakrývá autorův důraz kladený na mytologii.

Pro pochopení významu obou děl je nutné si uvědomit, že Libušin hněv a Vyšehrad vznikaly „v době upevňujícího se národního sebevědomí, kdy český národ utvrzoval svou identitu a jednotu i prožitkem své fiktivní prehistorie.“¹⁶²

---

¹⁶⁰ HRBATA, Z. *Romantismus a Čechy*, s. 54.

¹⁶¹ HRBATA, Z. *Romantismus a Čechy*, s. 54.

¹⁶² *Slovník básnických knih*, s. 367.

6. TYPIZACE LITERÁRNÍCH POSTAV V HISTORICKÉ BELETRII 19. STOLETÍ

6.1. Typ – typizace, vymezení pojmů

Pro sepsání této kapitoly je v úvodu nutné vydefinovat klíčové literární pojmy typ a typizace. Podle Karla Krejčího „*typem v literatuře rozumíme obvykle postavu, která celým svým charakterem nebo některým svým význačným rysem v nás asociativně vyžaduje představu celé skupiny osob, zdůrazňujíc v sobě právě ty vlastnosti, které tuto skupinu odlišují od skupin jiných, a tím z ní vlastně tvoří zvláštní sociální jednotku.*“¹⁶³

Typizace potom představuje „*specifický proces uměleckého zobecnění a tím odhalování podstaty skutečnosti. Týká se nejen „materiálu“ díla z oblasti objektivní reality, ale i jeho subjektivní stránky – autorových představ, myšlenek, citů atd. V tomto smyslu je typizace jednou z nejdůležitějších vlastností literární tvorby. Uplatňuje se v ní několikerym způsobem historičnost: ve vývoji pojmu (pozn. pojetí v různých historických obdobích), dále v působení konkrétního historického momentu – společenského a literárního vývoje – na literární tvorbu i v samotném uměleckém ztvárnění např. typických charakterů v jejich historické podmíněnosti a v jejich vývoji se zřetelem k perspektívám. Cílem typizace je specifické umělecké poznání podstaty skutečnosti a jejich zákonů, „věrnější pojetí pravdy“.*“¹⁶⁴

6.2. Vznik literárních typů¹⁶⁵

Literární typy mohou být záměrným způsobem spisovatelské techniky, charakteristickým pro některé autory, žánry a směry. U postav jsou zdůrazňovány spíše rysy společné kolektivním celkům. Naopak charaktery zdůrazňují vlastnosti, jimiž se postava od kolektivu liší. „*V literatuře se však setkáváme, dokonce snad ještě častěji, s typy, jejichž asociativní spojení s kolektivem, které reprezentují, bylo vytvořeno mezi čtenářstvem, někdy sice v duchu autorově, jindy bez jeho vědomí.*“¹⁶⁶ Podle vzniků můžeme literární typy rozdělit do čtyř skupin.

První skupina zahrnuje typy vznikající u děl s velmi širokou publicitou, v nichž je určitá vlastnost, duševní stav nebo prožitek výrazně spojen s některou postavou. Nejvíce

---

¹⁶³ KREJČÍ, K. *Sociologie literatury*, s. 140.

¹⁶⁴ *Slovník literární teorie*, s. 400.

¹⁶⁵ KREJČÍ, K. *Sociologie literatury*, s. 140-143.

¹⁶⁶ KREJČÍ, K. *Sociologie literatury*, s. 140.

těchto typů vzniklo v nejčtenější knize světa – v Bibli (např. Eva je prototypem svůdné ženy, Metuzalém člověkem vysokého stáří, Šalamoun jako obraz moudrého krále, Magdaléna kající hříšnicí). Obdobné literární typy vytvořil ve svých eposech Homér (Achilleus a Hektor jako mladí hrdinové, Odysseus dobrodružný plavec, Helena symbolem krásné ženy). „Tyto typy k svému uplatnění nepotřebovaly nějaké podrobné, výrazné charakteristiky. Stačilo, že v nějakém velmi často čteném a citovaném díle nebylo o nich nic více než právě zmínka o vlastnosti, která se pro ně stala typická, jako např. stáží Metuzalémovo.“¹⁶⁷ V mnohých případech postavy, které byly zpracovány jako individuální charaktery, se staly všelidskými typy reprezentujícími některé rysy lidské povahy (Shakespearovy literární postavy).

Další skupina vzniká ve chvíli, kdy „čtenářstvo v některé literární postavě pozná souhrn vlastností charakteristických pro určitou dobu nebo prostředí.“¹⁶⁸ To bývá v řadě případů autorovým záměrem. Mnoho těchto typů vznikalo v období romantismu (viz Alfred de Muset – Zpověď dítěte svého věku). Typy, zobrazující dobu svého vzniku a kritiku společnosti, se objevily především v ruském realismu.

Do třetí skupiny typů zařazujeme takové hrdiny, u nichž „charakteristické rysy literární postavy působí tak sugestivně, že jsou ve veřejnosti napodobovány a stávají se módou, nesoucí jméno svého literárního vzoru (např. wertherism.)“¹⁶⁹ v české literatuře švejkování. Někdy bývají typy více literárních postav uváděny pod jménem svého autora (sandism podle George Sandové).

Čtvrtá skupina typů je čistě literární. Postava získává takovou popularitu, až se stane obecným vzorem analogických postav v jiných dílech (Sherlock Holmes typem detektiva).¹⁷⁰

6.3. Typizace literárních postav v souvislosti s proměnami funkčních modelů literatury 19. století

Historické události v českých zemích často úzce souvisely s vývojem v okolních zemích. „Naše národní dějiny byly většinou ohlasem a odleskem rozhodujících evropských mocenských vztahů a pohybů, a vlastně jen zcela výjimečně byly tvořeny opravdu zevnitř

---

¹⁶⁷ KREJČÍ, K. *Sociologie literatury*, s. 141.

¹⁶⁸ tamtéž, s. 142

¹⁶⁹ tamtéž, s. 142

¹⁷⁰ tamtéž, s. 143

*a z vlastní vůle i vlastními silami.*¹⁷¹ Také česká literatura 19. století byla do značné míry ovlivněna zahraničními vzory, o čemž svědčí četné překlady domácích autorů.

Typy literárních postav úzce souvisí s proměnami funkčních modelů literatury. Aleš Haman se ve své práci zabýval otázkou, *„jak nadnárodní kontexty ovlivňovaly proměny funkčních modelů literatury, motivačními průniky do literárního povědomí a jak působili na rozsah literárních obzorů u jednotlivých umělců.*¹⁷² Chápání funkce literatury a její modelová podoba se měnily v závislosti na rozšiřování rozsahu literárních obzorů. Dále také na tom, jak do literárního povědomí vstupovaly nové jevy, které byly aplikovány do životních i literárních kontextů osobností určujících svou tvorbou pohyb literární struktury.

Přes všechny proměny, jimiž představy prošly v průběhu 19. století, přes pokusy umělců překročit meze národně výchovného kánonu předepisujícího literatuře tvorbu pozitivních národních vzorů nejprve v duchu sentimentálního romantismu, poté v duchu „ideálního“ realismu, se tento cíl nedařilo uskutečnit. Překonání těchto představ proběhlo až u autorů patřícím ke generaci, která nastolila otázky uměleckého realismu chápaného nikoli jako hledání „krásy“, nýbrž „pravdy“ života. V našich podmínkách se tyto změny děly v devadesátých letech, i když spory o realismus začaly už v desetiletí předchozím.¹⁷³

6.4. České literární typy charakteristické pro 19. století

Typy hrdinů české literatury vymezil ve své esejistické knize prozaik Josef Jedlička.¹⁷⁴ V několika kratších úvahách načrtl obrazy známých literárních postav s poukazem na okolnosti jejich vzniku. Ve sledovaných dílech se většina hrdinů hlásí do 19. století, přestože některé knihy byly sepsány až ve století následujícím. Příčinu vzniku jednotlivých typů nehledá Jedlička jen ve vlivech ze zahraničí, ale i v sociologické a psychologické sféře publika, jemuž byla četba určena.

*„Česká kulturní tradice, a tedy ani česká literatura nemá skutečného hrdinu.“*¹⁷⁵ Evropské kultury mnohdy hledaly své ideály v hrdinských eposech. Česká literatura ovšem žádný neměla, proto nemohla z tohoto zdroje vycházet. „Handicap“ se snažila kompenzovat v beletristické tvorbě. Nedařilo se však vytvořit dokonalého hrdinu. Až Alois

---

¹⁷¹ JEDLIČKA J. *České typy*, s. 98.

¹⁷² HAMAN, A. *Mezi texty a metodami*, s. 361.

¹⁷³ HAMAN, A. *Mezi texty a metodami*, s. 361.

¹⁷⁴ JEDLIČKA, J. *České typy*, 119 s.

Jirásek se tvorbou přiblížil k ideji českého reka. Uvědomil si, že hrdina má blízko k folklórní oblasti a že se nejlépe realizuje jako pohádková postava. Historická osobnost proto musela být často vyjmuta z dějinné události a vkomponována do pohádkového prostředí, aby vyhověla představě ideálního hrdiny. V tomto procesu vznikla i postava hloupého Honzy, který je umělým literárním výtvozem. Avšak právě „*do něj se promítají národní i sociální tužby a on svými chytráckými vítězstvími pomáhá hojit národní i sociální pocity méněcennosti.*“¹⁷⁶

Vilém a Jarmila, stejně jako český Honza, nejsou ryze českými literárními postavami. Máchovi hrdinové nemají obraz v českých lidových postavách a působí často až exoticky. Stejně tak odpovídá krajina, v níž se příběh odehrává více italskému prostředí než české přírodě. Co ale jednotlivé typy liší od podobných hrdinů v cizojazyčných literaturách, je jejich postavení v souvislostech národní kultury.

Jednou z nejpopulárnějších českých postav národní literatury se stala babička ze stejnojmenné knihy Boženy Němcové. Babička byla psána v nejtěžším životním období Němcové. Navzdory všem autorčiným útrapám vyznívá dílo značně idylicky. Právě pro svou mnohdy až sentimentalitu se dílo stalo u čtenářů tak populární. Vykresluje vytoužený svět a přesně zobrazuje, po čem toužil český vlastenec (nejen) v první polovině 19. století. Kontrastně potom působí např. osvícenská a humánní kněžna zajímající se o své poddané. Jedlička podle slov Václava Černého uvádí skutečnost, že „*Němcová minila tvořit charaktery, a tedy ztvárňovat a přetvářet lidské osudy, které jí společnost nabízela, na osudy typické.*“¹⁷⁷

Otec Kondelík zobrazuje českého maloměšťáka. K tomuto typu se české publikum nerado hlásí, protože maloměšťáctví je chápáno jako negativní jev. Obecně vztaženo „maloměstský člověk“ mívá kořeny ve venkovském prostředí. Po zrušení nevolnictví v roce 1781 mohli poddaní volně migrovat z panství na panství a také do města za obživou. Smísili se sice s obyvateli měst, ovšem dále trvali na životních formách, zvyklostech i hodnotách patřících světu venkova. Stejně jako oni se snaží otec Kondelík uchovat svůj „malý svět“ charakteristický nedůvěřivostí vůči všemu novému a neobvyklému.

Román Jan Cimburá spisovatele Jindřicha Šimona Baara vyšel sice na počátku 20. století, ale typem protagonisty odkazuje do století minulého. Hlavní postavu charakterizuje autor knihy České typy následovně: „*Usedlý a záchovný člověk – není-li interpretován ironicky anebo jako karikatura – vyskytuje se i v české literatuře jen*

---

¹⁷⁵ JEDLIČKA, J. *České typy*, s. 9.

¹⁷⁶ JEDLIČKA, J. *České typy*, s. 13.

výjimečně.¹⁷⁸ Jan je klasickým představitelem českého selství a s ním spojeného patriarchálního venkovského společenství. Význam ryze selské postavy pro současnou společnost spatřuje Jedlička ve faktu, že vlastně všichni pocházíme ze selského rodu, selství tedy vytvářelo naše životní podmínky.¹⁷⁹

Jan Ratkin pro nás dnes představuje symbol „*platný model živelného, zbrklého, ale i upřímného idealistického a zapáleného mládí.*“¹⁸⁰ Bezprostředně jeho postava ovlivnila Šrámkovi generační druhy a po první světové válce pokolení vidící v jeho revoltě odboj proti zpátečnickému světu rakousko-uherské monarchie. Blízkým je především mladším náročnějším čtenářům, kteří občas zaslechnou „zpěv stříbrného větru“.

Dobrý voják Švejk je zástupcem satiricko-kritického typu.¹⁸¹ Není nutné dlouze představovat tuto rozporuplnou literární postavu Jaroslava Haška. Ke Švejkovi se Češi rádi hlásí především v době nastávajících zlých časů. Ironicky dokáže zesměšnit absurditu doby, situace a režimu ve chvílích, kdy na člověka těžce doléhají. Jedná se o zvláštní literární typ, který „*nevznikl mimo proud a nevčas jako třeba Don Quijote. Nebylo také třeba ho objevovat, dovysvětlovat a rehabilitovat jako vysoký literární typ. Švejk je ryzí produkt literární periférie...*“¹⁸² S jeho postavou se zároveň vytvořily pojmy „švejkovství“ a „švejkování“ představující duchovní kategorii.

Josef Jedlička dále do „pantheonu“ českých hrdinů zařazuje melancholického Jana Maria Plojhara a uvažuje nad literárními typy vytvořenými Aloisem Jiráskem a Karlem Čapkem. Autor díla *Obyčejný život* řeší velmi citlivě otázku samotného lidského bytí a smyslu každého života. Člověk má možnost stát se kýmkoliv, stylizovat se do role určitého hrdiny. Nežije však autentický život. Jiráskovu pojetí hrdiny bude věnována pozornost v souvislosti s Přemyslovci ve Starých pověstech českých.

6.5. Shrnutí

Význačné typy postav české literatury 19. století nevznikaly bez vlivu zahraničních autorů na domácí beletristickou tvorbu. S vývojem funkčních modelů literatury se proměňovala i představa českého literárního hrdiny. Nejprve měl plnit funkci národně výchovnou, později se spisovatelé snažili toto kritérium překročit. Tuto problematiku můžeme sledovat i v souvislosti s beletristickým ztvárněním Přemyslovců.

---

¹⁷⁷ JEDLIČKA, J. *České typy*, s. 32.

¹⁷⁸ tamtéž, s. 55

¹⁷⁹ tamtéž, s. 58

¹⁸⁰ tamtéž, s. 66

¹⁸¹ KREJČÍ, K. *Sociologie literatury*, s. 142.

Do předchozího výčtu typů českých postav bychom následně mohli uvést naivního venkovana Švandu dudáka a pana Broučka jako dalšího představitele českého maloměšťáctví. Ideální český hrdina neexistuje. Josef Jedlička dochází k poznání, že *„český hrdina je tedy bytost povytce pohádková, která žije výhradně v čase a prostoru mýtu.“*¹⁸³

---

¹⁸² JEDLIČKA, J. *České typy*, s. 74.

¹⁸³ JEDLIČKA, J. *České typy aneb Poptávka po našem hrdinovi*, s. 14.

7. HISTORICKÁ PRÓZA S PRVKY REALISMU

7.1. Královna Dagmar v díle Václava Beneše Třebízského

Literární činnost katolického kněze Václava Beneše Třebízského spadá do let 1871 – 1884.¹⁸⁴ Tento spisovatel vyvolal neobyčejnou pozornost svými povídkami a romány z českých dějin¹⁸⁵. Jako historický podklad mu sloužily Dějiny národu českého Františka Palackého.¹⁸⁶ „Z období přemyslovského poutal spisovatele dvojí zápas, jednak boj pohanstva s věrou křesťanskou, jednak konflikt cizích mravů rytířských se svéráznou vzdělaností národní.“¹⁸⁷ Boj pohanství a křesťanství zachytil autor v historickém románu pojednávajícím o osudech dcery Přemysla Otakara I. a jeho ženy Adléty Míšeňské – Královna Dagmar.

7.1.1. Královna Dagmar

Rozsáhlý román vyšel roku 1883 poprvé v Libuši. V sebraných spisech Václava Beneše Třebízského, uspořádaných Josefem Braunem, byl zařazen do 16. svazku.¹⁸⁸ Skládá se ze čtyř chronologicky řazených částí – Na cizím chlebě, Na pokrevenské půdě, Ve vlasti a Na trůně královském.

Příběh začíná setkáním Přemysla Otakara I. a jeho dcery Drahušky se starým slovanským pohanským knězem Niklotem ve vyhnanství v Míšeňsku. Sem je český kníže nucen uchýlit se se svojí rodinou k markraběti Albrechtovi. V Čechách tehdy panoval neklid. K moci se dostal biskup Jindřich Břetislav za podpory německého císaře Bedřicha Rudovouse. K míšeňským hranicím se blíží české vojsko v čele s kněžicem Spytihněvem. Přemysl se po chvílce váhání připojuje k švagrovi vojsku a vyjíždí proti Čechům. Po návratu z bitvy se Přemysl dostává do sporu s Albrechtem a pro vzájemné neshody je nucen opustit sídlo svého švagra.

Druhý díl se odehrává v pohanské zemi, kam se odebral otec Dobrohost, vychovatel Drahušky, jako misionář. Setkává se zde se zpustošenou zemí a lidem nuceným německými feudály vyznávat křesťanství. Do své domoviny se navrácí i kněz Niklot,

¹⁸⁴ NOVÁK, A. – NOVÁK J. V. *Přehledné dějiny literatury české*, s. 784.

¹⁸⁵ *Česká literatura od počátků k dnešku*, s. 335.

¹⁸⁶ DANĚK, V. *Královna Dagmar – doslov ke knize*, s. [355].

¹⁸⁷ NOVÁK, A. – NOVÁK J. V. *Přehledné dějiny literatury české*, s. 785.

¹⁸⁸ DANĚK, V. *Královna Dagmar – doslov ke knize*, s. [356].

s jehož příchodem se začínají obnovovat staré boje za osvobození země od cizinců a jejich víry. Nakonec se na stranu severského slovanského lidu přidávají Dánové v čele s Estrichsonem, jenž nezíská milovanou dívku, dokud neosvobodí její zemi. Schyluje se k bitvě, ve které se k Niklotovi nečekaně přidává i Přemysl a bojuje tak na straně Slovanů. Němci jsou poraženi a dávají se na útěk. Niklot byl v bitvě těžce zraněn a umírá. Těsně po jeho smrti přijíždí dánský králevic Valdemar za svým přítelem Estrichsonem. Nečekaně získává od Slovanů bodrckou zemi a nachází zalíbení v Přemyslově dceři.

V Čechách mezitím zemřel pražský kníže a biskup Jindřich Břetislav. Předáci nechtějí povolat na trůn Přemysla ze strachu, že by se jim mstil za zradu. Z toho důvodu je propuštěn z vězení mladší Přemyslův bratr kněžic Vladislav, aby se ujal vlády. Černín posílá své čtyři syny hledat Přemysla. Soběhrdovi se to podaří. Nejstarší z přemyslovských knížat se urychleně vrací do vlasti. K očekávanému střetnutí mezi bratry nedochází, Vladislav z lásky k Přemyslovi uznává jeho nástupnické oprávnění, přenechává mu knížecí stolec a stává se moravským markrabětem.

Král Valdemar své slovo dodržel. Ve chvíli, kdy si jsou s Přemyslem rovni, vysílá poselstvo pro Drahomíru – ve vyhnanství překřtěnou na Markétu. Krále o ruku prvorozené dcery žádá také nejmladší Černínův syn Soběhrd. Jeho přání ale zůstává nevyslyšeno. Drahomíra opouští rodnou zemi a vydává se na cestu do Dánska. Rozradostněný zdejší lid ji oslovuje novým jménem – Dagmar, paní denní. Zanedlouho se koná svatba. Radostných událostí využije Valdemarův strýc biskup, rovněž jménem Valdemar, jenž byl na Drahomířino přání po 14 letech propuštěn z vězení. Za nepřítomnosti vládce dánské země se opět pokusí o uchopení královské moci. Dagmar si však svou krásou a vlídností získává na svoji stranu vzbouřence i králova strýce. Štěstí kazí nové boje v bodrcké zemi.

Závěr románu je značně idylický. Autor takto oslavuje dánskou královnu Dagmaru: *„Stalat’ se pravnučka Drahomířina dánským vlastem opravdu Ludmilou i přinesla uhněteným větvím slovanským na severu úlevu i útěchu, byť i jen na čas svého života. A v památce její blahořečí dodneška všecken dánský národ lidu českému, z něhož vyšla nejslavnější jeho královna: Dagmar – paní denní.“*¹⁸⁹

7.1.2. Pojetí postavy královny Dagmar

Autor mladou Drahušku popisuje následovně: *„I štětci malířskému v nejdovednější ruce byl by obličej děvuščin nepřekonatelnou obtíží. Zachytit ten divný výraz v bělounkých, pročervenávajících lících, rozestřít jím jemninký pel nevinné duše s nádechem rozvíjejícího*

¹⁸⁹ BENEŠ TŘEBÍZSKÝ, V. *Královna Dagmar*, s. 349.

se panenství a načrtnout na papír s veškerou tou něhou, jež každickým rysem vyzírala z tváří jejich – nemožno.“¹⁹⁰ Královská dcera dokáže vskutku vzhledem každého okouzlit a svou laskavostí si získává srdce Čechů, obyvatel bodrcké země i Dánů. Její obraz je dokonalý, až zbožštělý. Neobjevíme u ní jedinou chybu na kráse, ani v charakteru.

Přemyslově dceři Markétě neřekne v jejím mladém věku nikdo jinak než Drahuška, tedy Drahomíra. „Přezděli jí Markyta kvůli několika nedůtklivcům... Tímhle jménem ji biřmoval německý biskup, když byla v míšenské zemi... Na Drahomířině jménu kletba, těžká kletba... Nemá do dneška v hrobě pokoje...“¹⁹¹ V diplomové práci se Martina Sedláčková zabývala komplikovaností jména Přemyslovy dcery. Dánská královna Dagmar je kvůli svému jménu spojována s Drahomírou, matkou svatého Václava, vražedkyní kněžny Ludmily. Po pečlivém rozboru autorka diplomové práce o historické próze Václava Beneše Třebízského dochází k následujícímu závěru: „Jméno Drahomíra nese tato postava proto, aby jsouc vylíčena jako světice, očistila tradici svatováclavského rodu a smazala předsudky s tímto jménem spojené. Jinými slovy, aby postava nové Drahomíry svými vlastnostmi a skutky zastínila předchozí zlou ženu stejného jména, a ta byla buď zapomenuta, nebo její jméno alespoň ztratilo pejorativní nádech.“¹⁹²

Mezi těmito dvěma ženami a jejich společným jménem bychom mohli spatřit paralelu v souvislosti s utlačovanými slovanskými kmeny. Podle předchozích beletristických zpracování¹⁹³ vedly matku Václava a Boleslava k vraždě Ludmily vyšší pohnutky – starost nejen o svobodu Čechů, ale i polabské Slované. Budoucí dánská královna Dagmar se ve vyhnanství rovněž setkává s trpícími a porobenými slovanskými kmeny. V budoucnu se dokonce stane jejich královnou. Jméno Drahomíra je tak u Přemyslovců zcela spojeno s ochranou slovanských kmenů.

7.1.3. Postava Přemysla Otakara I.

Drahomířin otec Přemysl je v knize představen jako kladný hrdina. S trpělivostí snáší osud vyhnanec v cizí zemi a čeká na příhodnou chvíli k návratu do vlasti. Oporou je mu manželka Adléta, dcera Markéta a otec Dobrohost. Po odchodu od míšeňského švagra do bodrcké země neváhá připojit se na stranu slovanských vzbouřenců proti německé tyranii. Svým původem se, stejně jako jeho rodina, nad nikým nevyvyšuje. Je vděčný prostým lidem za laskavost prokázanou mu v cizí zemi.

¹⁹⁰ BENEŠ TŘEBÍZSKÝ, V. *Královna Dagmar*, s. 157.

¹⁹¹ BENEŠ TŘEBÍZSKÝ, V. *Královna Dagmar*, s. 229.

¹⁹² SEDLÁČKOVÁ, Martina. *Historická próza Václava Beneše Třebízského*. Diplomová práce. Masarykova univerzita, s. 24.

¹⁹³ viz TYL, J. K. *Krvavé křtiny, čili Drahomíra a její synové*; VRCHLICKÝ J. *Drahomíra*

Po návratu do českých zemí nechce získat knížecí stolec na bratru Vladislavovi násilím. Přestože jsou oba bratři vyzýváni k boji o vládu v zemi, řeší vzniklý rozpor dohodou. „*Smíření Přemysla s bratrem Vladislavem výsledný kladný dojem jen utvrzuje a pravděpodobně má být příkladem, jak nejlépe řešit patovou politickou situaci.*“¹⁹⁴

Silný citový vztah chová Přemysl ke své rodině. Vždy bere ohled na manželku i Markétu. V okamžiku, kdy jeho oblíbená dcera odjíždí do Dánska skoro pláče. „*Vojvoda Přemysl již dále nemohl; musel umlknout mimoděk a rty sevřít těsněji, aby se přemohl. I jeho duši pojala tak náhle lítost, že snad co živ tohoto miláčka svého neuvidí, že snad co živ s Drahuškou už se neshledá...*“¹⁹⁵ Postavu slavného panovníka tak autor pojal zcela netypicky. Zobrazil Přemysla s jeho lidskými stránkami.

7.1.4. Královna Dagmar Václava Beneše Třebízského ve srovnání s eposem Dagmar Svatopluka Čecha

Arne Novák hodnotí Benešův historický román jako jednu z jeho slabších prací. Ve srovnání s Čechovým eposem nemůže román obstát, protože „*jeho nepřehlednému a roztržitěnému ději, položenému hlavně do míšeňské doby před Dagmarinými zasnubami a rozprádajícím do nekonečna zápasu Polanů s Němci, chybí jakákoliv vnitřní jednota.*“¹⁹⁶ Dále Novák upozorňuje na autorovy zmatené události a nedomyšlené postavy. Vnitřní nesourodost díla může být způsobena spisovatelovým spěchem při psaní románu. V doslovu ke knize Václav Daněk uvádí s ohledem na oblíbenost autorových děl, že se „*již tiskl začátek jeho nového díla, které však ještě nebylo dokončeno. Třebízský je teprve domýšlel v hlavě a dotvářel v péru, to ovšem leckdy ke škodě umělecké hodnoty díla. Takový osud měla i Královna Dagmar...*“¹⁹⁷

U Václava Beneše Třebízského i u Svatopluka Čecha se projevil silný romantický historismus osmdesátých let, který se „*kochal barvami a ruchem obrazů ve vzdálené minulosti a seskupoval si je v jednotu kolem myšlenky slovanské, pojaté v tradicích obrozenských.*“¹⁹⁸ Oba příběhy obsahují tajemného hrdinu, jenž Dagmar zůstává věrný po celý život, přestože si jeho vyvolená vezme krále Valdemara. V Čechově eposu je jím dánský posel Strange a v Královně Dagmar Soběhrd Černín. Romantickému ztvárnění odpovídají i mnohé historické nepřesnosti, jichž se autoři dopustili.

---

¹⁹⁴ SEDLÁČKOVÁ, Martina. *Historická próza Václava Beneše Třebízského*. Diplomová práce. Masarykova univerzita, s. 34.

¹⁹⁵ BENEŠ TŘEBÍZSKÝ, V. *Královna Dagmar*, s. 239.

¹⁹⁶ NOVÁK, Arne. *Svatopluk Čech*, s. 162.

¹⁹⁷ DANĚK, V. *Královna Dagmar – doslov ke knize*, s. [354].

7.2. Přemyslovci v Jiráskových Starých pověstech českých

Alois Jirásek byl jedním z vůdčích představitelů prózy na přelomu 19. a 20. století. Svým rozsáhlým epickým dílem „*reprezentuje českou historickou prózu, zaměřenou výchovně a osvětově. Byl srovnáván s klasikem polské literatury Henrykem Sienkiewiczem pro svůj vlastenecky tendenční, idealizovaný přístup k národní minulosti, bližší je mu však vzor Tolstého pro jeho úsilí o spojení historické a umělecké stránky díla.*“¹⁹⁹ Jiráskovo prozaické dílo vznikalo v širokém časovém rozpětí od 70. let 19. století do 20. let 20. století. Staré pověsti české bezpochyby patří k vrcholům české lyrické prózy 19. století.²⁰⁰

7.2.1. Staré pověsti české

Staré pověsti české byly původně napsány pro mládež. Jirásek sebral a beletristicky zpracoval nejznámější české pověsti jak z období „předdějinného“, tak dějinného vývoje národa. Zahrnují tak pověsti, jež mají reálný základ v historických pramenech, tak pověsti v plném slova smyslu. Jiráskovi se v obou směrech podařilo sladit pohádkovou, zázračnou složku s životní pravděpodobností, v níž má každá z pověstí svůj základ.²⁰¹

Mezi nejstarší příběhy se řadí pověsti O Čechovi, O Krokovi a jeho dcerách, O Bivojovi, O Libuši, O Přemyslovi, Libušina proroctví, Dívčí válka, O Křesomyslu a Horymírovi, Lucká válka, Durynek a Neklan. Zaznamenány byly nejprve v Kosmově kronice a pak v Dalimilovi. Známé jsou však hlavně z Hájkovy kroniky.²⁰² V tomto oddíle nalezneme nejvíce pověstí o Přemyslovcích.

Jirásek dále sepsal „pověsti z doby křesťanské“, kde se objevuje zmínka i o praporci svatého Václava. Do této části knihy spadají pověsti O králi Svatoplukovi, O králi Ječmínkovi, již zmiňovaný Praporec sv. Václava, O Bruncvíkovi, Opatovický poklad, osm pověstí o staré Praze, O Žižkovi, Kutnohorští havíři, Bílá paní, Růžový palouček, Boží soud, O Jánošíkovi.

Třetí skupinu tvoří starobylá proroctví, z nichž se budu věnovat pověsti Blaničtí rytíři. Sibylna proroctví, Proroctví slepého mládence, Proroctví Havlasa Pavlaty a Různá proroctví uzavírají cyklus Jiráskových pověstí.

---

¹⁹⁸ NOVÁK, Arne. *Svatopluk Čech*, s. 162.

¹⁹⁹ *Panorama české literatury*, s. 149.

²⁰⁰ *Dějiny české literatury III.*, s. 431

²⁰¹ *Dějiny české literatury III.*, s. 446 – 447.

7.2.1.1. O Libuši

Kněžna Libuše zaujala místo po svém otci Krokovi. Lidé za ní chodili pro radu a také s žádostmi o rozsouzení jejich sporu. Jednoho dne se mezi sebou přeli dva sousedé. Oba se obrátili na kněžnu sídlící na Vyšehradě, aby je rozsoudila. Kněžna rozhoduje, že mladší z mužů byl ukřivděn. Výrok velmi pohoršuje staršího a oboří se proto na kněžnu. „*Takové tu právo! Však což nevíme, kdo soudí, že ženská! Ženská dlouhých vlasů, ale krátkého rozumu. Příst umí, jehlou sít, na to je, ale ne soudit. Ať šije, ať přede, ale ať nesoudí. Hanba nám mužům!*“²⁰³ Nikdo se kněžny po tomto výroku nezastává. Libuše proto vyzývá kmety a všechny přítomné sněmu, aby si vybrali „správce nad ženu přísnějšího“. Koho si zvolí, toho si vezme za muže. Zároveň nechává poslat pro své sestry. Dalšího dne svolává Libuše sněm, kde se shromáždí celý národ. Přítomným vytýká, že si neváží svobody. Varuje je před vládou muže. Nabízí jim radu, kde hledat budoucího knížete. Věští o rodu Stadiců a o muži jménem Přemysl, jenž oře se dvěma strakatými voly. Libušin kůň je k němu zavede.

7.2.1.2. Libušina proroctví

Po uvedení Přemysla na knížecí stolec mu Libuše ukázala drahocenné poklady v hluboké síni pod zemí. Jednoho dne se kněžna s Přemyslem a vladyky octne na skalnatém srázu vysoko nad Vltavou. Ve věšteckém snu vidí „*město veliké, jehož sláva hvězd se bude dotýkat.*“²⁰⁴ Dále spatří muže uprostřed lesa, jak zde seká práh domu. Na tomto místě kněžna přikáže vystavět nové město. Tak jako knížata a vojvodové kloní proti prahu hlavu, tak se budou klanět i proti Libušinu městu.

Za Přemyslem se dostaví vladykové s prosbou o radu, kde mají hledat ložiska drahých kovů. Libuše vyznačí čtyři vrchy skrývající bohatství. Jedním z nich je Kutná hora. K lechům pak vede tuto vlasteneckou řeč: „*Lesk sedmi kovů v půdě vaší svítí | a klasů zlatem žírný lán. | Váš rod tu bude žítí věky věků, a silen bude, požehnán, | když svatou jemu bude otců země | jich krví, prací, hlaholem, | když cizím neskloněn, mrav starý uctí | a bratrem bude bratřím svým!*“²⁰⁵

Další proroctví Libuše zhlédne při koupání v tůni. Vidí krvavé boje, požáry, bratr vraždí bratra, cizince v zemi, bídu a ponížení lidu. Vezme do rukou zlatou kolébku svého prvorozeného synka a vkládá ji do vody. Bude zde dlouho odpočívat. Až se kolébka

---

²⁰² *Dějiny české literatury III.*, s. 446.

²⁰³ JIRÁSEK A. *Staré pověsti české*, s. 37.

²⁰⁴ tamtéž, s. 50

²⁰⁵ tamtéž, s. 53

probudí, vzejde opět blaho národa. Před svou smrtí nechává Libuše naposledy svolat lechy a starosty rodů. Nabádá je k poslušnosti knížete a k lásce k zemi. Pak se navrácí do své jizby, ulehá na zem a pomalu umírá.

Libušin poklad nadále leží ve skalnaté skrýši. Objeven bude ve chvíli, kdy zemi postihne největší bída a drahota. Zlatá kolébka se vynořila s narozením otce vlasti (Karlem IV.). V okamžiku, kdy dítě vyrostlo v muže, vyrostla ve zlaté lože. Se smrtí panovníka se opět navrátila tam, odkud se znenadání vynořila.

Do proctví související s kolébkou Libušina prvorozeného syna vkládá autor vlastní poselství. „*Nebudeš na věky v temných hlubinách, nebudeš nad vlastní noc bez konce. Vzejde zas jasný den, vzejde zas blaho mému národu. Očištěn útrapou, silen láskou a prací vztyčí se v síle, splní své tužby a dojde zas slávy.*“²⁰⁶ „Temné hlubiny“ alegoricky představují období po bitvě na Bílé hoře, podle Jiráskova románu známou jako „dobu temna“. „Jasný den“ se váže k době konce 18. a první polovině 19. století, kdy vlastenci láskou a prací pozvednou český národ.

7.2.1.3. O Přemyslovi

Libušin kůň vede poselstvo do Stadic. Zde vyslanci hledají muže jménem Přemysl. Od pacholete se dovídají, že oře s voly na poli. Přemysl je vladyky požádán, aby pustil voly, změnil roucho a přijal vládu mu souzenou. Poslové však k Přemyslovi přišli příliš brzy a nenechali ho doorat brázdu. Kvůli tomu bude v zemi často hlad. Zároveň lístkový prut, zaražený Přemyslem do země, se náhle zazelenal jako na jaře a hned vyhnali tři odnože.

V době, kdy poslové snídají, uschnou dvě ratolesti na lísce, třetí rychle roste dál. Přemysl jim úkaz vysvětluje následovně: „*Vězte, že z mého pokolení začnou mnozí panovati, ale toliko jediný pán a vladař ostane.*“²⁰⁷ Posly také zajímá, proč snídá budoucí kníže na železném stole a nikoliv na mezi. To aby všichni věděli, že jeho rod bude pevně panovat. Dále je v souvislosti se železem nabádá, aby s ním v době míru orali a ve zlém čase se jím chránili proti nepříteli. Když cizinci jim stůl seberou, Čechové ztratí svobodu. Přemysl bere s sebou na hrad kabelu a střevíce z lýčí na památku svého původu. Poselstvo přichází přivítat sama Libuše a dvořané. Pověst uvádí, že kněžna dříve vídala svého ženicha na Budči. Přemysl usedá na kamenný knížecí stolec a slaví se jeho nastolení a svatba s Libuší.

²⁰⁶ JIRÁSEK A. *Staré pověsti české*, s. 53-54.

²⁰⁷ JIRÁSEK A. *Staré pověsti české*, s. 44.

7.2.1.4. Lucká válka

Vévoda Vlastislav, lučanský kníže, často napadal sousedské kmeny. Podmanil si Litoměřice, a proto se ostatní jeho sousedé rozhodli mu platit daň. Do sporu se dostal i s českým knížetem Neklanem, který si také chtěl zajistit platbou mír, avšak Vlastislav chtěl celé české knížectví. Vyhlásil Neklanovi válku. Bájný přemyslovský kníže se snažil boji za každou cenu vyhnout, přestože celá země se chystala ke krvavému střetnutí s nepřítelem. Požádal proto příbuzného Čestmíra, aby vedl české sbory. Dal mu svoji zbraň, výzbroj i koně, každý by měl tedy věřit, že je vede Neklan. České šiky se zastavili na široké pláni jménem Tursko, kde zaujali výhodné postavení na návrší. Zanedlouho se střetli s vojskem vévody Vlastislava. Boj byl krutý. Při souboji Čestmíra s lučanským knížetem Vlastislav padl. Čechové zvítězili, zabit byl však Neklanův nástupce. Teprve když mu byla sundána zbroj, poznali, kým hrdina byl.

Lučané byli pobiti, až na jednoho. Strabovi macecha poradila, aby prvnímu nepříteli uřezal obě uši a z boje utekl. Vědma předpověděla Lučanům krutou porážku. Straba udělal vše, co mu macecha nakázala. Až doma zjistil, že nevědomky zabil vlastní ženu.

O Neklanovi se v úvodu pověsti dovídáme, že „vládl všemu českému plemeni moudře a mírně.“²⁰⁸ Dále byl mírný, rozšafný, ale bázlivého srdce²⁰⁹. Porovnáme-li Jiráskovo znázornění knížete Neklana se stejnou postavou v básni Čestmír a Vlaslav v Rukopise královédvorském, zjistíme, že se příliš neliší. Obě díla představují přemyslovského knížete jako bojácného, ovšem jinak dobrého panovníka. Podstatně se příběh odlišuje od podání v Kosmově a v Hájkově kronice.²¹⁰ Můžeme tak předpokládat, že v této pověsti vycházel Alois Jirásek spíše z dědictví Rukopisů než ze staršího kronikářského podání.

7.2.1.5. Durynk a Neklan

S knížetem Neklanem se setkáváme i v následující pověsti z doby pohanské. Kníže Čechů se po vítězné bitvě u Turska vydává plenit luckou zemi. Neklan zajal jediného Vlastislavova syna Zbislava. Smiloval se nad ním a nechal ho dál žít v rodné zemi. Vychovatelem mu byl Vlastislavův věrný druh Durynk. Ten však toužil po moci, a proto se snažil co nejvíce zavděčit Neklanovi. Rozhodl se zabít Zbislava jako budoucího možného nepřítele knížete Čechů. V zimě vzal chlapce s sebou na chytání ryb v ledu. Ve chvíli, kdy

---

²⁰⁸ JIRÁSEK A. *Staré pověsti české*, s. 74.

²⁰⁹ JIRÁSEK A. *Staré pověsti české*, s. 74.

se dítě sehnulo nad vytesanou díru v rybníce, ho Durynk poranil sekerou. Nakonec Zbislavovi ut'al hlavu a ujížděl s ní na Pražský hrad. Kníže a lechové byli darem zděšení. Neklan Durynkův čin rázně odsoudil a přikázal mu, aby si vybral ze tří způsobů vlastní smrti. Durynk se oběsil na vysoké olši.

Příběh končí vyprávěním o mohyle, kde odpočívají bájní Přemyslovci – Přemysl, Nezamysl, Mnata, Vojen, Vnislav, Křesomysl. Sem byl po své smrti uložen i Neklan a jako poslední ahistorický kníže Hostivít.

Neklan ve druhé pověsti vystupuje jako dobyvatel území poražených nepřátel. Čechové na jeho příkaz plení zemi a vypalují lesy, pole. Není ale krutý a nemilosrdný. Dokáže se smilovat nad synem svého úhlavního nepřítele. Nechává mu vystavět hrad a stará se o jeho bezpečí. V okamžiku, kdy je Zbislav zabit vlastním vychovatelem, neváhá pomstít chlapcovu smrt. Ani v této pověsti není přemyslovský kníže hodnocen negativně ve vztahu k dějinným událostem.

7.2.1.6. Praporec sv. Václava

Pověst o praporci svatého Václava se vztahuje ke dvěma bitvám. V první se mezi sebou střetnou císařská vojska, mezi nimiž je i olomoucký kníže Otík Černý toužící po knížecím stolci, s vojsky českého knížete Soběslava. Ten měl v noci před bitvou sen, v němž se mu zjevil sv. Vojtěch. Nakázal mu, aby vzal do války praporec jeho otce Slavníka z vrbčanského kostela. Kněží skutečně praporec objeví a kníže ho následně připevní na kopí sv. Václava. V Chlumeckém údolí musí vojsko českého knížete čelit veliké přesile nepřátel. Soběslavovo vojsko za pomoci svatého Václava zvítězilo. Ota Černý byl zabit a císař zajat. Lothar musel potvrdit Soběslava českým knížetem a uznat právo svobodné volby Čechů. Bitva se odehrála 18. února 1126. Soběslav na počest vítězství nechal vystavět na Řípu kapli sv. Jiří.

Druhý příběh se odehrává v roce 1260, v době vlády Přemysla Otakara II. Český král se chystá do bitvy s uherským Bélou a jeho synem Štěpánem. K rozhodujícímu střetnutí dojde na Moravském poli. Boj je opět nerovný. Čechové ale mají s sebou zemskou korouhev na kopí sv. Václava, kterou opatruje pražský purkrabí Jaroš z Poděhus. Kamkoliv se s praporcem obrátí, všude nepřátelé ustupují.

Do boje se chystal i zeman Jan. Před bitvou však těžce onemocněl a nemohl se jí tudíž zúčastnit. Jan měl vidění o pomoci českému vojsku sv. Václavem, sv. Vojtěchem, sv. Prokopem a pěti bratřími. Vojsko pod ochranou světců skutečně zvítězilo.

---

²¹⁰ viz kapitola *Rukopis královédvorský a zelenohorský*

Praporec během bitev zmizel. Neví se přesně kdy, neví se jak. Pověst říká, že je uložen tam, odkud byl dříve vzat.

Svatý Václav se v pověsti fyzicky nevyskytuje. Jeho jméno je ovšem spojeno s kouzelným praporcem pomáhajícím Čechům zvítězit v přetěžkých bitvách. V horečnatém snu zemana Jana dokonce vyzývá ostatní světce, aby pomohli českým vojskům a uchránili zemi před náporem cizinců. Václav tak posmrtně vystupuje jako nebeský obránce české země.

7.2.1.7. Blaniční rytíři

Hora Blaník má podle pověsti ukrývat ozbrojené rytíře, „svatováclavské vojsko“. Dřímají a ven z jeskyně vycházejí jen v noci, aby vyvedli koně na pastvu. Několikrát k nim vkročil i člověk. Jednou to byla dívka, kterou rytíř požádal, aby v hoře poklidila. Když se děvče vrátilo domů, zjistilo, že bylo pryč celý dlouhý rok. Při tom v hoře byla dívka jen chvíli. Třetího dne zemřela. Rytíře spatřili i kovář, pastýř a mládenec, kteří v hoře nevědomky také pobýli celý rok.

Blaník je dnes uzamčen, vojsko svatého Václava spí. Vstane až ve chvíli největšího nebezpečí. Podle pověsti se strhne velká krvavá bitva v krajině mezi Blaníkem a Načeradcem. „V rozhodnou chvíli se Blaník otevře, rytíři v plné zbroji vyhrnou se z hory a svatý Václav jedá na bílém koni je povede na pomoc Čechům... Na bílém koni s korouhví v ruce Čechy povede a cizozemce a všechny nepřátele Českého království ze země vyžene. A svatý Prokop, opat sázavský s berlou, bude mu pomáhati.“²¹¹

Podle Vladimíra Macury²¹² je Blaník v Čechách svým způsobem považován za posvátnou horu. Významné hory jsou vpojovány do dějin společenství a zároveň jsou historizovány. Říp jako místo počátku českých dějin, Blaník jako záruka a pojistka jejich perspektivy. Rozdílné je pojmání času uvnitř a vně hory. Pro rytíře platí jiný čas než pro okolní svět. „Spáči v hoře jsou z hlediska poměrů mimo horu již dávno mrtvi, jsou lidmi jiného času.“²¹³ Časová hranice má být prolomena teprve v okamžiku národní katastrofy. Můžeme se dále domnívat, že v tu chvíli spolu splynou čas minulý a přítomný. Pověst tak představuje spojení minulosti a přítomnosti.

Na pozadí blanické legendy se snadno spojovaly tradiční prvky umělecké literatury s pohádkou, pověstí nebo proroctvím. To vedlo ke snadné beletrizaci blanické látky, jež způsobila, že na počátku 19. století byly obrysy pověsti zatlačeny jejími literárními

²¹¹JIRÁSEK A. *Staré pověsti české*, s. 304.

²¹²MACURA V. *Český sen*, s. 14-28.

²¹³MACURA V. *Český sen*, s. 15.

úpravami.²¹⁴ Oblíbenost blanické látky souvisela také s představou „*spícího národa, jehož elita se probouzí, aby národ v poslední chvíli zachránila*“.²¹⁵

Souvislost svatého Václava jako vůdce blanického vojska s legendou nelze spolehlivě přímo doložit. Vladimír Macura předpokládá, že „*se spojoval (jako vévoda a patron české země) s prorockou službou básnické legendy spíše asociativně, to znamená, že se svatováclavské motivy prostě objevovaly vedle motivů blanických*“.²¹⁶ Blaničtí rytíři jsou ale velice brzy pojímáni jako vojsko svatého Václava.

Spící vojsko začalo být záhy spojováno s husity. Docházelo k tomu zhruba ve stejnou dobu, kdy se upevňovalo pojetí sv. Václava jako blanického vůdce. „*Vyzdvižení „husitských“ a „svatováclavských“ motivů vřadilo blanickou legendu jak do tradice „husitské“, tak „svatováclavské“*“.²¹⁷ V Jirákových Starých pověstech českých převládá soubor hodnot svatováclavských.

Alois Jirásek v poznámkách ke knize uvádí, že obdobné pověsti se objevují i v jiných zemích. „*Tak ve Francii a v Německu o Karlu Velikém, v Němcích o Fridrichovi Rudobradém. Poláci vypravují o vojsku, jež spí v Babí hoře, též o vojsku Boleslava Velikého spícím v Tatrách. Také ve Slezsku a na Litvě je podobná pověst*“.²¹⁸ A dále autor dodává: „*Zdá se, že původ všech těchto pověstí je na východě, v Asii, odkud se za křížových válek rozšířily na západ*“.²¹⁸

7.2.2. Pověst o Přemyslovi a Libuši v kontextu evropské kultury

Pověst o Krokově dceři Libuši a povolání Přemysla Oráče od pluhu patří k základním pilířům české mytologie. Kněžně Libuši byla věnována pozornost již dříve v této práci, v kapitole Libuše v české a německé literatuře podle Vladimíra Macury. Zde bylo téma konfrontováno s německojazyčnou literaturou 19. století. Důležité je také sledovat kořeny vyprávění o Přemyslovi a Libuši v porovnání s obdobnými evropskými pověstmi.

Hlavními prameny pro mýtus o Libuši a Přemyslovi jsou Kristiánova legenda a Kosmova kronika.²¹⁹ Mnoho motivů odkazuje ke vzniku pověsti do 11. století. Svědčí o tom např. náhle se zazelenavší líska jako výraz Břetislavova zákona o posloupnosti v nástupnictví na knížecí stolec, dále uzákonění lenních poměrů mytizovaných až

---

²¹⁴ MACURA V. *Český sen*, s. 15-16.

²¹⁵ tamtéž, s. 23

²¹⁶ tamtéž, s. 18

²¹⁷ tamtéž, s. 20.

²¹⁸ JIRÁSEK A. *Staré pověsti české*, s. 302.

²¹⁹ TŘEŠTÍK, D. *Mýty kmene Čechů*, s. 101.

k moudrému Přemyslovi, motiv uchovaných lýkových střeviců a mošny na Vyšehradě apod.²²⁰

Vladimír Karbusický²²¹ se v knize *Báje, mýty, dějiny* s podtitulem *Nejstarší české pověsti v kontextu evropské kultury* věnuje Přemyslovi a Libuši z hlediska epického ztvárnění. Zajímavé je jeho pojetí geneze postavy kněžny Libuše. Karbusický spatřuje Libušin předobraz v Matyldě Toskánské. „V mezinárodně rozšířených povídkách o povolání vladaře od pluhu vystupuje zpravidla jen jakási žena, hadačka, věštkyně, a není důvodu, aby měla postavení a jméno. „Kněžnou“, mající dvorskou družinu, se tato věštkyně stává až po vzoru epické Matyldy.“²²² Matylda Toskánská (1046 – 1115) žila ve stejné době jako kronikář Kosmas. Hraběnka se měla výrazně angažovat v boji o investituru. Na její hrad do Canossy přišel v roce 1077 kající se Jindřich IV. Manželství s bavorským vévodou bylo velmi nerovné. Odtud pochází obraz panenské kněžny mající moc nad muži.²²³ Závěrům Karbusického však oponuje historik Dušan Třeštík v knize *Mýty kmene Čechů*. „Potíž je ovšem v tom, že příběh o Matyldě není nikde v této podobě doložen a Karbusický si ho libovolně zkonstruoval z existujících i neexistujících prvků.“²²⁴ Navzdory historickým nepřesnostem lze Karbusického výklad považovat za pozoruhodnou a reálnou interpretaci Libušina předobrazu.

V pověsti, jejíž podobu zachytil i Alois Jirásek, se objevují pohádkové motivy. Rozšířený je motiv zvířete v „magické službě“. Přemysl oře s voly na poli a v okamžiku, kdy je povolán na knížecí stolec, zvířata propouští. Ta mizí ve veliké skále pod dědinou. „Zmizení zvířete po vykonání služby bývá časté zejména v ruských pohádkách.“²²⁵ Dále vědma dokáže přesně předem popsat, kam musí poselstvo dojít pro svého vladaře a co na místě uvidí. Známy je také princip nedokončené činnosti. Předčasný příchod poselstva za Přemyslem poruší osudově dokonalé štěstí. Dalimil později tuto skutečnost vyložil velmi negativně pro budoucnost národa, jenž bude často trpět hlady. Motiv převzal i Alois Jirásek.

Přemyslovská pověst se objevuje u kronikáře Kosmy a ještě dříve v Kristiánově legendě. Mnich Kristián zachycuje dosud nerozvinutou pověst z konce 10. století. Nezná ještě jiné jméno než moudrého Přemysla, věštkyně je zde vedlejší a bezejmenná.²²⁶ Kosmas do látky zasahoval relativně málo. Jeho hlavním přínosem je stylistické

---

²²⁰ KARBUSICKÝ V. *Báje, mýty, dějiny*, s. 157.

²²¹ KARBUSICKÝ V. *Báje, mýty, dějiny*, s. 157-177.

²²² tamtéž, s. 164

²²³ tamtéž, s. 165

²²⁴ TŘEŠTÍK, D. *Mýty kmene Čechů*, s. 24.

²²⁵ KARBUSICKÝ V. *Báje, mýty, dějiny*, s. 161.

obohacování podle antických literárních vzorů. Můžeme tedy říci, že „pověst o nadpřirozeném původu knížecího rodu se vyvíjela v dvorském prostředí 10. a 11. století.“²²⁷ Toto tvrzení dokládá i Dušan Třeštík. V souvislosti s existujícími evropskými rituály uvádí že „vznikající stát prvních Boleslavů na tento soubor mýtů výrazně a jednoznačně navázal. Někdy v 10. století byl přemyslovský mýtus upraven, spojen s lokalitami na území pražského knížectví, především se samotnou Prahou.“²²⁸

7.2.3. Jiráskův mýtus

Staré pověsti české nabyly největšího významu svým zdůrazněním národních tradic a svou lidovou moudrostí.²²⁹ „Jiráska nevnímalo jeho publikum jako spisovatele mezi spisovateli, jako literáta, ale jako uchovatele a tlumočnicka národního mýtu.“²³⁰ Historický obraz nejstarších národních dějin se snažil zachytit ve svém epickém díle Staré pověsti české. Podařilo se mu mýtus nejen uchovat, ale i dotvořit.

V historických dílech se opíral především o podání Františka Palackého. Historik ale na rozdíl od beletristy musí zachytit všechny dějinné vývojové etapy. „Jirásek však z tisícileté národní historie vybírá pouze několik krátkých období, ta pak akcentuje na úkor ostatních epoch a přikládá jim klíčový historický význam. Jsou to: období předdějinné, husitství, barok a národní obrození.“²³¹ Zcela opomíjí 11. století, době Karla IV. věnuje jen několik stránek ve Starých pověstech, nezaznamenává období veleslavínské a rudolfínské a stejně tak se nezabývá vládou Marie Terezie a jejího syna Josefa II., přestože tvoří pozadí jeho vrcholných románů. Pro tuto práci je nutné uvést, že nereflektuje ani období budování přemyslovského státu.²³² „Jirásek se tedy důsledně vyhýbá historickým epochám konstruktivně konstruktivním, obdobím dovršitelským, dobám relativně nekonfliktovým a oněm dějinným úsekům, v nichž převládá určitá, obecně platná ideologie.“²³³

---

²²⁶ KARBUSICKÝ V. *Báje, mýty, dějiny*, s. 169.

²²⁷ KARBUSICKÝ V. *Báje, mýty, dějiny*, s. 165.

²²⁸ TŘEŠTÍK, D. *Přemyslovci*, s. 153.

²²⁹ *Dějiny české literatury III.*, s. 446.

²³⁰ Jedlička, A. *Poptávka po našem hrdinovi*, s. 94

²³¹ JEDLIČKA J. *České typy*, s. 96.

²³² tamtéž, s. 96

²³³ tamtéž, s. 97

Vybírá tedy pro čtenáře nejatraktivnější témata, na nichž se v jeho podání utváří lidové povědomí o národní historii. „*Ve chvíli, kdy se národ porozhlížel, kde by našel vzor pro své státoprávní usilování, založené na lidovém nearistokratickém společenství, v okamžiku, kdy spor s německým jazykovým a kulturním byl problémem dne, přišel Jiráskův černobílý obraz vhod.*“²³⁴

---

²³⁴ JEDLIČKA J. *České typy*, s. 99.

8. VÝZNAM PŘEMYSLOVSKÉ TEMATIKY V ČESKÉ LITERATUŘE 19. STOLETÍ

Na základě rozboru vybraných děl v této práci bychom postavy panovníků, jejich žen a dětí mohli rozdělit do několika kategorií z hlediska významu, který jim literáti 19. století přiřadili.

Jedním z prvotních úkolů obrozenců bylo prokázat svébytnost českých zemí v rámci habsburského soustátí. Do března roku 1848 čeští a němečtí stoupenčí bohemismu postupovali společně v souladu s tímto cílem. Zemi, kde žili, vnímali jako vlast obou etnik se shodnou kulturou a historií. Svědčí o tom beletristická zpracování látky o Přemyslovi a Libuši, dnes chápané jako ryze české tematiky, v literatuře obou jazyků. Každé etnikum však příběh pojímalo odlišně. Německá zpracování se přibližovala pohádkám, kdežto česky píšící autoři vnímali pověst jako vyprávění o samotných počátcích českého státu v kontextu evropských literatur. Obdobná dvojice se totiž objevovala i v kultuře jiných národů²³⁵. Mýtus do značné míry proměnil až Julius Zeyer, v jehož tvorbě jsou protagonisté chápáni jako bytosti plné citů, nejen jako poslové národní myšlenky.

V českém podání byl příběh o Libuši a Přemyslovi spojen také s mýtem o demokratickém pohanském dávnověku. V Rukopise zelenohorském nechává Libuše při rozhodování sporu Chrudoše a Šťáhlava sebrat hlasy přítomných vladyků, aby se k rozepři obou bratří vyjádřili. Na knížecí stolec je pak Přemysl dosazen opět lidem, nikoliv kněžnou Libuší, jež podle Jirákových pověstí pouze předpověděla, kde budoucího vladaře naleznou.

Století plné politických převratů a technických vynálezů bylo stále, navzdory zvýšené racionalitě, ve znamení víry a náboženství. Přestože „*předmětem zbožné úcty prvních vlastenců se stal národ sám o sobě a ne jeho věční ochránci*“²³⁶, zbožná úcta vůči knížeti Václavovi a jeho bábě Ludmile nevymizela z lidové tradice. Obyvatele českých zemí ochraňovali již od 10. století. Dosavadní legendy a pověsti s nimi spojené však byly na stránkách krásné literatury přehodnoceny.

Václavovi bylo vyčítáno jeho spolčování se s Němci. S ohledem na tento prohřešek ho obrozenci nemohli zavrhnout. Zobrazovali proto knížete s krajní obezřetností. Josef Linda líčil Václava jako světce, přinášejícího zemi záři v podobě křesťanství, neodvážil se vůči panovníkovi žádné výraznější kritiky. Josef Kajetán Tyl byl pod vlivem událostí

²³⁵ viz TŘEŠTÍK, D. *Mýty kmene Čechů*; KARBUSICKÝ V. *Báje, mýty, dějiny*

²³⁶ RAK, J. *Bývali Čechové*...s. 39., viz kapitola Václav a Boleslav v Lindově záři nad pohanstvem

kroměřížského sněmu mnohem radikálnější. Václavovi přímo vyčetl zaprodání země Jindřichu Ptáčníkovi a zřetelně dával najevo sympatie k jeho bratru Boleslavovi. Jaroslav Vrchlický v druhé polovině století nekladl již takový důraz na národní zájmy jako jeho předchůdci. Představil Václava i z lidské stránky, ve vztahu k matce Drahomíře a k Boleslavovi. Svatováclavskou legendu pak dotvořil na konci století Alois Jirásek ve Starých pověstech českých, kde Václava nadobro spojil s blanickými rytíři.

Přemyslovská knížata Oldřich a Břetislav budila pozornost výběrem manželek. Oldřich upřednostnil českou selku Boženu před německými princeznami. Tím dal podle obrozenců de facto najevo, že je mu mnohem milejší obyčejná dívka domácích kořenů než šlechtična z ciziny. Lákavého námětu se v roce 1806 chopil Josef Jungmann považující znalost této události za jeden z atributů pravého češství. Naopak Oldřichův a Boženin syn Břetislav, přezdíváný českým Achillem, si za svou paní vyvolil německou Juditu ze Schweinfurtu. Autoři děl o Břetislavovi a Jitce si nevhodný námět přetvořili k obrazu svému. Podle jejich interpretace si český kníže podmanil německou princeznu.²³⁷

Zvláštní pozornost věnovali beletristé 19. stol. dánské královně Dagmaře. Svatopluk Čech a Václav Beneš Třebízský zpracovali látku o dceři krále Přemysla Otakara I. a jeho ženy Adléty Míšeňské v duchu romantického historismu 80. let²³⁸. Pojetí protagonistky je obdobné. Markéta, tedy dánská královna Dagmar, se stává ochránkyní zbídačených Polabských Slovanů. V tomto motivu je patrná snaha o zdůraznění všeslovanské vzájemnosti.

Beneš Třebízský Dagmaru, v mládí zvanou Drahomírou, překřtěnou ve vyhnanství na Markétu, spojuje skrze jméno s vraždkyní svaté Ludmily. Josef Kajetán Tyl znázornil Drahomíru z 10. století jako „mstitelku vyhubených Polabských Slovanů“²³⁹. V díle Jaroslava Vrchlického je sice její poslání utlumeno mateřskou láskou k Václavovi a Boleslavovi, ovšem soucit se „slovanskými bratry“ přetrvává. Jméno Drahomíra bylo tedy v 19. století svázáno se slovanskou otázkou. Památka na královnu Dagmaru se více než v její rodné zemi uchovala v Dánsku. Dobrotou a laskavostí šířila slávu českých zemí v Evropě, což by mohl být další důvod oblíbenosti její postavy v beletristických zpracováních.

Literáti sledovaného období se snažili vybírat pro své práce, z jejich pohledu, kladné přemyslovské postavy, které by sloužily pro svou udatnost a výjimečnost za vzor „pravých“ Čechů. Pojetí Přemyslovců z historického hlediska bývá ovšem často

---

²³⁷ RAK, J. *Dějiny ve věku nejistot*, s. 251-258.

²³⁸ NOVÁK, Arne. *Svatopluk Čech*, s. 162.

diskutabilní. Rozporuplnou historickou, ale i beletristickou postavou je Boleslav I., zvaný Ukrutný. Nelichotivé přívěsko si získal vraždou vlastního bratra Václava na svém hradě ve svátek Kosmy a Damiána roku 935. Starší literární tradice Boleslava pro tento čin zcela zavrhuje. Obrozenci postavu panovníka rehabilitují a zdůrazňují jeho snahu o vymanění se z vlivu německého císaře. Josef Linda nestrání žádnému z bratrů. Přestože Václav v Záhř nad pohanstvem představuje světlo a Boleslav je naopak spojován s temnotou, u každého nachází nedostatky – Václav nevěnuje dostatečnou pozornost národnostní otázce, Boleslav se v rámci mocenského boje uchýlí k bratrovraždě.

Odlišně chápe Václavova bratra Josef Kajetán Tyl. Boleslava společně s matkou Drahomírou ztvárňuje jako obránce národních zájmů, ochránce domácích tradic a utlačovaných Slovanů. Autor ale Boleslava nikterak neidealizuje. Je si vědom jeho ctižádostivosti a bezohlednosti. Podobně na tuto historickou postavu nahlíží Jaroslav Vrchlický. V jeho podání je navíc mladší z kněžiců mnohem impulzivnější a samolibější.

K odkazu Boleslava I. se ve Vrchlického dramatu Knížata hlásí Boleslav III. Ryšavý. Svého děda obdivuje a sdílí s ním i mnoho povahových rysů. Oba jsou netrpěliví, výbušní a vládychtiví. Jestliže Boleslav Ukrutný představuje komplikovanou osobnost, jeho vnuk je chápán zcela negativně, bez ohledu na jeho přemyslovský původ.

Atypicky ztvárnil hrdinu z rodu Přemyslovců Karel Hynek Mácha. Postava královského kata v nedokončené romantické próze Křivoklad je smyšlená, podivínská a nekonvenční. Tento poslední Přemyslovec se nemůže smířit se společenskou degradací. Na místo vlády žezlem, panuje nad životem a smrtí svým mečem. Protikladem je mu král Václav IV. z rodu Lucemburků toužící naopak po zbavení se břemene vlády. Celkové vyznění prózy neodpovídá dobovým požadavkům kladeným na literaturu. Autor se zcela vymanol ze soudobých literárních dogmat a zdůraznil především estetickou stránku díla. Máchův význam byl doceněn až v pozdějších letech. Svou tvorbou navázal na evropskou romantickou tradici a zařadil tak českou literaturu mezi vyspělou evropskou kulturu.

Výjimečné postavení v rámci přemyslovské literatury 19. století zaujímají Jiráskovy Staré pověsti české. Autor, vycházející z díla historika Františka Palackého, se v pověstech „doby předkřesťanské“ věnoval převážně mytickým Přemyslovcům. Naopak v dalších oddílech knihy zcela opomíjí historicky doložené panovníky. Pouze v Praporci svatého Václava a v pověsti o blanických rytířích je zachycena svatováclavská tematika. Postavy nejsou psychologicky propracované. Důležité je, co hrdinové vykonali, jaká událost je s nimi spojena. Kněžna Libuše jako bájná Sibyla věští budoucnost země,

---

²³⁹ RAK, J. *Bývali Čechové...*, s. 41.

Přemysl Oráč bude upomínat na selský původ národa, bojácný Neklan počíná vítězstvím nad lučanským knížetem Vlastislavem sjednocovat zemi pod nadvládou Přemyslovců. Kniže Václav pak v čele zemských světců a blanických rytířů bude navždy ochraňovat Čechy proti nepříteli. Alois Jirásek si vypravěčským uměním a důrazem na tradice získal široký okruh čtenářů. Jeho obliba trvá dodnes.

Alois Jedlička v souvislosti s Jiráskovou tvorbou vybírající pouze některé dějinné události uvádí, že „*konfliktové a neustálené situace nabízejí více dramatické látky než doby klidu a vyrovnanosti.*“²⁴⁰ Toto tvrzení bychom mohli vztáhnout na veškerá díla související s Přemyslovci. Beletrizovány jsou v 19. století události plné zvrátů, rozepří a konfliktů. Obrozenci do svých příběhů často promítali dobové problémy – konflikt s Němci, starost o jazyk, o svébytnost českého národa. Nejspíše z těchto důvodů převládá v jejich tvorbě látka o Přemyslovi a Libuši, Václavovi a Boleslavovi, Oldřichu a Boženě²⁴¹. Naopak početně méně jsou zastoupeni Přemyslovci žijící ve 13. století, během jejichž vlády se český stát upevňoval a konsolidoval.

---

²⁴⁰ JEDLIČKA, J. *Poptávka po našem hrdinovi*, s. 97.

²⁴¹ viz příloha

9. PRAMENY A LITERATURA

PRAMENY

- 1) BENEŠ TŘEBÍZSKÝ, Václav - DANĚK, Josef. *Královna Dagmar*. 14. vyd., v KK 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1994. 349 s.
- 2) ČECH, Svatopluk. *Dagmar*. Praha: F. Topič, 1903. 325 s.
- 3) HÁJEK Z LIBOČAN, Václav. *Kronika česká: Podle originálu z r. 1541. 1. díl, Úvod. R. 644-904. Doba Pohanská*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1918. 368 s.
- 4) JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2008. 311 s.
- 5) JUNGSMANN, Josef. *Patery knihy plodů básnických: výbor z novověké poesie české* [online]. 1. Telč: Emil Šolc, 1891 [cit. 2011-05-21]. *Oldřich a Božena*, s. 7 – 9 [29 – 30]. Dostupné z WWW: <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/handle/ABA001/20906386> >.
- 6) *Kosmas. Kosmova kronika česká*. Vyd. 7., (v Pasece 1.). Praha; Litomyšl: Paseka, 2005. 301 s.
- 7) LINDA, Josef. *Záře nad pohanstvem nebo Václav a Boleslav: Vyobrazení z dávnověkosti vlastenské*. Praha: ELK, 1949. 191 s.
- 8) MÁCHA, Karel Hynek. *Próza*. 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1961. 390 s.
- 9) *Rukopis královédvorský a zelenohorský*. 1. vyd. Praha: SNKLU, 1961. 122 s.
- 10) TYL, Josef Kajetán. *Krvavé křtiny, čili, Drahomíra a její synové: romantický obraz z dávných dějin českých ve čtyřech odděleních*. 1. vyd. (v Orbise). Praha: Orbis, 1956. 141 s.
- 11) VRCHLICKÝ, Jaroslav. *Česká trilogie: Drahomíra, Bratři, Knížata*. Praha: Rodina, [1931]. 396 s.

- 12) ZEYER, Julius. *Libuřin hněv: bohatýrská komedie o třech jednáních* [online]. Praha: Šimáček F., 1887 [cit. 2011-05-03]. Dostupné z WWW: <<http://kramerius.mlp.cz/kramerius/handle/ABG001/277758> >.
- 13) ZEYER, Julius. *Vyšehrad: Kruh epických básní*. 2. vyd. Praha: Miltký a Novák, 1880.

ODBORNÁ LITERATURA

- 1) ČORNEJ, Petr. České romantické dějepisectví mezi osvícenstvím a pozitivismem. In *Český romantismus v evropském kontextu*. Pardubice: Mlejnek, 1993, s. 48-86.
- 2) ČORNEJ, Petr. *Tajemství českých kronik: Cesty ke kořenům husitské tradice*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1987. 350 s.
- 3) *Dějiny české literatury II*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1960. 684 s.
- 4) *Dějiny české literatury III*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1960. 631 s.
- 5) *Dějiny země koruny české II.: Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha, Litomyšl: Paseka, 1995.
- 6) HAMAN, Aleš. *Mezi texty a metodami: Národní a univerzální v české literatuře 19. století*. 1. vyd. Olomouc: Periplum, družstvo nakladatelů, 2006. Otázky národní motivace proměn funkčních modelů v české literatuře 19. století, s. 345-363.
- 7) HRBATA, Zdeněk. Poezie křesťanství – Chateaubriandovi Mučedníci a Lindova Záře nad pohanstvem. In: *Český romantismus v evropském kontextu*. Pardubice: Mlejnek, 1993, s. 115-141.
- 8) HRBATA, Zdeněk. *Romantismus a Čechy: témata a symboly v literárních a kulturních souvislostech*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 1999. 193 s.
- 9) HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence: touha a skutečnost*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1999. 275 s.
- 10) IVANOV, Miroslav. *Tajemství RKZ*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1969. 650 s.

- 11) IVANOV, Miroslav. *Záhada rukopisu královédvorského*. Praha: Novinář, 1970. 218 s.
- 12) JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Stoletou alejí: O české próze minulého věku*. 1. vyd. Praha: ČS, 1985. 292 s.
- 13) JEDLIČKA, Josef - NEPRAŠ, Karel. *České typy aneb Poptávka po našem hrdinovi*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1992. 119 s.
- 14) KALANDRA, Závěš. *České pohanství*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1947. 556 s.
- 15) KARBUSICKÝ, Vladimír. *Báje, mýty, dějiny: Nejstarší české pověsti v kontextu evropské kultury*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1995. 310 s.
- 16) KOPECKÝ, Jan. *Krvavé křtiny, čili, Drahomíra a její synové : romantický obraz z dávných dějin českých ve čtyřech odděleních*. 1. Praha : Orbis, 1956. Tylovy krvavé křtiny, s. 111-142.
- 17) KOŘALKA, Jiří. *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815 - 1914: Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v Českých zemích*. 1. vyd. Praha: Argo, 1996. 354 s. Historické myšlení; Sv. 1.
- 18) KREJČÍ, Karel. *Česká literatura a kulturní proudy evropské*. 1. vyd. Praha: ČS, 1975. 387 s.
- 19) KREJČÍ, Karel. *Sociologie literatury*. Vyd. 2., dopl., V Grada Publishing 1. Praha: Grada, 2008. 160 s.
- 20) LEHÁR, Jan – STICH, Alexandr – JANÁČKOVÁ, Jaroslava – HOLÝ, Jiří. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 1082 s.
- 21) MACURA, Vladimír. *Český sen*. Praha: Lidové noviny, 1998. 215 s. Knižnice Dějin a současnosti; sv. 6.
- 22) MACURA, Vladimír. *Znamení zrod: české národní obrození jako kulturní typ*. 2. vyd., v H&H první. Jinočany: H&H, 1995. 264 s.
- 23) MEZNÍK, Jaroslav, et al. *Rukopisy z hlediska historie*. In OTRUBA, Mojžíš. *RKZ: Dnešní stav poznání*. 1. vyd. Praha: Academia, 1969. s. 147 – 177.

- 24) MOCNÁ, Dagmar - PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha - Litomyšl: Paseka, 2004. 699 s.
- 25) *Monology o Josefu Kajetánu Tylovi*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993. 245 s.
- 26) NOVÁK, Arne. *Svatopluk Čech: Dílo a osobnost*. 2. díl. Praha: Vesmír, 1923. 238 s.
- 27) NOVÁK, Jan Václav - NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny*. 5. vyd. Brno: Atlantis, 1995. 1804 s.
- 28) OTRUBA, Mojmir - KAČER, Miroslav. *Tvůrčí cesta Josefa Kajetána Tyla*. 1. vyd. Praha: SNKLU, 1961. 537 s.
- 29) OTRUBA, Mojmir. *RKZ : Dnešní stav poznání*. 1. vyd. Praha: Academia, 1969. 274 s.
- 30) PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. V Erice 1. vyd. Praha: Erika, 1998. 1296 s. Faksimile vydání z r. 1907.
- 31) *Panorama české literatury: (Literární dějiny od počátků do současnosti)*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 1994. 547 s.
- 32) RAK, Jiří. *Bývali Čechové...: České historické mýty a stereotypy*. 1. vyd. Jinočany: H&H, 1994. 148 s.
- 33) RAK, Jiří. *Dějiny ve věku nejistot: Sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka*. 1. vyd. Praha: NLN, 2003. Jak se z únosu stane vlastenecká ctnost aneb Oldřich a Božena a Břetislav a Jitka v optice českého obrození, s. 251-260.
- 34) *Slovník básnických knih: Díla české poezie od obrození do r. 1945*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990. 428 s.
- 35) *Slovník literární teorie*. 2., rozš. vyd. Praha: Čs. spis., 1984. 456 s.
- 36) SOMMER Petr – TŘEŠTÍK Dušan – ŽEMLIČKA Josef. *Přemyslovci: budování českého státu*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009.

- 37) TŘEŠTÍK, Dušan. Idea státu a národa. In: *Přemyslovci: Budování českého státu*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 272-291. ISBN 978-80-7106-352-0.
- 38) TŘEŠTÍK, Dušan. Přemyslovský mýtus a první čeští světci. In: *Přemyslovci: Budování českého státu*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 149 - 161.
- 39) VODIČKA, Felix. *Počátky krásné prózy novočeské: Příspěvek k literárním dějinám doby Jungmannovy*. 1. vyd. Jinočany: H&H, 1994. 366 s.

DIPLOMOVÉ PRÁCE

- 1) HEJLOVÁ, Renata. *Kníže Václav jako literární postava*. Brno, 2007. 71 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Dostupné z WWW: <<http://theses.cz/id/rn75ay/>>.
- 2) SEDLÁČKOVÁ, Martina. *Historická próza Václava Beneše Třebízského v kontextu české literatury 19. století*. Brno, 2006. 81 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz/th/22342/ff_m/HISTORICKA_PROZA_VACLAVA_BENESE_TREBIZSKEHO.pdf>.

PŘÍLOHA: Českojazyčná beletristická tvorba s přemyslovskou tematikou 19. století

1) BENEŠ TŘEBÍZSKÝ, Václav

Anežka Přemyslovna, 1878 (próza - román)

Královna Dagmar, 1883 (próza - román)

Stadický král, 1881 (próza - román)

2) ČECH, Svatopluk

Dagmar, 1883 – 1884 (epos)

3) FRIČ, Josef Václav

Břetislav Bezejmenný. Dramatická báseň v pateru jednáních, 1857

Libušín soud. Dramatická báseň ve 3 dějstvích, 1861

4) HEYDUK, ADOLF

Píseň o bitvě u Kressenbrunnu, 1877 (poezie)

Oldřich a Božena, 1879 (poezie)

5) HNĚVKOVSKÝ, Šebestián

Přesmutná historie o Drahomíře, která se na Hradčanech s vozem i koňmi propadla, 1814?

Václav, 1837 (epos)

Jaromír, 1835 (drama)

Král Otakar II., nedokončeno (tragédie)

6) CHALUPA, František

Poslední Přemyslovec, 1887

7) CHMELENSKÝ, Josef Krasoslav

Oldřich a Božena. Zpěvohra ve třech dějstvích, 1828 (libreto)

Libušín sňatek, 1832 (libreto)

- 8) JIRÁSEK, Alois
Staré pověsti české, 1894 (próza)
- 9) JUNGSMANN, Josef
Oldřich a Božena, 1806 (poezie)
- 10) KLICPERA, Václav Kliment
Blaník, 1820 (drama)
Božena, 1820 (drama)
Soběslav, 1824 (drama - tragédie)
Libuřin soud, 1832 (drama)
Eliška Přemyslovna, 1855 (drama)
Boleslavovci, 1855 (drama)
- 11) KOLOVRAT, Zdeněk
Libuše, 1871 (činohra)
- 12) KOPECKÝ, Matěj
Oldřich a Božena
Blaník
- 13) KRÁSNOHORSKÁ, Eliška
Blaník (libreto pro Zdeňka Fibicha)
Břetislav (libreto)
- 14) LINDA, Josef
Záře nad pohanstvem nebo Václav a Boleslav. Vyobrazení z dávnověkosti vlastenské, 1818 (próza - román)

- 15) MÁCHA, Karel Hynek
Boleslav 1831 – 1833? (dramatický zlomek)
Bratrovrah aneb Václav a Boleslav, 1833? (dramatický zlomek)
Bratři, 1833 - 1834 (dramatický zlomek)
Křivoklad, 1834 (próza)
- 16) MIKOVEC, Ferdinand Břetislav
Záhuba rodu přemyslovského, 1851
- 17) NEJEDLÝ, Vojtěch
Otokar, 1835 (epos)
Vratislav, 1836 (poezie)
Václav, 1837 (poezie)
- 18) PODLIPSKÁ, Sofie
Anežka Přemyslovna, 1879 (próza)
Ludmila a vnuk její sv. Václav
Přemysl a Libuše
Přemysl Otakar II., 1892
- 19) *Rukopis královédvorský*, 1817 (poezie)
- 20) *Rukopis zelenohorský*, 1818 (poezie)
- 21) ŠTĚPÁNEK, Jan Nepomuk
Břetislav První, český Achilles, aneb Vítězství u Domažlic, 1813 (drama)
Bratrovrah, 1821 (drama)
- 22) TYL, Josef Kajetán
Krvavé křtiny, čili, Drahomíra a její synové. Romantický obraz z dávných dějin českých ve čtyřech odděleních, 1849 (drama)
- 23) VACEK, František Jaroslav
Václav Svatý, 1844 (poezie)

24) VLČEK, Václav

Soběslav, 1865 (drama)

Přemysl Otakar, 1865 (drama)

Eliška Přemyslovna, 1866 (drama)

25) VOCEL, Jan Erazim

Přemyslovci, 1839 (poezie)

26) VOJÁČEK, Václav

Václav, 1845 (báseň)

Ludmila, 1843 (drama)

27) VRCHLICKÝ, Jaroslav

Drahomíra, Bratři, Knížata, 1882 (dramata)

Svatá Ludmila, 1885

28) ZEYER, Julius

Vyšehrad, 1880 (poezie)

Libušin hněv. Bohatýrská komedie o třech jednáních,

Neklan, 1893